

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Miha Čučkin

Mentor: redni profesor dr. Božo Repe

Somentor: višji predavatelj dr. Zvonimir Bratun

**GEOGRAFSKO – ZGODOVINSKA ANALIZA MEJNEGA OBMOČJA MED
SAVO IN KOLPO**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2006

I. UVOD	1
II. METODOLOŠKO HIPOTETIČNI DEL	3
1 Opredelitev predmeta preučevanja	3
2 Opredelitev cilja preučevanja	3
3 Hipoteze	3
4 Metode dela	3
5 Zgradba diplomskega dela	4
6 Posebnosti in omejitve	5
7 Opredelitev temeljnih pojmov	6
7.1 Območje	6
7.2 Obmejna območja	6
7.3 Geografski prostor	6
7.4 Geografska lega	7
7.5 Relief	7
7.6 Preglednost	7
7.7 Regionalizacija	7
7.8 Državna meja	8
7.9 Mejna črta	8
7.10 Schengenski sporazum	8
7.11 Zunanje in notranje meje	8
7.12 Naselje	8
7.13 Zemljiški kataster	9
III. VSEBINA	9
1 SPLOŠNE GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI PREUČEVANEGA OBMOČJA	9
1.1 Možnosti skupnega poimenovanja	9
1.2 Geografski položaj	9
1.3 Meje preučevanega območja	11
1.3.1 Naravnogeografske meje	11
1.3.2 Družbenogeografske meje	11
1.3.2.1 Občinske meje	11
1.3.2.2 Meja obmejnega območja definirana po določilih SOPS-a	11
1.3.3 Državna meja	12
1.4 Oblika in velikost območja	13

2 FIZIČNOGEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI PREUČEVANEGA OBMOČJA	14
2.1 Geološke značilnosti	14
2.1.1 Splošne geološke značilnosti	14
2.1.2 Pregled geološke zgradbe	14
2.1.2.1 Paleozoik	14
2.1.2.2 Mezozoik	14
2.1.2.3 Kenozoik	17
2.1.3 Tektonika	17
2.1.4 Potresna ogroženost	18
2.1.5 Obrambnogeografski pomen geološke zgradbe	19
2.2 Relief	20
2.2.1 Splošne reliefne značilnosti	20
2.2.2 Tipi reliefa	21
2.2.3 Verikalna členitev reliefa	21
2.2.4 Naklonski razredi	22
2.2.5 Ekspozicije	24
2.2.6 Kraške posebnosti reliefa	25
2.2.7 Dominantne točke	25
2.2.8 Obrambnogeografsko vrednotenje reliefnih značilnosti	26
2.3 Prst	27
2.3.1 Kategorije prsti	27
2.3.2 Globina tal	29
2.3.3 Obrambnogeografsko vrednotenje prsti	29
2.4 Rastje	31
2.4.1 Poraščenost območja	31
2.4.2 Obrambnogeografsko vrednotenje rastja	32
2.5 Podnebje	33
2.5.1 Splošne podnebne in vremenske značilnosti	33
2.5.2 Temperatura	34
2.5.3 Padavine	36
2.5.4 Število dni s snežno odejo	38
2.5.5 Sončno obsevanje	39
2.5.6 Vpliv podnebnih značilnosti na obrambnogeografsko področje	40
2.6 Hidrografija	43
2.6.1 Pretoki glavnih vodotokov	43
2.6.2 Poplave	45
2.6.3 Podtalnica	46

2.6.4 Oskrba s pitno vodo	47
2.6.5 Obrambnogeografsko vrednotenje hidrogeografskih značilnosti	48
3 DRUŽBENOGEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI PREUČEVANEGA OBMOČJA	50
3.1 Demografski dejavnik	50
3.1.1 Prebivalstvo in obrambnogeografski pomen	50
3.1.2 Naselja in obrambnogeografski pomen	52
3.2 Prometna infrastruktura	53
3.2.1 Cestne povezave	53
3.2.2 Železniške povezave	56
3.2.3 Druge komunikacije in zveze	56
3.3 Gospodarske značilnosti	57
3.3.1 Kmetijstvo	57
3.3.2 Industrija	58
3.3.3 Turizem	58
4 RAZVOJ MEJE	59
4.1 Jugovzhodna meja v srednjem veku	59
4.1.1 Splošno	59
4.1.2 Zemljiška gospostva ob spodnji Krki	60
4.1.3 Premik čez Krko	61
4.1.4 Žumberk, Bela krajina in sprememba meje	65
4.1.5 Izmera zemljišč	68
4.1.5.1 Franciscejski kataster	70
4.1.5.2 Reambulančni kataster	70
4.2 Žumberško vprašanje	71
4.2.1 Razpustitev Vojne krajine	71
4.3 Obdobje 20. stoletja	76
4.3.1 Država SHS	76
4.3.2 Kraljevina SHS/Jugoslavija	77
4.3.3 Druga svetovna vojna	79
4.3.3.1 Razkosanje Slovenije	79
4.3.3.2 NOB in meje	84
4.3.4 Določanje meje med Hrvaško in Slovenijo po drugi svetovni vojni	86
4.3.4.1 Splošno	86
4.3.4.2 Štrigova	87
4.3.4.3 Bela Krajina	87

4.3.4.4 Istra	89
5 OSAMOSVOJITEV IN UREJANJE MEJNEGA VPRAŠANJA	91
5.1 Splošno	91
5.2 Sporne točke na obravnavanem območju	93
5.2.1. Potek državne meje v metliški občini	93
5.2.2. Katastrska občina Sekuliči	95
5.2.3. Trdinov vrh	96
5.3 Kronološki prikaz urejanja in določanja državne meje med RS in RH	98
5.3.1 Leto 1991	98
5.3.2 Leto 1992	99
5.3.3 Leto 1993	101
5.3.4 Leto 1994	102
5.3.5 Leto 1995	103
5.3.6 Leto 1996	104
5.3.7 Leto 1997	104
5.3.8 Leto 1998	104
5.3.9 Leto 1999	105
5.3.10 Leto 2000	106
5.3.11 Leto 2001	107
5.3.12 Leto 2002	108
5.3.13 Leto 2003	109
5.2.14 Leto 2004	109
5.2.15 Leto 2005	110
6 SKLEPNE UGOTOVITVE	111
7 ZAKLJUČEK	113
 IV. VIRI IN LITERATURA	115
 V. PRILOGE	125
 TABELE	
Tabela 1.1: Tabela pregled regionalizacij preučevanega območja	10
Tabela 1.2: Koordinate skrajnih točk	10
Tabela 1.3: Velikost območja	13

Tabela 2.1: Kategorija tal in njihova uporaba	19
Tabela 2.2: Višinska pasovitost	22
Tabela 2.3: Vpliv naklona na premik	23
Tabela 2.4: Ekspozicije	24
Tabela 2.5: Vojaškogeografski učinki na tipe prsti	30
Tabela 2.6: Lege in nadmorske višine izbranih točk	34
Tabela 2.7: Povprečna temperatura zraka za obdobje 1961–1991 v °C	35
Tabela 2.8: Letna količina padavin	36
Tabela 2.9: Trajanje snežne odeje v dnevih	39
Tabela 2.10: Trajanje sončnega obsevanja v urah	39
Tabela 2.11: Trajanje sončnih in oblačnih dni	40
Tabela 2.12: Vpliv snega na hitrost premika	42
Tabela 2.13: Povprečni mesečni pretoki v obdobju 1961–1991	44
Tabela 2.14: Največja poplavna območja v Sloveniji	45
Tabela 2.15: Pregled glavnih belokranjskih virov pitne vode	48
Tabela 2.16: Prečkanje vodotokov ob povezavi z njihovo hitrostjo	49
Tabela 3.1: Število prebivalcev	50
Tabela 3.2: Število moških prebivalcev	51
Tabela 3.3: Naravno in selitveno gibanje prebivalstva	51
Tabela 3.4: Narodnostna opredelitev prebivalcev	52
Tabela 3.5: Tipi cest na obravnavanem območju	54
Tabela 3.6: Število potnikov v letu 2004 in 2005 na izbranih mejnih prehodih	55
Tabela 3.7: Kmetijska zemljišča v uporabi	57
Tabela 3.8: Izbrana kmetijska proizvodnja na njivskih površinah in trajnih nasadih	57

PROFILI

Profil 2.1: Kolpa (Metlika) – Krka (Novo mesto)	21
---	----

SLIKE

Slika 2.1: Povprečna globina tal	29
Slika 3.1: Povprečna dnevna obremenitev prometnic	54
Slika 4.1: Potek današnje meje in približen potek srednjeveške meje	64
Slika 4.2: Brezovica pri Metliki (k.o. Gabrovec) v franciscejskem katastru iz 1824	69
Slika 4.3: Okrožje Brežice 1943	82
Slika 4.4: Razmejitev med slovenskim in hrvaškim partizanskim operativnim območjem	85
Slika 4.5: Potek katastrske (državne) meje med RH in RS v naselju Brezovica pri Metliki	94
Slika 4.6: Potek katastrske (državne) meje med Slovenijo in Hrvaško na Trdinovem vrhu	97

GRAFI

Graf 2.1: Povprečna temperatura zraka za obdobje 1961–1991 v °C	35
Graf 2.2: Letna količina padavin	37
Graf 2.3: Povprečne letne padavine v obdobju 1961–1991 za izbrane postaje	37
Graf 2.4: Primerjava povprečnih mesečnih padavin v dveh časovnih obdobjih	38
Graf 2.5: Povprečne mesečne vrednosti s snežno odejo	38
Graf 2.6: Trajanje oblačnih dni	40
Graf 2.7: Trajanje sončnih dni	40
Graf 2.8: Grafični prikaz pretoka Krke v obdobju 1961–1991	44
Graf 2.9: Grafični prikaz pretoka Save v obdobju 1961–1991	44
Graf 2.10: Grafični prikaz pretoka Kolpe v obdobju 1961–1991	45
Graf 2.11: Grafični prikaz Lahinje v obdobju 1961–1991	45

SEZNAM KRATIC

DTK – Državna topografska karta

GERK – Grafične enote rabe KMG

HR – Hrvaška

IAS – Interaktivni atlas Slovenije

JLA – Jugoslovanska ljudska armada

MAX – maksimalen

MIN – minimalen

NDH – Nezavisna država Hrvatska

NEK – Nuklearna elektrarna Krško

SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija

SLO – Slovenija

SOPS – Sporazum o obmejnem prometu in sodelovanju

STO – Svobodno tržaško ozemlje

RH – Republika Hrvaška

RS – Republika Slovenija

I. UVOD

Meje so bile in bodo, tako dejanske kakor tiste v naših glavah. In dokler bodo prisotne prve ali druge, bo vedno obstajala delitev na »naše« in »vaše«.

Ozemlje današnje Slovenije, ki meri le dobrih 20.000 km², je bilo v zgodovini zaradi svoje geografske lege zelo izpostavljeno. Strateško pomembno območje je vedno znova podlegalo poskusom okupacije ali celo prilastitvi močnejših evropskih, posebno pa sosednjih državno-političnih tvorb, zaradi česar je bilo območje današnje države v zgodovinskem razvoju vedno vključeno v katero močnejšo silo evropske civilizacije tistega časa (Celar 2002: 21).

Kljub majhnosti je Slovenija dežela velike pokrajinske pestrosti, saj leži na stiku štirih velikih in različnih evropskih pokrajinskih enot. Na območju s polmerom komaj 150 kilometrov se stikajo in prepletajo visokogorske Alpe s predalpskimi hribovji in kotlinami, Panonska ravnina, gorstva s kraškimi planotami ter sredozemski svet z vplivi Jadranskega morja. Hkrati Slovenija predstavlja tudi stičišče štirih kulturnih prostorov: slovanskega, germanskega, romanskega in madžarskega. Tu so na površinsko izredno majhnem območju izoblikovani raznovrstni tipi kulturnih krajin, ki kažejo naravne in družbene značilnosti nekega območja (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1999: 20).

Usodni decembrski trenutki iztekajočega se leta 1990 in vroči junijski dnevi naslednjega leta so iz sanj ustvarili resničnost. Nekdaj upravno-administrativno razmejitev na jugu je zamenjala meja v polnem pomenu besede, nasproti sta si poslej stali samostojni državi, Republika Slovenija in Republika Hrvaška, in izkazovali vsaka svojo suverenost.

Bratun (1997: 1) ugotavlja, da je danes sodobna obramboslovna stroka osredotočena predvsem na politološko in sociološko področje varnosti države, manj se ukvarja s prostorskim vidikom njene varnosti, kar pa zahteva dobro poznavanje geografskega prostora, ki je (Bratun 2000: 14) pomembna prvina sodobne nacionalne, državne in mednarodne varnosti.

Hkrati z geografskim prostorom, njegovimi pojavi in učinki teh pojavov je treba dobro poznati vojaškogeografske dejavnike, med katerimi je zlasti izpostavljena državna meja kot najvišja institucionalno-pravna oblika meje (Pižorn 2001: 43).

Mejno območje med reko Savo in reko Kolpo, ki je predmet preučevanja v tej diplomski nalogi, je zanimivo iz več razlogov. Ta mali, vendar zanimivi kos države je del razgibane pokrajine s pestro zgodovino in nenavadno obliko meje, ki v obdobju po osamosvojitvi republik stalno sproža iskrice v odnosu med državama. Upam, da mi bo s to nalogo, s kombinacijo spoznanj z geografskega in zgodovinskega področja, uspelo vsaj delno predstaviti območje in tako odgovoriti na nekatera vprašanja, ki so povezana s tem delom Slovenije.

II. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI DEL

1 Opredelitev predmeta preučevanja

Predmet preučevanja v tej nalogi je mejno območje med rekama Kolpo in Savo, območje, kjer državna meja preide na severu in na jugu iz rečne v kopensko, se vzpne na hribovite Gorjance in jih hkrati razdeli na slovenski in hrvaški del. Območje preučevanja je v globino razširjeno do naravnogeografskih ovir, ki ga hkrati omejujejo in smiselno zaokrožujejo. Pozornost posvečam geografski predstavitvi območja in zgodovinskemu razvoju meje med državama, vključno z nesoglasji glede posameznih točk ali odsekov državne meje, ki otežujejo odnose med Republiko Slovenijo (v nadaljevanju: RS) in Republiko Hrvaško (v nadaljevanju: RH).

2 Opredelitev cilja preučevanja

Predstaviti splošne, fizične in družbenogeografske dejavnike obravnavanega območja, zbrane podatke uporabiti pri analizi obrambnogeografskih in varnostih vprašanj, ki zadevajo vprašanje nadzora državne meje ter mejnega območja.

Vzporeden cilj naloge je prikaz razvoja današnje meje med RS in RH v različnih obdobjih vse do današnjih dni, z osvetlitvijo ključnih dogodkov v pretekli in polpretekli zgodovini, ki so usodno vplivali na potek in postavitev meje.

3 Hipoteze

- a) geografski dejavniki omejujejo nadzor nad mejno črto,
- b) Gorjanci omejujejo in kanalizirajo prehodnost območja, predvsem v smeri sever–jug, s čimer predstavljajo pomembno obrambno območje,
- c) nemško-hrvaška in hrvaško-italijanska meja med drugo svetovno vojno nista v celoti potekali po banovinski meji iz predvojnega obdobja Kraljevine Jugoslavije.

4 Metode dela

V diplomski nalogi sem uporabil več različnih empiričnih in teoretičnih metod.

Med teoretične metode je vključena deskriptivna analiza primarnih in sekundarnih pisnih ter elektronskih virov. Primarni viri obsegajo zlasti slovensko in hrvaško zakonodajo, mednarodne pogodbe ter druge pravne akte, ki se nanašajo na obravnavano območje.

Sekundarne vire sestavljajo znanstveni prispevki, članki, strokovna literatura, ki pojasnjuje temeljne pojme, vrednotenje geografskih dejavnikov, pojasnitev zgodovinskih dejstev in razčlenjevanje geografskega položaja območja.

Metoda analize kartografskih virov je bila uporabljena predvsem za jasen in natančen opis ter prikaz geografskih dejavnikov (splošnih, naravnogeografskih in družbenogeografskih), prikaz poteka državne meje in analizo mejne črte med Savo in Kolpo v izbranih ključnih trenutkih pretekla in polpretekla zgodovine.

Metoda statistične obdelave podatkov opisuje in predstavlja splošnageografske, fizičnageografske in družbenogeografske dejavnike.

Metodi zgodovinskorazvojne in zgodovinskoprimerjalne analize (Bučar 2000: 28) sta bili uporabljeni v zgodovinskem delu naloge. V večjem obsegu sem uporabljal prvo za prikaz razvoja meje, v manjšem pa drugo, zlasti za primerjavo razvoja in poteka mejne črte ali za oblike reševanja mejnega spora v različnih obdobjih.

Empirične metode, ki so uporabljene predvsem pri terenskem delu, preučujejo fizičnageografske in v manjšem obsegu družbenogeografske dejavnike. Metoda je bila uporabljena za prenos kartografskega spoznanja na teren. Metode terenskega dela in merjenja so veliko pripomogle pri pridobivanju in vrednotenju tistih podatkov, ki v literaturi niso smiselno izloženi, so zastareli ali nepopolni.

5 Zgradba diplomskega dela

Diplomsko delo je po vsebinsko razdeljeno na pet delov – uvod, metodološko-hipotetični del, vsebinski del, sklepne ugotovitve in navedba literature s prilogami.

Uvodu sledi metodološko-hipotetični okvir, ki predstavlja hipoteze, cilj in predmet preučevanja, metode analize ter nekatere omejitve pri izdelavi naloge.

Vsebinski del sestavlja sedem poglavij: prva štiri so geografske narave, preostala tri pa zgodovinske:.

– prvo geografsko poglavje predstavi splošnageografske dejavnike izbranega območja: lego, velikost, meje, obliko in možnosti skupnega poimenovanja;

- v drugem poglavju so predstavljeni naravnogeografski dejavniki območja in državne meje: geološki, reliefni, vegetacijski, pedološki, hidrografski in podnebni;
- družbenogeografski dejavniki v tretjem poglavju obravnavajo demografske, gospodarske in prometne dejavnike; geografski del diplomske naloge smiselno zaokrožajo sklepne ugotovitve;
- četrto poglavje predstavi razvoj meje, z izhodiščem v srednjeveški meji, potek in akterje, obravnava vprašanja pripadnosti Žumberka pred razpustitvijo Vojne krajine in po njej, sledi obdobje 20. stoletja, ki se smiselno sklene z osamosvojitvijo Slovenije in Hrvaške.;
- v petem poglavju so kronološko nanizani dogodki, ki so pomembno vplivali na potek določevanja in urejanja državne meje v obdobju po osamosvojitvi obeh republik, predstavljeni pa so tudi sporni odseki meje na obravnavanem območju;
- v šestem poglavju so predstavljene sklepne ugotovitve, sledi zaključek in seznam uporabljenih virov ter literature s prilogami.

6 Posebnosti in omejitve

V svojem diplomskem delu sem naletel na dve večji oviri, in sicer na prenos spoznanj z geografskega na obrambnovarnostno področje, pri čemer sem uporabil dela Zvonimirja Bratuna, Johna Collinsa in Radimirja Marjanoviča ter diplomska dela z obrambnogeografskega področja.

Drugo sivo področje so predstavljala teoretska dognanja o obmejnih območjih, saj so v geografski stroki precej nov fenomen, zato je metodologija heterogena, rezultati analiz pa prav zaradi tega pogosto neprimerljivi. Splošno je obmejno območje pojmovano kot prostor v okviru neke države, v katerem je čutiti vpliv politične meje (Bufon 2001: 12).

Obseg takih območij pa je bil vedno težko določljiv: v raziskavah slovenskih območij je bila uporabljena za določitev obseg metoda, ki je zajela le obmejne občine (Pak 2001: 35) ali le del nekdanjih krajevnih skupnosti, katerih večji del poseljenega območja je v desetkilometrskem obmejnem pasu (Krevs 2001: 107), na Slovenijo kot celoto pa lahko gledamo kot na obmejno regijo z različnimi tipi obmejnih območij (Klemenčič 1999: 9).

Svoje dodajo še države, ki s sprejetjem mednarodnih aktov o urejanju čezmejnega pretoka blaga in oseb večinoma določajo obseg v širini do 25 km od mejne črte (Bufon 2001: 14), kamor prištevamo tudi Slovenijo, ki je določila obseg obmejnega območja ob meji s Hrvaško v skladu z določili Sporazuma o obmejnem prometu in sodelovanju – SOPS (Ur. l. RS, št. 20/2001).

Za potrebe svoje diplomske naloge sem pri preučevanju in opredelitvi obsega mejnega območja uporabil naravnogeografske ovire, ki smiselno zaokrožajo in določajo obseg preučevanega območja, le-te so po večini v mejah določila SOPS-a, hkrati pa le malenkostno odstopajo iz okvirov geografske regionalizacije.

Oviro je predstavljala tudi izbira kartografskega gradiva. Pri natančnem prikazu meje in območja sem uporabil aplikacijo GERK, izbrane liste Državne topografske karte v merilu 1 : 25000 in digitalni model višin InSAR 100, z višinsko natančnostjo okoli 6,5 m, izdelan pa je bil s prevzorčenjem InSAR DMV 25, ki ima ločljivost 25 krat 25 metrov (Podobnikar 2002: 89).

7 Opredelitev temeljnih pojmov

7.1 Območje

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1997: 867) je pomen gesla **območje** razložen kot »ozemlje z določenimi značilnostmi« in »kot prostor, v katerem ima nekaj svojo moč, vpliv«.

7.2 Obmejna območja so opredeljena kot poseben tip perifernih regij, v katerih je gospodarsko in družbeno življenje neposredno pod vplivom bližine mednarodnem meje, slednja pa je sestavni del tega specifičnega ozemlja (Bufon 2001: 14).

7.3 Geografski prostor

Vojaški leksikon (1981: 458) opisuje prostor v širšem smislu kot naravno okolje, v katerem se izvajajo bojna delovanja, od katerih je oboroženi boj eden od dejavnikov, v ožjem smislu pa konkreten prostor, kjer se izvajajo bojna delovanja. Bratun (1999: 19) obravnava prostor kot geografsko kategorijo, Marjanovič (1983: 13) pod pojmom

geografski prostor razumeva tridimenzionalni obroč Zemlje, ki ga z vojaškogeografskega vidika sestavljajo štiri sfere: litosfera, hidrosfera, atmosfera in biosfera.

7.4 Geografska lega

Geografska lega oziroma položaj je umestitev nekega kraja in objekta glede na njegovo zemljepisno širino in dolžino, glede na reliefne razmere (npr. na pobočju, v dolini) ali regionalna razmerja, denimo prometni položaj (Kladnik 2001: 412).

7.5 Relief

Relief je v geomorfologiji in geografiji oznaka za izoblikovanost Zemljinega površja na nekem območju. V kartografiji je relief pomanjšani model Zemljinega površja ali delov površja (Kladnik 2001: 477). Oblikovitost površja ali relief je pomemben geografski oz. pokrajinski element, saj je predvsem od njega odvisno, ali gre za gorsko ali ravninsko pokrajino, za kras, za ledeniško, puščavsko ali pa za obalno pokrajino. (Kunaver 1999: 13). Marjanoviču (1983: 72) predstavlja relief zunanji videz kopnega, ki obsega vzpetine in ravnine različnih velikosti ter oblik in enega od najpomembnejših vojaškogeografskih dejavnikov, ki močno vpliva na potek priprav in vodenja vojne, zlasti oboroženega boja.

7.6 Preglednost

Preglednost je taktična lastnost zemljišča, ki omogoča pogoje za opazovanje, maskiranje, orientacijo in organizacijo ognja. Odvisna je od naravnih in umetnih mask, ki zapirajo pogled (Gorjup v Praprotnik 2005: 8).

7.7 Regionalizacija

Regionalizacija je postopek prostorskega ločevanja regij oziroma členitev Zemljinega površja na pokrajine. Geografija pozna dve temeljni regionalizaciji: naravnogeografsko, ki upošteva naravne pokrajinske sestavine, in družbenogeografsko, ki daje prednost družbenogeografskim pokrajinskim sestavinam (Kladnik 2001: 469).

7.8 Državna meja

Stari zakon o nadzoru državne meje (Ur. l. RS, št. 1/91 – ZNDM) opredeljuje državno mejo kot prostor treh dimenzij, ki se razprostira nad Zemljino površino v višino, na površini tal in v zemeljsko globino.

7.9 Mejna črta

Mejna črta je namišljena ali označena črta, ki po kopnem, morju, rekah in jezerih deli območje Republike Slovenije od območja sosednje države (Ur. l. RS, št. 1/91 – ZNDM).

7.10 Schengenski sporazum

Schengenski sporazum pomeni sinonim za odpravo mejne kontrole na mejah med državami članicami Evropske skupnosti, podpisnicami sporazumov, ob uvajanju kompenzatornih ukrepov za zagotavljanje varnosti. Obenem predvideva poostreno kontrolo oziroma nadzor zunanjih meja s tretjimi državami nečlanicami (Burian 1999: 13).

7.11 Zunanje in notranje meje

Notranja meja je po uveljavitvi Konvencije o izvajanju Schengenskega sporazuma v Republiki Sloveniji skupna državna meja Republike Slovenije z državo pogodbenico kot tudi letališča ter pristanišča, prek katerih poteka neposredni trajektni promet izključno z ozemlja in na ozemlja držav pogodbenic. Zunanja meja je po uveljavitvi Konvencije o izvajanju Schengenskega sporazuma v Republiki Sloveniji državna meja Republike Slovenije z državo, ki ni država pogodbenica in letališča in pristanišča, prek katerih poteka mednarodni promet, če niso notranja meja (Ur. l. RS, št.87/02 – ZNDM-1).

7.12 Naselje je strnjena ali nestrnjena skupina stavb, ki sestavljajo naseljeno zemljepisno enoto (mesto, trg, vas, industrijsko in rudarsko naselje, zdravilišče ipd.); ima skupno ime, lastni sistem oštevilčenja stavb ter določeno območje, ki ga tvori en ali več statističnih okolišev (Ur. l. RS, št. 5/80 – ZIENUS).

7.13. Zemljiški kataster in kataster stavb sta temeljni evidenci podatkov o zemljiščih in stavbah ter se povezujeta z zemljiško knjigo (Ur. l. RS, št. 52/00 – ZENDMPE). Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ 1997: 467) navaja, da je to »uradni popis zemljišč na določenem območju glede na obliko, obseg, kakovost, kulturo in posestništvo«.

III. VSEBINA

1 SPLOŠNE GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI PREUČEVANEGA OBMOČJA

1.1 Možnosti skupnega poimenovanja

Območju med reko Savo in reko Kolpo še danes pravijo Dolenjska, tj. nekdanji spodnji del dežele Kranjske, pokrajina, ki je na zahodu mejila z Notranjsko na Krimskem višavju, kjer je meja proti jugu sledila vzdolž Kočevskega roga vse do Kolpe. Na severu je meja s Štajersko potekala po reki Savi (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1998: 19).

Tako imenovanje sicer v celoti zajame preučevano območje, vendar je nekoliko preobsežno, deloma pozabljeno v zavesti ljudi, hkrati pa ne izločuje oziroma zožuje Belo krajino, ki jo mnogi vidijo in obravnavajo kot samostojno pokrajino, ki ne spada v okvir Dolenjske. Zato bi bilo bolj smiselno uporabiti kot drugo možnost za skupno poimenovanje območja izraz jugovzhodna Slovenija ali tudi nizka jugovzhodna Slovenija (Gams 1984: 7), saj je manjšega obsega, ima manj »sivih« con glede pripadnosti določenega območja pokrajini in je že dodobra uveljavljeno v javnosti.

1.2 Geografski položaj

Obmejno območje med Savo in Kolpo leži po Gamsovi delitvi Slovenije po straneh neba in glede na geografske značilnosti v jugovzhodni Sloveniji (Gams 1998: 21), tj. nekdanji del dežele Kranjske oz. njen dolnji del – Dolenjska.

Štiri najpomembnejše regionalizacije Slovenije – Melikova 1954, Ilešičeva 1958, Gamsova 1983 in nova regionalizacija iz leta 1998 – razčlenjujejo ta del Slovenije v štiri mezoregije. Bistvenih razlik v obsegu mezoregij med avtorji ni, razlike so le pri imenovanju regij in uvrščanju v nadrejene makroregije oz. submarkoregije.

Tabela 1.1: Tabelačni pregled regionalizacij preučevanega območja

Avtor regionalizacije	Mezoregije			
Melik 1954	Novomeška kotlina	Krška kotlina	Gorjanci	Slovensko porečje Kolpe
Ilešič 1958	srednja Krška kotlina (novomeška pokrajina)	Krško-Brežiška kotlina (Brežiško- Krško polje)	Gorjanci	Bela krajina
Gams 1983	novomeška pokrajina	vzhodna Krška kotlina	Gorjanci	Bela krajina
Nova regionalizacija	novomeška pokrajina	Krška ravan	Gorjanci	Bela krajina

Vir: Slovenija: Pokrajine in ljudje (1998: 22–29).

Obravnavano območje nikoli ni bilo izločeno kot samostojna regija, saj se je zaradi vseh razlik vedno členilo na več enot. V enotno regijo je spadalo le na višji makroravni, kjer pa je prihajalo do razlik pri poimenovanju, in obsegu.

Možnost umestitve območja v enoten okvir ponuja geografija obmejnosti, vendar v primeru slovensko-hrvaške meje še ni prišlo do poenotenja metodologije, saj po Klemenčiču (2001: 12) zasledimo znake obmejne regije le neposredno z mejnimi prehodi in infrastrukturo, potrebno za opravljanje mejnih formalnosti.

Pri svoji diplomski nalogi se opiram na najnovejšo, t. i., *ново географско регионализацио* (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1998: 29), ki prinaša za izbrano območje najnovejše podatke, ohranja kontinuiteto s prejšnjimi členitvami, meje in obseg mezoregij v novi regionalizaciji pa le deloma odstopajo od preučevanega območja, in sicer najbolj le na severu, kjer Krška ravan sega še na levo stran Save in Krke, ter na jugu, kjer se Bela krajina nadaljuje še južno prek reke Lahinje in njenega pritoka Krupe.

Geografske koordinate skrajnih točk obmejnega območja so na vzhodu naselje Obrežje, na severu Čatež ob Savi, na zahodu Meniška vas in na jugu sotočje Krupe in Lahinje, kar prikazuje tabela 1.2.

Tabela 1.2: Koordinate skrajnih točk

S	Čatež ob Savi	45° 53' 48"	severne geografske širine
J	Sotočje Lahinje in Krupe	45° 37' 26"	južne geografske širine
V	Obrežje	15° 42' 40"	vzhodne geografske dolžine
Z	Meniška vas	15° 2' 24"	zahodne geografske dolžine

Vir: Interaktivni atlas Slovenije 3.0.

1.3 Meje preučevanega območja

1.3.1 Naravnogeografske meje

Na severu poteka meja po reki Savi, ki je okoli 11 km (GERK) tudi mejna reka med Slovenijo in Hrvaško, do sotočja z reko Krko pri Čatežu ob Savi, po kateri nato nadaljuje svojo pot proti zahodu, mimo naselij Cerklje ob Krki, Kostanjevica na Krki, Otočec, Novo mesto, skorajda do naselja Soteska, ki leži že na levem bregu Krke, kjer se usmeri proti jugu, nadaljuje pot ob vznožju Kočevskega roga, mimo vasi Meniška vas, Podturen, Kočevske Poljane, po dolini vodotoka Črmošnjičice, do naselja Črmošnjice in prevala pri vasi Brezovica (538 m), od koder se spusti v Belo krajino, v Kot pri Semiču na vsega 276 m nadmorske višine in nadaljuje pot na jugovzhod proti Metliki, prek belokranjskega ravnika mimo vasi Nestoplja vas, Vinji Vrh in Stranska vas vse do izvira Krupe, nato pa po omenjenem vodotoku do sotočja z Lahinjo in do izliva v Kolpo. Od tu naprej je meja območja usklajena z državno mejo vse do reke Save (IAS 3.0).

1.3.2 Družbenogeografske meje

1.3.2.1 Občinske meje

Družbenogeografske meje so pogojene z mejami občin, ki v Republiki Sloveniji predstavljajo raven lokalne samouprave. Njihove meje so določene z Zakonom o postopku za ustanovitev občin ter za določitev njihovih območij¹ (Ur. l. RS, št. 44/1996). V okvir preučevanega območja spadajo občine Dolenjske Toplice, Novo mesto, Krško, Brežice, Šentjernej, Semič in Metlika. Do večjih odstopanj prihaja na severu v občinah Krško in Brežice, ki segata čez Krko in Savo na severu vse do Krško-Bizeljskega gričevja, na zahodu pa v občini Semič ter Dolenjske Toplice, saj del njunega ozemlja sega proti zahodu v Kočevski rog.

1.3.2.2 Meja obmejnega območja, opredeljena po določilih SOPS

Severni del meje se začne na reki Savi, kjer poteka tudi meddržavna meja vse do naselij Gorenje, Škopice, Zasap in Hrastje ob Krki, ki ležijo na območju sotočja rek Save in Krke v brežiški občini, nato preide v občino Krško, v kateri sta na levi strani reke Krke le

¹ Število občin in posledično s tem njihovih meja niha, saj je trenutno na obravnavanem območju v ustanavljanju nova občina Kostanjevica na Krki, ki se je odcepila od občine Krško (Dnevnik, 1. 3. 2006)

naselji Veliko Mraševo in Brod v Podbočju ter preide v občino Šentjernej. V tej občini meja spet nekaj časa poteka po severni strani reke Krke mimo naselij Čisti Breg, Mršeča vas, Zameško in Hrvaški Brod, kjer spet preide na južno stran reke in v zahodni smeri poteka mimo Čadraže, Gorenje Gomile, Breške vasi in Pristavice. Nato se obrne proti jugozahodu mimo Prapreč pri Šentjerneju, Polhovice in pri Žerjavinu vstopi v občino Novo mesto. V novomeški občini poteka meja v jugozahodni smeri do naselja Črmošnjice pri Stopičah in zaobjame naselja Leskovec, Velike Brusnice, Veliki Slatnik, Hrib pri Orehku, Veliki Orehek, Verdun in Stopiče. Od Črmošnjic naprej se meja usmeri proti jugovzhodu mimo Doljne Težke Vode, Koroške vasi, z okljukom zaobjame naselje Mihovec in vstopi v občino Semič ter v jugozahodni smeri od naselja Maline pri Štrekljencu do Kota pri Semiču vodi mimo naselij Brezova Reber, Osojnik, Kal, Poreber, Vrtača pri Semiču, Kašča, Semič in Gaber pri Semiču. Od Kota pri Semiču meja poteka vzhodno mimo Starihovega Vrha, Nestoplje vasi, Vinjega Vrha pri Semiču do naselja Geršiči, ki že leži v metliški občini. Od tu meja nadaljuje po Lahinji do Kolpe.

1.3.3. Državna meja

Sledeč državni meji od severa proti jugu poteka meja južno od naselja Obrežje proti zahodu po mejnem potoku Bregana vse do zaselka Gabrovica, kjer nadaljuje pot po potoku Usklopec čez vzpetino Škarice, se nato spusti do doline potoka Sklednik, pri Subanovem mlinu zavije proti jugu po Selaški Dragi in se vzpne na hrib Bjelinje (648 m). Od tu naprej meja v loku obide hrvaško naselje Selce Žumberačko, sledi Piroškemu potoku in se vzpne na sleme Gorjancev severno od Kumičevca (771 m), padajoč mimo Planinske gore (844 m), Golega vrha (707 m) in Tršljikovine (567 m) vse do potokov Laznica in Sušica. Tu se meja obrne proti zahodu oz. jugozahodu in sledi vrhovom Gorjancev, ki jih na južni, hrvaški strani imenujejo Žumberak ali Žumberačka gora, vse do najvišje točke Trdinovega vrha (1178 m) (hrvaško Sveta Gera) in naprej do Malega Lipovca (804 m), ko se obrne proti jugu. Meja do naselja Brezovica pri Metliki še deloma sledi slemenitvi, pri Brezovici pa z dvema manjšima okljukoma praktično razdeli omenjeno vas. Od naselja Malo Lešče pa do hrvaškega vrha Smolanovec (358 m) meja še poteka proti jugu, vendar kmalu naredi velik okljuk okrog naselij Bojanja vas, Krašnji Vrh ter Radovica vse do Boldraža. Meja se nato usmeri proti severovzhodu, pri tem

zaokroži hrvaško vas Brašljeвица, od koder nato po potoku Kamenica poteka vse do njegovega izliva v Kolpo (IAS 3.0 in DTK 1 : 25000, listi Novo mesto, Šentjernej, Kostanjevica, Bušecha vas, Obrežje, Metlika).

Zanimivo in obravnave vredno mnenje zastopa hrvaški avtor Vučić (1995: 314), ki v svoji geopolitični misli opiše državno mejo Hrvaške s Slovenijo kot deloma naravno (na rekah Sotli, Kolpi in Dragonji), vendar po njegovem meja ni etnična, zato bi jo bilo treba na nekaterih mestih popraviti, ker naj bi bila kot taka v škodo Hrvaški. Tu izpostavi ozemlje vasi Razkrižje, naselja v okolici Buj in Belo krajino.

1.4 Oblika in velikost območja

Preučevano območje ima asimetrično obliko, saj je pogojena s potekom državne meje, ta pa v grobem teče, če gledamo iz smeri Kolpe proti Savi, najprej v smeri proti severozahodu, do vrha M. Lipovec (804 m), kjer spremeni smer proti severovzhodu vse do Obrežja. Najboljši približek za obliko bi lahko uporabili polno tiskano črko L.

Severna namišljena stranica znaša 46,5 km, vzhodna 10,1 km, južna 49 km in zahodna 18,9 km.

Dolžina državne meje je 96 km, zračna razdalja pa znaša 32 km. Koeficient prelomljenosti je 3, kar priča o prelomljenem, celo polkrožnem poteku mejne črte (Marjanovič 1983: 68).

Tabela 1.3: Velikost območja

Velikost	Površina	Delež celotnega ozemlja Republike Slovenije
preučevano ozemlje	613 km ²	3 %
družbenogeografska razmejitev (meje občin)	1373 km ²	6,8 %
družbenogeografska razmejitev (meje po SOPS)	433 km ²	2,1 %
naravnogeografska regionalizacija	1129 km ²	5,6 %

Vir: GERK, Statistični letopis Slovenije 2005, in Slovenija: Pokrajine in ljudje (1998: 484–664).

2 FIZIČNOGEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI PREUČEVANEGA OBMOČJA

2.1 Geološke značilnosti

2.1.1 Splošne geološke značilnosti

Melik (1959: 7) o preučevanem območju pravi, da je bilo paleografsko glavno robno območje panonskih morskih zalivov. Osnovna usmerjenost vodnih tokov in izoblikovanost reliefa v velikem razodeva še zelo določno dediščino po teh paleografskih dejstvih, kljub poznejšim rečnim pretočitvam in učinkom zakrasevanja. Reki Sava in Krka, glavna dolenska reka, sta se iztekali v Panonsko morje, ki je v pliocenu segalo še v robno območje pri Senovem, Krškem in ob spodnji Krki.

Na obravnavanem območju je zastopana pestra geološka zgradba. Na splošno gledano tvorijo pokrajino kamnine vseh starosti. V nižjih predelih novomeške in krške kotline ter deloma tudi na belokranjskem ravniku, predvsem ob tokovih večjih rek, prevladujejo aluvialne naplavine, višje in obsežne predele Gorjancev, Belokranjskih vrat, topliškega in podgorskega predela pa sestavljata dolomit in apnenec mezozojske starosti.

2.1.2 Pregled geološke zgradbe

2.1.2.1 Paleozoik

Najstarejše kamnine na preučevanem območju pripadajo *srednjemu in zgornjemu permu*, najdemo pa jih na vzhodnih obronkih Samoborskega hribovja ali vzhodnega Žumberaka. Rdeče in vijolične zrnaste peščenjake in brečokonglomerate je najti v okolici Mokric, okoli Nove vasi pri Mokricah² pa so v globini 3–40 cm temnosivi apnenci, dolomitni apnenci in dolomiti s tankimi sloji šejlov.

Rudarska dela kažejo, da so permski skladi debeli več kot 350 m (Osnovna geološka karta SFRJ, 1 : 100000, list Zagreb in Tolmač za list Zagreb, 1979: 21).

2.1.2.2 Mezozoik

Trias

Spodnji triasni skladi so v manjših sledih v okolici Mokric, v bližini vasi Mala Dolina, Brezje in Rajec, sestavljajo pa jih peščenjaki, siltiti, apnenci, lapornati apnenci, dolomiti in dolomitizirani apnenci. Skladi so debeli največ 250 m.

² Nekoč imenovano Bregansko selo.

Srednjetriasni skladi so med Mokricami in vasjo Ribnica ter med zaselkom Gabrovica v dolini Bregane in Stojdrage na Hrvaškem. Skladi, ki jih sestavljajo svetlosivi in sivi apnenci, dolomitizirani apnenci in dolomiti, so debeli največ 500 m.

Zgornjetriasni oz. zgornje- in srednjetriasni skladi so širše zastopani, saj so prisotni na Gorjancih, v Samoborskih gorica, med Gorjanci in Novim mestom ter obronki Bele krajine. Siv in bel plastovit, zrnast in pasast dolomit najdemo na območju južno od Otočca do Leskovca, v okolici Gabrja, močno je zastopan na zahodnih Gorjancih, južno od vasi Orehovec ter v večjem delu vzhodnih Gorjancev vse do savskih teras, katerih debelina se ocenjuje na 800 m. Siv plastovit in svetel neplastovit dolomit (noriške in retske stopnje) je najti južno od Novega mesta, nadaljuje se proti Težki Vodi, Podgradu, zahodno čez preval Vahta v Belo krajino. Pasasti dolomit vsebuje stromatolite³. Večji del je najti tudi v zahodnih obronkih Žumberačke gore, Suhorja in okolici Metlike ter med Rožnim Dolom, Črmošnjicami ter Brezovici pri Črmošnjicah. Debelina zgornjetriadnega dolomita znaša do 1200 m (tolmač lista Zagreb, 1979: 22–25; tolmač lista Črnomelj, 1984: 21–23; tolmač lista Novo mesto, 1977: 17–21 in Osnovna geološka karta SFRJ, 1 : 100.000, listi Črnomelj, Novo mesto in Zagreb).

Jura

Jurski skladi so na obravnavanem območju dobro razširjeni. Najdemo jih v pasovih na vzhodnih Gorjancih, v okolici Novega mesta, Dolenjskih Toplic ter v Beli krajini. *Spodnje- in srednjejurski skladi* (lias in dogger) so prisotni na območju Dolenjskih Toplic, proti Gorenjim Šušicam, v okolici Težke Vode in Novega mesta, južno in zahodno od Hrasteka v vzhodnih Gorjancih ter na pobočjih Opatove gore oz. Velikega Trebeža (823 m). V Beli krajini jih najdemo severno od Metlike in manjši del na prevalu Brezovica. Spodnje- in srednjejurske sklade sestavljajo sivi plastoviti oolitni apnenci, apnenci z litiotidami, brečasti apnenci, apnenci z rožencem in beli zrnati dolomiti (spodnji in srednji lias) v debelini 120 m. Svetlosivi plastoviti apnenci z redkimi ooliti in svetlosivi plastoviti dolomiti s plastmi apnenca (spodnja in srednja jura) se nahajajo v globini do 500 m, medtem ko se svetlosivi gosti plastoviti apnenci, apnenci z ooliti in beli

³ Stromatoliti v dolomitu kažejo na sedimentacijo v plitvem morju, kjer imata pomemben vpliv plima in oseka. (Tolmač lista Novo mesto 1977: 18).

zrnati dolomiti zgornje liasnih in doggerskih skladov nahajajo v globino do 200 m. *Zgornjejurski skladi* (malm) ležijo v Beli krajini vzhodno in zahodno od Metlike, od koder se nadaljujejo proti Jugorju in zahodnim Gorjancem, v pasovih na prevalu Brezovica, del jih leži v trikotniku med Novim mestom, Leskovcem in Otočcem, vzhodnih Gorjancih pri Čedemu ter južno od Novega mesta, proti Birčni vasi vse do Dolenjskih Toplic. Predstavljajo jih masivni grebenski apnenec s koralami in hidrozoji (vzhodno od Metlike) ali kot skladovit temnosivi apnenec (zahodno od Metlike) (tolmač lista Zagreb, 1979: 26–28; tolmač lista Črnomelj, 1984: 24–29; tolmač lista Novo mesto, 1977: 21–24 in Osnovna geološka karta SFRJ, 1 : 100.000, listi Črnomelj, Novo mesto in Zagreb).

Kreda

Spodnjekredni skladi so na obravnavanem območju razviti zahodno od Orehovca, med Kostanjevico na Krki in Šentjernejem, v pasovih južno in zahodno od Birčne vasi, v dolini Črmošnjičice na obronkih Kočevskega roga ter v Beli krajini na črnomeljskem ravniku med Semičem in sotočjem Lahinje ter Krupe. Te plasti so pretežno iz temnega sivega, le deloma svetlo sivega apnenca s tankimi vložki zrnatega dolomitiziranega apnenca in dolomita. Rjav in zelen lapor, peščen lapor, laporni apnenec in siv ali rdeč ploščat apnenec z vložki apnene breče in apnena breča, zoogena breča s plastmi apnenca, pa pripadajo *zgornjekrednim* plastem, zastopani pa so jugovzhodno od Kostanjevice proti vzhodnim Gorjancem, med Bušečo vasjo in Velikimi Malencami ob Krki, v pasu proti Čedmu, delno v okolici Opatove gore, v širokem pasu vse od Novega mesta do zahodnih Gorjancev in naprej vzhodno od Metlike ter v Žumberak. V manjših pasovih se pojavijo tudi severnovzhodno od Jugorja, okoli vrha Peščenik (846 m) v smeri proti Podgradu in vzhodno od doline Črmošnjičice med zaselki Nova Gora in Stare Žage. Debelina skladov znaša 100 do 1000 m, slabo prepuščajo vodo in so nagnjeni k plazenju (tolmač lista Zagreb, 1979: 28–33; tolmač lista Črnomelj, 1984: 29–34; tolmač lista Novo mesto, 1977: 24–28 in Osnovna geološka karta SFRJ, 1 : 100.000, listi Črnomelj, Novo mesto in Zagreb).

2.1.2.3 Kenozoik

Terciar in kvartar

Buser (1984: 31) poroča, da se je po odložitvi zgornjekrednega-eocenskega fliša z območja Dolenjske morje umaknilo za daljši čas, vse do srednjega miocena (tortonij).

Miocenski skladi, siv lapor, bel in peščen rjav lapor, peščenjak, laporni peščenjak kremenov pesek, ležijo v glavnem vzdolž južnega roba Krške kotline med Šentjernejem, Kostanjevico, Pobočjem in Bušečo vasjo. V večjem obsegu so prisotni tudi na vzhodu, v okolici Čateža in Sobenje vasi ter Ribnice, Velike Doline in Slovenske vasi. Debelina skladov znaša 200 m. *Zgornjepliocenske* nanose sestavljajo pretežno kremenov pesek z redkimi kremenovimi prodniki in tanke leče peščene gline in glinastega laporja. Najbolj je razširjen na obrobju Krškega polja, zapolnjuje pa tudi vrtače jugozahodno Novega mesta. Debelina znaša med 10 in 150 m. *Pliocensko-pleistocenski* sedimenti zapolnjujejo južno nizko obrobje Krškega polja. Sestavljajo jih belo, svetlo sivo do temno sive gline z vmesnimi drobnimi lečami roženčevega proda. Med Podbočjem in Dobravo ob Krki leži najprej glina z roženčevimi prodniki, nato pa čista glina. Glina je na površini rjavo preperela, debelina preperine pa doseže 0,5–5 m. Najdemo jo tudi med Otočcem in Šentjernejem ter Vrhpoljem in Dobrovo. Tanki pokrovi rdečkaste rjave preperine, podobne jerini, leže na višjih grebenih v Žumberaku (vzhodno od Metlike), v okolici Novega mesta in Dolenjskih Toplic ter na severnem robu Gorjancev okoli Mokrega polja. *Pleistocenske* nanose sestavljajo jezersko-barjanski sedimenti, terasni sedimenti in vršaji (Šentjernej). Holocenski sedimenti so odloženi večinoma ob rekah. Sestavljajo jih aluvialni sedimenti (prod, glina in glina s prodniki) in proluvialni sedimenti (sprana glina s pobočij, manjši vršaji). Na nekaterih pobočjih je grušč, v vrtačah in na kraških poljih pa rdeča jerina (severno od Črnomlja) (tolmač lista Zagreb, 1979: 33–46; tolmač lista Črnomelj, 1984: 34–36; tolmač lista Novo mesto, 1977: 28–34 in Osnovna geološka karta SFRJ, 1 : 100.000, listi Črnomelj, Novo mesto in Zagreb).

2.1.3 Tektonika

Buser (1984: 33) pravi, da je značilna za jugovzhodno Slovenijo njena grudasta zgradba. Ob dolgih prelomih so bile posamezne grude dvignjene ali spuščene. Značilni primer spuščene grude v obliki tektonskega jarka predstavlja Krško polje, ki leži med koritoma

Krškega hribovja in Gorjancev. Tudi črnomaljska plošča predstavlja spuščeno grudo med Gorjanci in kočevsko pokrajino. Krška udorina je nastala že v srednjem miocenu, preostale grude pa šele v zgornjem pliocenu in pleistocenu, ko so nastali regionalni prelomi dinarske smeri.

Zaradi trdnih apnenčevo-dolomitnih plasti, ki sestavljajo večji del Dolenjske, ki niso ugodne kamenine za gubanje, zasledimo na tem ozemlju le malo značilnih antiklinal in sinklinal.

V tektonskem smislu spada preučevano območje med dve večji tektonski enoti, in sicer Dinaride in Balatonski niz, vmes pa leži mlada tektonska udorina – krška udorina. Dinaride v smeri JZ–SV zastopajo novomeška gruda, gruda Poljanske gore in črnomaljska plošča. Balatonski niz v smeri SZ–JV sestavlja horst Gorjancev med cerovskim prelomom na severu in soški na jugu ter žumberaška grudasta zgradba, ki je južno nadaljevanje horsta Gorjancev. Pomembnejši prelomi na obravnavanem območju so še žužemberški, topliški in novomeški prelom, ki si sledijo od zahoda proti vzhodu, potekajo v smeri SZ–JV (tolmač lista Novo mesto, 1977: 35–39 in tolmač lista Zagreb, 1979: 47–57).

2.1.4 Potresna ogroženost

Na obravnavanem območju sta dve potresni območji MCS⁴ s podobmočji (priloga A). Za potresno območje 8-j se je uveljavilo ime krško-brežiško potresno območje, ki meji na Hrvaško. To je za ljubljanskim potresnim območjem (8-g) drugo največje potresno območje 8. potresne stopnje MCS. Obsega celotno območje občine Brežice in dele občin Krško, Kozje ter Podčetrtek. Potresno območje 8-k se imenuje belokranjsko potresno območje in se razteza čez dele občin Semič, Metlika in Črnomelj, čez Kolpo pa sega tudi na Hrvaško. Znano je po razmeroma pogosti, vendar ne zelo rušilni potresni dejavnosti. Potresno območje sedme stopnje je eno samo sklenjeno območje, ki se razteza skoraj čez celotno Slovenijo (Orožen Adamič 1997: 98).

⁴ 12-stopenjska lestvica MCS, ki jo je v začetku stoletja predlagal Mercalli, pozneje pa sta jo dopolnila še Cancani in Sieberg, je prvič izšla leta 1912. Ta lestvica, ki je bila v uporabi najdlje, je dobila ime Mercallijeva lestvica. Leta 1964 so Medvedev, Sponheuer in Karnik predstavili novo 12-stopenjsko lestvico MSK, ki je bila pozneje večkrat dopolnjena in je do nedavnega veljala tudi pri nas. Razlika med obema je le v nekaterih količinskih opredelitvah, ki pa za širšo javnost niso pomembne (www.arso.gov.si).

2.1.5 Obrambnogeografski pomen geološke zgradbe

Poznavanje geološke sestave tal, ko se uporablja za preučevanje oboroženega boja na celini, predstavlja kakovostno komponento geografskega prostora. Geološka sestava površja ima velik in pomemben vpliv na obrambne in (ožje) vojaške aktivnosti. Vpliva na urejanje vojskovališča za oboroženi boj in vojno, na življenje, delo, opremo, oborožitev, usposabljanje in bojne postopke oboroženih sil, na premikanje, nastanitev, utrjevanje, gradbeno dejavnost, izbor inženirske tehnike za opravljanje del, izkoriščanje gradbenega materiala in mineralnih surovin strateškega značaja, na norme izvajanja del, učinke delovanja posameznih bojnih sredstev in celih bojnih sistemov (Marjanovič 1983: 152).

Marjanovič (1983: 149) razdeli tla in njihovo uporabo na sedem kategorij (glej tabelo 2.1).

Tabela 2.1: Kategorija tal in njihova uporaba

Kategorija tal	Tip	Primer	Obdelava
I.	mehka zemlja	čisti pesek, humus	lopata
II.	mehka zemlja	zbiti pesek, plodna zemlja, glinasti pesek	lopata in kramp
III.	srednje trda zemlja	trda in žilava zemlja, naravno vlažna glina	lopata in kramp
IV.	trda zemlja	suha glina, zemlja z velikimi kosi kamenja, tankoslojni laporji in gline	vzvodni drog, kramp in eksploziv za penetracijo oz. razpršitev
V.	mehke kamnine	breče, konglomerati, vulkanski tufi,	eksploziv in vzvodni drog
VI.	trde kamnine	apnenci, dolomiti, gnajs	eksploziv
VII.	zelo trde kamnine	bazalit, dijabaz, granit	eksploziv

Vsaka kamnina ima svoje značilnosti, od katerih je odvisen njen učinek, izbira mehanizacije in opreme za delo, njena zaščitna moč pri učinkovanju konvencionalnih ali jedrskih bojnih sredstev ter njeno obnašanje pri izpostavljenosti drugim učinkom: kemijskim, toplotnim, radioaktivnim in drugim (Marjanovič 1983: 153).

Na obravnavanem območju so najbolj zastopane kamnine mezozojske starosti, predvsem dolomit in apnenec, ki sestavljata večino Gorjancev in Bele krajine. Vkopavanje je naporno in počasno (glej tabelo 4), brez gradbene in vrtalne mehanizacije pa praktično neizvedljivo, potreben je eksploziv, vendar pa so te kamnine odličen gradbeni material, ki skupaj z apnom in cementom daje kakovostne zmesi za gradnjo zaklonilnikov in drugih

prostorskih struktur, njihova uporaba pa je z mehanskim preoblikovanjem možna tudi za utrjevanje in nasutje transportnih poti (Bratun 1997: 61).

V nižje ležečih predelih (Krška kotlina, ob večjih vodotokih) so kvartarne naplavine (pesek, glina, mulj) in terciarne usedline (lapor, fliš). Tu je vkopavanje lažje, potrebna sta le lopata in kramp (glej tabelo 4), naplavine in usedline so odličen gradnik pri izdelavi obrambnih in varnostnih prostorskih struktur, omogočajo uporabo vseh vrst tehnik in oblik. Območja s pliocensko-pleistocensko geološko zgradbo (okolica Novega mesta, Metlika) nudijo obsežna desantna območja ob hkratni možnosti protidesantnega boja (Bratun 1997: 63).

2.2 Relief

2.2.1 Splošne reliefne značilnosti

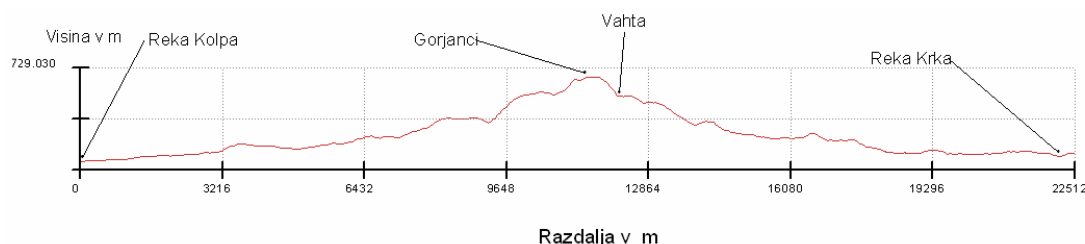
Gams (1984: 12) osnovne reliefne značilnosti nizke jugovzhodne Slovenije z Gorjanci vidi v prehodnosti od visokega in planotastega krasa proti dolinasto-slemenastem reliefu na severu in severovzhodu. Ta prehodni, deloma kraški, delno fluvialni relief, imenovan fluviokras, pri katerem je podlaga prsti delno ali povsem propustna, ima prevladujoče površinske oblike erozijskega in denudacijskega tipa. Fluviokras je najbolj razvit na polprepustnih (triasnih) dolomitnih in tankoplastovitih apnencih z vložki peščenjakov in skrilavcev.

Izstopajočo vlogo ima tektonski čok Gorjancev, ki se je s svojo višino (do 1178 m nadm. viš.) do danes ohranil med globoko pogreznjeno Krško kotlino na severu in Karlovško kotlino na jugu (Natek 1997: 7).

Krška kotlina na severu, z najnižjo povprečno nadmorsko višino v Sloveniji (161 m), leži večinoma v pasu med 100 in 200 m (razen zgornjega dela Šentjernejskega polja) in se proti zahodu nadaljuje v novomeško pokrajino, ki je višja in bolj razgibana pokrajinska enota. Poleg ravnin na vzhodnem delu je zaslediti tudi gričevnat svet na topliškem predelu med dolinami Sušice, Črmošnjičice in Radešice ter naprej proti vzhodu na novomeškem Podgorju med Krko in Gorjanci (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1998: 521).

Južno od Gorjancev se preko prevala Vahte (glej profil 2.1) in Brezovice spustimo v Belo krajino, ki jo večinoma tvori kraški ravnik v nadmorskih višinah med 160 in 200 metrov, na severu in na zahodu pa obsega še obrobje Kočevskega roga in Gorjancev (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1998: 485).

Profil 2.1: Kolpa (Metlika) – Krka (Novo mesto)

Vir: InSAR DMV 100, Orodje Arcview 3.3.

Obravnavano območje makroreliefno ne deluje izrazito razgibano, prej nasprotno. Prostran, deloma planotast, osamljen in pretežno kraški masiv, dolg 50 km in širok 20 km, se dviguje visoko nad Krško kotlino. Mikroreliefno pa je mogoče opaziti razen tipično kraških potez v apnenčastem svetu značilno fluviokraško površje s poudarjenimi, globoko zarezanimi grapami, ki se uveljavljajo na erozijsko občutljivejših območjih. Izoblikovanost območja prikazujeta prilogi B in C.

2.2.2 Tipi reliefa

Gabrovec in Mihevc (v Perko 2001: 63) razlikujeta na obravnavanem območju štiri razvojne tipe reliefa: *akumulacijsko-rečno-denudacijski relief* je prisoten v nižjih predelih ob spodnjem toku rek Krke, Črmošnjičice in Bregane, v zaloški kotlinici in na šentjernejskem vršaju. Deloma se menjava z *destrukcijsko-rečno-denudacijskim reliefom*, ki je večinoma omejen na pobočja Gorjancev, med Gabrjem in Čatežem ob Savi. Večina površja pripada *apneniško-dolomitno-kraškemu reliefu*, od česar je slednji v podrejeni vlogi in se pojavlja v pasovih na Gorjancih, večji del v trikotniku med Novim mestom, Vahto in Opatovo goro.

2.2.3 Verikalna členitev reliefa

Več kot polovica območja (55 %) leži na nadmorski višini do 300 m (priloga D), kar 30 % vsega območja med 200 in 300 m nadmorske višine. Ta ravninski svet se razprostira

severno in južno od hribovitega sveta Gorjancev ter se zajeda globoko v gričevnato in hribovito pokrajino v dolinah Črmošnjičice, Sušice in porečja Težke Vode. Svet med 300–500 m nadm. viš. je v večini primerov le vmesna stopnja med hribovjem Gorjancev in ravninskim svetom, razen deloma na zahodu in jugu od Novega mesta proti Soteski in Dolenjskim Toplicam ter na območju vzhodno od Kostanjevice na Krki, kjer se Gorjanci začnejo spuščati v gričevnat svet, ki se nadaljuje v Samoborske gorice. V višino segajo od 400 do 500 m, le nekateri osamelci so višji (Tršljikovina, Planinska gora, Goli vrh, Goli Cirk in Pokovc).

Najvišje predele predstavlja območje zahodno od Planine v Podbočju (664 m), pa vse do obrobja Kočevskega roga. Prevladuje planotast kraški in večinoma brezvodni svet, poraščen z bujnimi gozdovi. Nad planoto se dvigajo posamezni vrhovi: Suhi vrh (916 m), Sljeme (946 m), Ravna gora (1001 m), Trdinov vrh (1178 m), Lipovec (813 m), Peščenik (846 m) in drugi (Azarov 1989: 20).

Tabela 2.2: Višinska pasovitost

	Nadmorska višina v metrih	Delež območja v %	Delež območja v km ²
1	do 200	25,5	156,25
2	200–300	30,1	184,7
3	300–500	26,7	163,92
4	500–700	11,9	72,68
5	700–1000	5,6	34,51
6	nad 1000	0,2	1,21

Vir: InSar 100, Orodje Arcview 3.3.

2.2.4 Naklonski razredi

V sklopu vertikalne členitve površja predstavljajo nakloni (priloga E) pomembno kategorijo reliefnih dejavnikov, ki odločilno vplivajo na možnost premikanja, kar je treba upoštevati pri načrtovanju in vodenju operacij, saj sta hitrost in delovanje enot omejena z naklonom.

Tabela 2.3: Vpliv naklona na premik

Naklon v stopinjah	Možno gibanje (na suhih in trdnih tleh)
do 10	tovorna in terenska, motorna vozila s prikolico
10–20	terenska in tovorna vozila, motorna vozila brez prikolice
20–30	goseničarji ali polgoseničarji
30–40	tanki in samohodna vozila, tovorna živina
40–60	moštvo z oprijemanjem za rastje in s tlemi
nad 60	usposobljeno moštvo s posebno opremo za vzpenjanje

Vir: Marjanovič (1984:80)

V naklonskem razredu do 2 stopinj so območja ob reki Krki med Kostanjevico ob Krki do sotočja z reko Savo in dalje do Obrežja. Višje ob toku so taka območja še v zaloški kotlinici, dolini Črmošnjičice in na šentjernejskem vršaju, ki je poleg območij v Beli krajini med Semičem in Kolpo najbolj raven del preučevanega območja, njegova površina pa znaša 94 km² ali 15,3 % vsega ozemlja.

Naklonski razred od 2–5 stopinj ima skupno površino 155,9 km² ali 25,4 %, razprostira pa se neposredno ob prvem naklonskem razredu oziroma se na nekaterih območjih prekriva (Bela krajina, okolica Novega mesta, Opatova gora, Šentjernejsko polje)

Naklonski razred 5–10 stopinj je najbolj zastopan, saj zavzema kar 30,1 % ali 184, 8 km² preučevanega območja, njegova prisotnost pa ni vezana samo na izbrane lokacije, ampak ga lahko najdemo na celotnem območju, razen na nižinskem pasu.

Naklonski razred 10–20 stopinj se navezuje na vzpeti svet Gorjancev, tako na novomeški kot belokranjski strani, nekoliko dlje proti severu do reke Krke poseže pas razgibanega ozemlja med Novim mestom in šentjernejskim vršajem. Ozemlja naklona 10–20 stopinj zavzema 23,4 % ali 143,5 km² preučevanega območja.

Razred 20–30 stopinj zavzema 5 % ali le 30,5 km² območja. Pojavlja se v okolici Orehovice, Bušeče vasi in Čedma, na pobočjih Ljubna (546 m), v dolini Bregane in Črmošnjičice ter na severnih obronkih Bele krajine med Semičem, Jugorjem in Bušinjjo vasjo. Največje sklenjeno območje je mogoče najti v globelih potokov Pendirjevka in Kobila ter južno od Celovega Loga naprej proti državni meji na Gorjancih.

Razred nad 30 stopinj zavzema manj kot 1 % ali okoli 5 km² območja. Ozemlje s takim naklonom je južno od Orehovice, v dolini Bregane južno od Stojdrage in na strmih pobočjih dolin potokov Pendirjevka in Kobila.

2.2.5 Ekspozicije

Ekspozicije⁵ površja se združujejo v razrede, ki so poimenovani po straneh neba, najpogostejše v osem razredov, širokih 45 stopinj. Omogočajo nam določevanje najvarnejših leg ob hipotetičnem delovanju artilerijskega ognja, njihova razporeditev pa je odvisna od slemenitve površja. Pri slemenitvi S–J prevladujejo vzhodne in zahodne ekspozicije, pri slemenitvi V–Z pa južne in severne ekspozicije.

Tabela 2.4: Ekspozicije

Lege	Delež območja v %	Površina območja v km ²
S	17,5	107,4
SV	15,0	92,1
V	9,7	59,6
JV	9,1	55,8
J	9,3	56,8
JZ	10,9	66,8
Z	11,9	73,2
SZ	16,6	101,7

Vir: InSAR 100, Orodje ArcView 3.3.

Iz tabele 2.4 je razvidno, da na obravnavanem območju prevladujejo severne lege, z azimutom med 270 in 90 stopinj. Najizrazitejše so severne (17,5 %), sledijo SZ (16,6 %) ter SV (15%), kar skupaj nanese kar 49,1 % ali 301,1 km² območja. Razlago lahko najdemo v slemenitvi, ki poteka večinoma v smeri JZ–SV ali V–Z. Severne ekspozicije so prisotne severno od masiva Gorjancev (priloga F), prevladujejo med prevalom Vahta, do Kostanjevice na Krki, izrazite so tudi med Gabrjem in Kostanjevico, južno od Čateža in med Brezovico ter Dolenjskimi Toplicami. Južne ekspozicije so prisotne predvsem v Beli krajini, med Semičem in Jugorjem ter v okolici Metlike, prepletajo pa se z vzhodnimi in južnimi. Na belokranjskem ravniku je težje izpostaviti dominantne ekspozicije, saj se zaradi mikroreliefnih razlik prepletajo. Omeniti je treba še jugozahodne in zahodne ekspozicije, ki so izrazite v dolini Čmošnjičice in Sušice.

⁵ Ekspozicije (izpostavljenost, usmerjenost) površja je kot med severom in smerjo zniževanja površja ali azimut. Merimo ga z vrednostmi od 0 do 360 stopinj v smeri urinega kazalca. Ekspozicija torej pove, kam je obrnjeno površje, zato jo izražamo tudi s stranmi neba, lahko pa govorimo le o prisojnih (sončnih) in osojnih (senčnih) ekspozicijah (legah) (Perko 2001: 133).

2.2.6 Kraške posebnosti reliefa

Kraški svet Dolenjske predstavljata dva glavna tipa, dinarski kras in osamljeni kras. Dinarski kras je predstavljen s t. i. visokim krasom (Rog, Gorjanci) in nizkim dolenjskim krasom (Suha krajina, Novomeška kotlina, Bela krajina). Na kraškem hribovju in ob vznožju Gorjancev je razvit prehodni oziroma osamljeni kras, delni fluviokras⁶ in delni plitvi oziroma izolirani kras (Kranjc 1984: 68).

Pravega krasa s kraškimi kotanjami je na Gorjancih pravzaprav zelo malo. Največ ga je na Opatovi gori in na skrajnem jugozahodnem delu onstran Vahte, za preostalo območje Gorjancev pa je značilno prepletanje tektonskih (številne rebri, majhni tektonski čoki, kolenast potek rečnih dolin), fluvialnih (globoko zajedene in ozke doline), kraških (netipične kraške kotanje, majhne ponikalnice, kraški izviri) in drugih oblik (Natek 1997: 9).

Proti jugu se kraško površje nadaljuje v Belo krajino, v nizek belokranjski ravnik, kjer je prevlada tektonsko razpokanih karbonatnih kamnin kredne in jurske starosti vtisnila površju kraško podobo, z redko rečno mrežo, ter nakloni do 6 stopinj (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1998: 486).

2.2.7 Dominantne točke

Na izbranem območju je ob poteku državne meje kar nekaj izpostavljenih točk, ki bi jih bilo mogoče uporabiti za nadzor same mejne črte ali celo območja. Večina teh je sicer poraslih z gozdom, kar predstavlja precejšno oviro za vizualno opazovanje in delno zmanjšuje njihovo vrednost.

Plešivica (357 m) južno od Bušinja vasi in Veliki vrh severno od iste vasi v Beli krajini sta točki za opazovanje pokrajine v smeri proti Metliki, Kolpi, Brezovici pri Metliki ter proti belokranjskemu ravniku. Slabša je vidljivost v smeri proti Bojanji vasi in naprej proti Krašnjemu vrhu, ki ležita višje in vzhodno od Metlike. Proti severu so pomembne

⁶ Za razliko od pravega krasa, kjer je prevladujoč oblikotvorni (geomorfni) proces kraška korozija oz. raztapljanje karbonatnih kamnin, so v fluviokrasu najbolj oblikotvorni denudacijsko-erozijski procesi, povezani s površinskim odtekanjem padavinske vode (Natek 1997: 10).

točke za nadzor meje in območja še Penez (596 m), Garjevec (619 m), Kopa (741 m), Mali Lipovec (804m), Lipovec (813) in Veliki Lipovec (818 m). Zahodno po grebenu Gorjancev se približamo Trdinovemu vrhu (1178 m), s katerega je mogoče opazovati (zlasti v povezavi s 94 metrov visokim oddajnikom) večji del Bele krajine (priloga J), novomeške pokrajine (deloma okrnjena vidljivost v smeri Semiča, Uršnih sel, Dolenjskih Toplic), Krško kotlino in delno Žumberak. Dober celoten pregled nad zahodnim delom območja ponuja tudi Peščenik (846 m), postavljen v trikotnik med Semičem, Vahto in Uršnimi seli (priloga H). Proti zahodu so izpostavljene točke še Suhi vrh (916 m), Tršljikovina (567 m), Planinska gora (844 m), Goli Cirk (621m), koda 516 južno nad dolino Bregane in Selevca (415m). Z Golim Cirkom, Selevcem in Planinsko goro je mogoče vizualno opazovati vzhodni del preučevanega območja (priloga G in J).

2.2.8 Obrambnogeografsko vrednotenje reliefnih značilnosti

Marjanovič (1984: 72) obravnava relief kot enega najpomembnejših vojaškogeografskih dejavnikov, ki ima velik vpliv na celoten potek pri pripravi in vodenju vojne, posebno oboroženega boja.

Izbrano območje v večji meri predstavlja nizek svet, visok do 300 m (55 % območja), kar vpliva na prehodnost in koncentracijo sil. Območja zahodne Krške kotline in delno Bele krajine so primerna za koncentracijo sil, počitek in izpopolnjevanje oboroženih sil ter bojne tehnike. Odmik tehnike s prometnic ni mogoč le na nekaterih območjih bodisi zaradi naklona (kraški pojavi na belokranjskem ravniku), rastja (večji sklop pogozdene površine) ali meteoroloških razmer (poplave, razmočen teren).

Nižinski relief omogoča največjo izbiro pri gradnji celotne strukture vojaškega letalstva in zračne obrambe, kar dokazuje Krška kotlina z vojaškim letališčem Cerklje (Bratun 1997: 72).

Izrazito nasprotje kažejo gozdnati Gorjanci, kjer malo ravne in nepogozdene površine omejuje razmestitev artilerije na ognjene položaje, uporabo oklepnih enot, otežen je manever in omejena je koncentracija sil (Marjanovič 1984: 81).

Hribovit in poraščen svet Gorjancev je mogoče uporabiti pri nadzoru komunikacij v smeri S–J (prevala Brezovica in Vahta), nekoliko manj v smeri V–Z, saj glavne

prometnice tečejo severno od Krke, zlasti pa za vizualno in elektronsko nadzorovanje prostora.

Pri vodenju in načrtovanju akcij oboroženih sil je treba upoštevati tudi kraški relief, večinoma zahodno od črte Novo mesto–Metlika, kajti slednji onemogoča dobro preglednost in otežuje orientacijo ter omogoča razne vrste presenečenj. Oklepne enote in topništvo se premikajo samo vzdolž komunikacij, premik onemogoča tudi hitro spreminjajoča smer in strmina naklona. Učinek topniškega obstreljevanja se zaradi delcev letečega kamenja poveča za 30 %. Omejeno je utrjevanje, saj tenak sloj preperine ne omogoča hitrega in kakovostnega vkopavanja (Bratun 1997: 71).

2.3 Prst

2.3.1 Kategorije prsti

Pri preučevanju prsti je treba omeniti njen pomen. Lovrenšček (1994: 9) pravi, da lahko prst na kratko opredelimo kot preperel in spremenjen del zemeljske skorje, ki se je spremenil zaradi delovanja živih organizmov, zraka, vode in sončevega obsevanja. V procesu nastajanja in razvoja prsti, ko delujejo pedogenetski procesi, nastane v vrhnjem delu litosfere kakovostni preskok, dobi novo lastnost; rodovitnost, ki je hkrati najpomembnejša lastnost prsti.

V Sloveniji tvorijo pedosfero predvsem prsti, ki jih uvrščamo v dva oddelka, v avtomorfne in hidromorfne prsti. Oddelek avtomorfnih prsti zajema prsti, za katere je značilno vlaženje samo s padavinsko vodo, ki se neovirano pretaka skozi profil in se v njem le malo zadržuje. Oddelek hidromorfnih prsti pa zajema prsti, v katerih so znaki čezmerne vlažnosti, ki jo povzroča zastajajoča padavinska ali talna voda (Lovrenčak 1994: 125).

Po Stritarju (1990: 52) lahko prsti razdelimo na pet podsekvenc⁷, na obravnavanem območju pa so prisotne štiri podsekvence, in sicer:

⁷ Podsekvenca je združba ali več združb tal, ki se pojavljajo na isti ali podobni matični osnovi (Stritar 1990: 51).

Prsti na pleistocenskem in holocenskem produ in pesku, ki jih sestavljajo obrečne prsti, evterične prsti, rendzine na produ in oglejene prsti. Večinoma so v nižjih predelih ob naplavinah in nasutinah rek Save, Krke, Črmošnjičice, Bregane ter v spodnjem delu Krške kotline, predvsem na šentjernejskem vršaju. Tu so plasti fluvioperiglacialnega dolomitnega proda in peska, ki je osnova za rjavo rendzino, ki prekriva Šentjernejsko polje. Na starejšem višjem delu zahodno od Šentjernejskega polja, kjer je karbonatni prod že močno preperel, so v pedogenezi nastale rjave lesivirane prsti (Lovrenčak 2 1984: 159).

Prsti na pleistocenskih in holocenskih ilovicah ter glini predstavljajo dve vrsti tal, oglejena in psevdoglejena tla. Oglejena tla najdemo ob Krki med Dobravo in Pobočjem ter nižje ob toku pri Cerkljah, v srednjem toku Krke pa zahodno od Novega mesta. Veliko sklenjeno območje oglejenih tal predstavlja Krakovski gozd severno od Krke, ki pa je zunaj meja preučevanja. Psevdoglejena tla so v večjem obsegu zahodno od Šentjerneja proti Mokremu polju, v manjšem pa tudi ob spodnjem toku reke Krke in v Beli krajini ob toku Kolpe.

Prsti na mehki karbonatni podlagi, katere gradnika sta lapor in peščenjak, so na južnem robu Krške kotline med Šentjernejem, Kostanjevico, Pobočjem in Bušečo vasjo. V večjem obsegu so tudi na vzhodu v okolici Čateža in Sobenje vasi ter Ribnice, Velike Doline in Slovenske vasi. V Beli krajini so take prsti vzhodno od Metlike. Predstavljajo jih skupina rjavih prsti: rendzina, rjava karbonatna prst, rjava nasičena prst in rjava izprana prst.

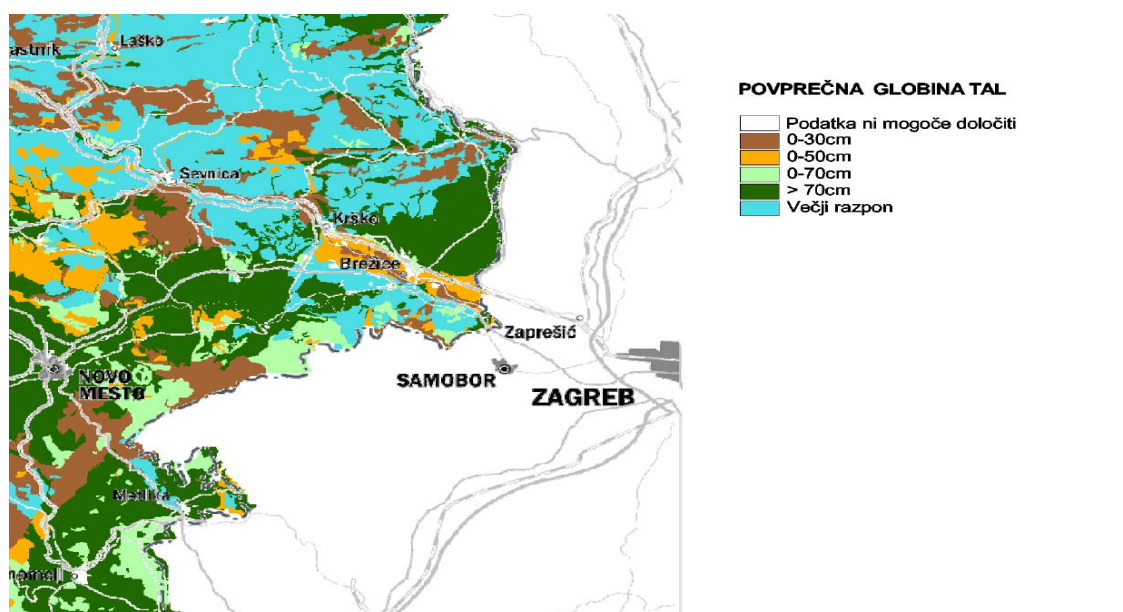
Prsti na trdi karbonatni podlagi (apnenec in dolomit) zavzemajo na preučevanem območju velik delež. Delimo jih na rendzinasta in pokarbonatna tla, kamor spadajo tudi sprana pokarbonatna tla na belokranjskem ravniku. Zname so tudi kot akrične prsti.

Na jurskih in krednih apnencih, prekritih z rdečkastorjavo glino, so nastale pokarbonatne prsti, ki prekrivajo precejšnje površine na Gorjancih, v Beli krajini in topliškem predelu. V višjih legah na Gorjancih, kjer prevladuje apnenec, so nastale rendzine. Pojavlja se sprsteninasta rendzina ali v kompleksu s pokarbonatnimi prstmi (Lovrenčak 1984: 157).

2.3.2 Globina tal

Preučevano območje lahko razdelimo v dva razreda glede na globino tal. Nižji predeli, na vzhodu spodnji del Krške kotline, na zahodu novomeški predel in topliški predel z dolino Črmošnjičice ter na jugu predel ob Kolpi, njenih pritokih in belokranjski ravniki imajo v povprečju debelino tal večjo od 70 cm. Globina tal praviloma narašča proti vzhodu in z zmanjševanjem nadmorske višine. Višje ležeči predeli na Gorjancih, v Beli krajini in topliškem predelu premorejo do 70 cm debela tla na pokarbonatnih tleh in le do 30 cm na rendzinah (glej sliko 2.1).

Slika 2.1: Povprečna globina tal

Vir: Biotehniška fakulteta, www.bf.uni-lj.si

2.3.3 Obrambnogeografsko vrednotenje prsti

Pedološka sestava tal vpliva na kmetijsko proizvodnjo, razna gradbena dela, v vojnem času pa na izbiro in obdelavo tal v bojne namene, zato je treba poznati njene značilnosti, ki v povezavi s preostalimi dejavniki vplivajo na prehodnost, maskiranje, oviranje, utrjevanje, gradbena dela in ognjena dejstva ter zaščito (Marjanovič 1983: 148).

Tabela 2.5: Vojaškogeografski učinki na tipe prsti

<i>Tip prsti</i>	<i>Matična podlaga</i>	<i>Globina vkopavanja</i>	<i>Prisotnost talne vode in podtalnice</i>	<i>Vpliv na premik vozil</i>
Prsti na pleistocenskem in holocenskem produ in pesku (obrečne in rjave prsti)				
oglejene obrečne prsti	prod in pesek	več kot 2 m	da, občasno tudi poplave	da, zaradi prepojenosti s talno vodo
obrečne prsti (fluviosol, aluvialna prst)	prod in pesek	več kot 2 m	ne	ne
rjave prsti na produ	prod	več kot 2 m	ne	ne
izprana prst na apnenčevem konglomeratu	konglomerat	do 20 cm	ne	ne
globoka kislja rjava prst	prod	več kot 2 m	ne	ne
Prsti na pleistocenskih in holocenskih glinah in ilovicah (oglejene in psevdoglejene prsti)				
močno, srednje in rjave oglejene prsti	drobnozrnati nanosi	več kot 2 m	da, izrazito blizu površja	da, zaradi prepojenosti s talno vodo
stagnoglej, ravninski in pobočni psevdoglej	drobnozrnati nanosi	več kot 2 m	da, padavinska voda se zadržuje blizu površja	da, zaradi prepojenosti s talno in površinsko vodo
Prsti na mehkih karbonatnih kamninah (rendzine in rjave prsti)				
rendzina	lapor, peščenjak, fliš	1–2 m	ne	občasno, zaradi prepojenosti s padavinsko vodo
rjava karbonatna, nasičena in izprana prst	lapor, peščenjak, fliš	1–2 m	ne	občasno, zaradi prepojenosti s padavinsko vodo
Prsti na trdih karbonatnih kamninah (rendzine in pokarbonatne prsti)				
rendzina	dolomit in apnenec	10–70 cm	ne	ne
rjava rendzina	dolomit in apnenec	10–70 cm	ne	ne
jerina	apnenec	10–70 cm	ne	da, zaradi živoskalne osnove
izprana pokarbonatna prst	dolomit in apnenec	10–70 cm	ne	ne

Vir: Bratun (1997: 96–97).

Na obravnavanem območju na ravninskem predelu severno od Gorjancev v Krški kotlini prevladujejo prsti iz prvih dveh razredov (glej tabelo 2.5), kar v sušnih razmerah omogoča premike zunaj prometnic. Ob padavinah pa teren postane razmočen, težko prehoden za pehoto in vozila, predvsem na območju vsakoletnih poplav ob Krki, med Otočcem in Podbočjem, kjer v povezavi z vegetacijo (Krakovski gozd) uspešno omejuje premik v Krški kotlini v smeri vzhod–zahod.

Prsti na višje ležečih legah na Gorjancih in na belokrajnskem ravniku praviloma segajo v globino do 70 cm, zunaj prometnic pa otežujejo premik tudi živoskalne štrline in razne kraške reliefne oblike.

2.4 Rastje

2.4.1 Poraščenost območja

Območje današnje Slovenije je bilo pred delovanjem človeka in živali pokrito z gozdovi, le v visokogorskem alpskem svetu so bila travišča, neskamna vegetacija ali nerodovitne površine. Pisanost rastlinske odeje se je zaradi delovanja človeka in živali povečala. Nastale so sekundarne vegetacijske oblike: monokulture drevesnih vrst (na primer smreke, bora, robinija in topola) zabukovljenje, travišča, gozdni robovi in drugo ter terciarne vegetacijske oblike: predvsem njive, obnjivska (segetalna) in plevelna (ruderalna) vegetacija (Enciklopedija Slovenije 1991: 88).

Najvišje vrhove, grebene in pobočja Gorjancev poraščajo visokogorski preddinarski bukovi gozdovi, ki segajo od vrhov do 800 m nadmorske višine, kamor spada tudi pragozd Trdinov gozd. Nad 1000 m nadmorske višine, na hladnih severovzhodnih legah prevladuje gozd buke in polžarke. Nasploh je bukev močno razširjena vrsta na tem območju. Sklenjeni bukovi gozdovi se nadaljujejo proti zahodu med Vahto in Brezovico in se spustijo nižje proti Dolenjskim Toplicam. Na vzhodnih Gorjancih, proti Obrežju, pa jih najdemo v kombinaciji s pravim kostanjem in črnim gabrom. Drugo večjo sklenjeno površino predstavlja gozd bele jelke in navadnega gabra na topliškem predelu, južno in zahodno od Novega mesta ter naprej proti Beli krajini, kjer se na ravniku v pasovih meša z gozdom navadne breze in orlove praproti ter v okolici Metlike z gozdom gradna in navadnega črnilca. Slednjega najdemo tudi na zahodnem delu šentjernejskega vršaja, južno od Orehovca in v okolici Podbočja. Zadnjo večjo sklenjeno gozdno površino predstavlja gozd navadnega gabra in borovničevja v okolici Novega mesta ter v pasovih vse do Obrežja po Krški kotlini. Manjše zaplate pa sestavljata gozd jelke in okroglolične lakote severno od Dolenjskih Toplic in mešani gozd buke ter črnega gabra na pobočjih doline Črmošnjičice (Seliškar 1992: 88 in Vegetacijska karta gozdnih združb Slovenije).

Vegetacija logov, kamor uvrščamo jelševje, vrbove in jesenove gozdove, je na manjših površinah in razmeroma slabo razvita ter tudi slabo preučena. Velikokrat dobimo le fragmente, sicer pa so optimalna rastišča v nižinah ob manjših in večjih vodotokih (Seliškar 1992: 95). Lovrenčak (1984: 156) omenjeno rastje vidi le v ozkih pasovih, ki obraščajo strugo reke Krke in njenih pritokov.

2.4.2 Obrambnogeografsko vrednotenje rastja

Gozd ima poleg svojih splošnih pomembnih lastnosti, kot so vir hrane, les za gradbeni material, naravni čistilec zraka, začasno bivališče ipd., vpliv tudi na vojaštvo. Upoštevati je treba temperaturno razliko, saj je v gozdu pozimi topleje, poleti pa hladneje, temperaturno nihanje je torej manjše kot na odprtem. V gozdu se zmanjša vpliv vetra, hkrati pa je v njem vedno večja vlažnost kot v okolici. Obilica kisika (tudi ozona) preprečuje hiter nastanek škodljivih mikroorganizmov, pomemben vpliv pa ima tudi na radioaktivno sevanje, saj je le to manjše v gozdu. (Marjanovič, 1983: 160).

Gozd omogoča zaradi svoje velikost in gostote dreves, ki so ponavadi zastopane na večji površini, prikrit in dobro maskiran premik predvsem manjšim enotam. Te lahko, posebno z dobrim poznavanjem terena, zlahka obvladujejo in zadržujejo sovražnikov prodor. Zaradi slabih komunikacijskih zmožnosti v gozdu pa je otežena prehodnost večjim enotam, posebno bojni tehniki, omejeno je bojno delovanje, do izraza prihaja uporaba lahkega pehotnega orožja. Delovanje težke mehanizacije je omejeno na čistine, poseke in gozdne poti. Gozdne površine se lahko uporabijo tudi za zbiranje, urjenje, zdravljenje, nastanitev manjših in večjih enot, saj gosta in visoka vegetacija onemogoča vizualno opazovanje, hkrati pa to pomeni zmanjševanje vloge vzpetin in dominantnih višje ležečih točk, saj nimajo take teže kot na odprtem (Marjanovič 1983: 161).

Travišča in kmetijske površine je treba obravnavati kot območja, ki so pomembna za desantno in protidesantno delovanje (Bratun 1997:102) in jim kot takim posvečati posebno pozornost, saj so lahko uporabljena kot območja za oskrbovanje ali za nenaden vpad.

Obrečno rastje onemogoča opazovanje premikov na nasprotnikovih bregovih, omogoča pa maskiranje in zaklon ob morebitnem prečkanju oziroma neposrednem branjenju rečnega brega.

2.5 Podnebje

2.5.1 Splošne podnebne in vremenske značilnosti

Značilnosti podnebja v naših krajih so predvsem posledica lege Slovenije v zmerni zemljepisni širini razmeroma blizu Atlantika in na prehodu med Sredozemljem in evrazijsko celino ter precejšnje višinske razčlenjenosti površja. Upoštevati je treba tudi višinske pasove, razlike med dnom dolin, kotlin in kraških kotanj, kjer je pogost temperaturni obrat, ter toplim in hribskih pasom (Geografski atlas Slovenije 1998: 110).

V klimatografiji so podnebne značilnosti predstavljene znotraj tako imenovanih klimatoloških obdobj, ki jih določa Svetovna meteorološka organizacija (Arso 2005: www.arso.gov.si) in zajemajo 30-letna obdobja (Ogrin v Berčič 2004: 34).

Pri obravnavi sledim ugotovitvam Ogrina (1996: 45), po katerem prevladuje na preučevanem območju zmerno celinsko podnebje, s povprečno temperaturo najhladnejšega meseca med 0 in – 3 °C ter najtoplejšega meseca med 15 in 20 °C, s tremi podtipi:

a) zmerno celinsko podnebje osrednje Slovenije

- povprečne oktobrske temperature višje od aprilskih
- subkontinentalni padavinski režim
- povprečna letna količina padavin 1000 do 1300 mm

Sem spada območje Gorjancev in območje severno od njih, torej večji del novomeške pokrajine ter južnega obroba Krške kotline.

b) zmerno celinsko podnebje jugovzhodne Slovenije (subpanonsko podnebje Bele krajine)

- povprečne aprilске in oktobrske temperature so približno enake
- submediteranski padavinski režim
- povprečna letna količina padavin 1200 do 1300 mm

To območje sestavlja severni rob belokranjskega ravnika, od Metlike na vzhodu, do Semiča na zahodu ter belokranjska vrata na sever proti Gorjancem.

c) zmerno celinsko podnebje vzhodne Slovenije (subpanonsko podnebje)

- povprečne aprilске temperature so višje od oktobrskih ali približno enake
- subkontinentalni padavinski režim
- povprečna letna količina padavin 800 do 1000 mm

Sem štejemo le manjši del obravnavanega območja, južne predele Krške kotline proti Samoborskim goricam (glej prilogo K).

Pri izdelavi podrobnejših analiz podatkov uporabljam poleg reprezentativnih podatkov, zbranih za obdobje 1961–1991, tudi nepopolne podatke Agencije RS za okolje, zbrane za obdobje 1991–2001, in jih primerjal. Lege in nadmorske višine izbranih štirih kontrolnih točk višjega reda so predstavljene v tabeli 9, poleg omenjenih pa so bile za boljšo celostno predstavitev uporabljene tudi kontrolne točke Podbočje–Planina, Semič, Dolenjske Toplice in Sromlje (glej tabelo 2.6).

Tabela 2.6: Lege in nadmorske višine izbranih točk

Kontrolna točka	Koordinate		Nadmorska višina
	zemljepisna širina	zemljepisna dolžina	
Novo mesto	45° 48'	15° 11'	220 m nadm. viš.
Podbočje	45° 52'	15° 28'	158 m nadm. viš.
Metlika	45° 39'	15° 19'	210 m nadm. viš.
Dobliče (Črnomelj)	45° 34'	15° 09'	157 m nadm. viš.

Vir: Klimatografija Slovenija, 1995.

2.5.2 Temperatura

Temperatura zraka za obdobje 1961–1991 je na obravnavanem območje prikazana s podatki s postaj Novo mesto, Podbočje, Metlika in Dobliče⁸, za obdobje 1991–2001 pa so uporabljeni podatki za postajo Novo mesto, zajema pa povprečne mesečne in letne vrednosti.

⁸ Kraj Dobliče leži na zahodnem delu belokranjskega ravnika v bližini Črnomlja, zunaj (okoli 8 km) preučevanega območja.

Bernot (1984: 90) ugotavlja, da je relief območja razgiban, vendar pa so višinske razlike med dnom dolin in kotlin ter obrobnimi slemenimi in vrhovi majhne, razen Gorjancev, s čimer lahko povežemo tudi klimatske razlike.

Tabela 2.7: Povprečna temperatura zraka za obdobje 1961–1991 v °C

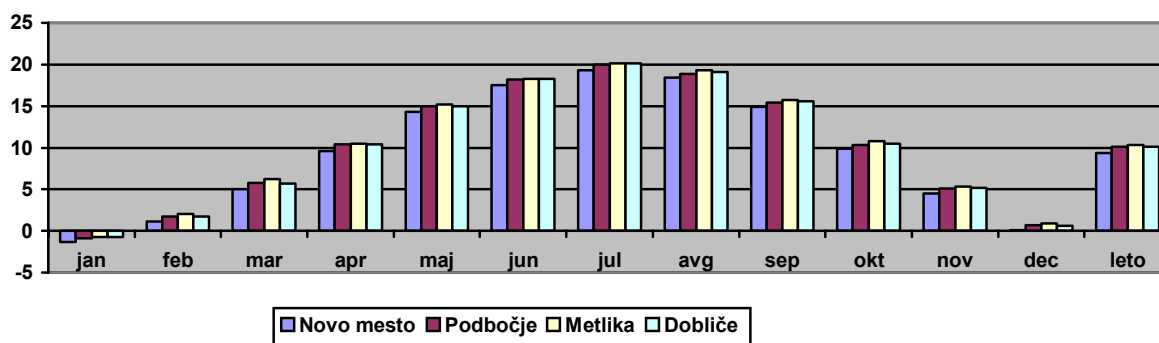
1961–1991	jan.	feb.	mar.	apr.	maj	jun.	jul.	avg.	sept.	okt.	nov.	dec.	leto
Novo mesto	- 1.3	1.1	5.0	9.6	14.3	17.5	19.3	18.4	14.9	9.9	4.5	0.1	9.4
Podbočje	- 0.9	1.7	5.8	10.4	15.0	18.2	20.0	18.9	15.4	10.3	5.1	0.7	10.1
Metlika	- 0.7	2.0	6.2	10.5	15.2	18.3	20.1	19.3	15.7	10.8	5.3	0.9	10.3
Dobliče	- 0.7	1.7	5.7	10.4	15.0	18.3	20.1	19.1	15.6	10.5	5.2	0.6	10.1

Vir: Klimatologija Slovenije, 1995.

Najvišje temperature so julija, najnižje pa januarja, povprečna letna temperatura pa znaša okoli 10 °C (glej tabelo 2.7). Med obravnavanimi kraji ni opaznih odstopanj, saj se le-te gibljejo v razliki manj kot 1 °C. Nekoliko nižje temperature na letni in mesečni ravni beleži Novo mesto, kar pa lahko pogojujemo z lego in vplivi panonskega podnebja. Metlika in Črnomelj ležita na belokranjskem ravniku, kjer nadmorska višina in Gorjanci na severu, ki zadržujejo prehude učinke udorov mrzlega severnega zraka, povzročajo, da so temperature poleti in pozimi precej visoke (Melik 1959: 489).

Izjema so le Gorjanci glede na nadmorsko višino in ekspozicijo (Bernot 1984: 90).

Graf 2.1: Povprečna temperatura zraka za obdobje 1961–1991 v °C

Vir: Klimatografija Slovenije, 1995.

Absolutni temperaturni ekstremi se uveljavljajo s približno enomesečno zamudo za ustreznim solsticijem, torej v juliju, kar pa ni stoodstotno pravilo, saj jih lahko zasledimo tudi junija ali avgusta. Letne minimalne temperature se pojavljajo v zimskih mesecih

(december, januar, februar), najpogosteje januarja, redkeje februarja ali decembra. Najnižje temperature na obravnavanem območju se pojavljajo ponekod z enomesečno, drugod z dvomesečno zamudo za zimskim solsticijem (Bernot 1984: 91).

V obdobju 1961–1991 je razlika med absolutno maksimalno in minimalno vrednostjo majhna, saj je bila maks. izmerjena temperatura⁹ v Novem mestu 36,4 °C, min. pa – 23,6 °C, v Črnomlju pa maks. 36,2 °C in min. – 24,2 °C (Klimatografija Slovenije 1995: 18).

Termalni pas

Na obravnavanem območju so klimatske postaje le na dnu dolin in kotlin, višje v pobočju jih ni, vendar lahko po Gamsu (1996: 30) na vzhodnem in južnem obrobju Slovenije uporabimo pri določevanju spodnje in zgornje meje termalnega pasu zgornjo mejo intenzivnega vinogradništva, in sicer v višini do 450–550 m nadmorske višine.

2.5.3 Padavine

Obravnavano območje je dokaj dobro namočeno, saj znaša letna količina padavin nekako med 1100 do 1300 mm, količina padavin pa se praviloma zmanjšuje od zahoda proti vzhodu. Podbočju s 1210 mm padavin lahko za večjo količino padavin pripišemo lego ob vznožju Gorjancev¹⁰, kakor tudi Semiču in Dobličem, ki ležita ob vznožju Poljanske gore. Da se količina padavin zmanjšuje od zahoda proti vzhodu, dokazujeta Metlika in Krško (NEK), kjer letna količina pade pod 1100 mm (glej tabelo 2.8 in graf 2.2).

Tabela 2.8: Letna količina padavin

1961–1991	januar	februar	marec	april	maj	junij	julij	avgust	september	oktober	november	December	leto
Novo mesto	51	55	78	93	95	127	120	127	110	99	109	75	1138
Podbočje	64	65	88	101	105	131	124	124	113	96	116	83	1210
Metlika (Otok)	59	56	78	88	91	114	100	121	105	100	115	77	1103
Dobliče	75	73	89	104	102	122	111	127	117	111	132	96	1260

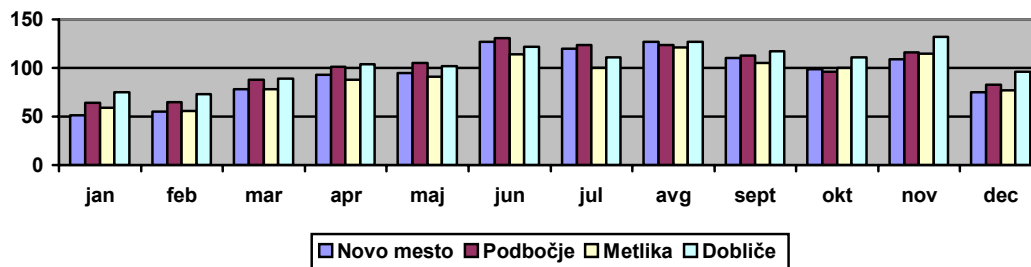
Vir: Klimatografija Slovenije, 1995.

⁹ Najvišja temperatura zraka 45,7 °C je bila izmerjena 5. 7. 1952 v Krškem, 40 °C pa je presegla še v Radovici pri Metliki 28. 7. 1935 (Klimatografija Slovenije, 1995: 17).

¹⁰ Gorjanci s svojo lego in višino predstavljajo orografsko mejo med območjem Krške kotline in Bele krajine (Bernot, 1984: 95).

Gibanje količine padavin je od meseca do meseca zelo živahno, kar se pokaže v padavinskih ekstremih (Bernot 1984: 96).

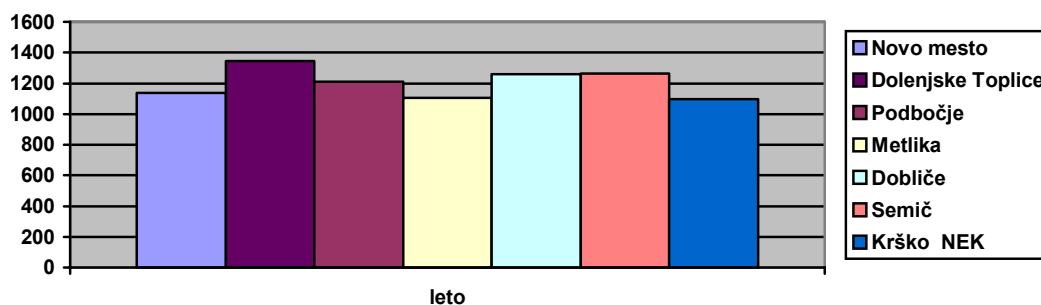
Graf 2.2: Letna količina padavin

Vir: Klimatografija Slovenije, 1995.

Primarni padavinski ekstrem je na severni strani Gorjancev prisoten v poletnih mesecih (junij), primarni minimum pa nastopi januarja. V Beli krajini nastopi primarni maksimum novembra, minimum pa februarja (glej tabelo 2.8 in graf 2.2).

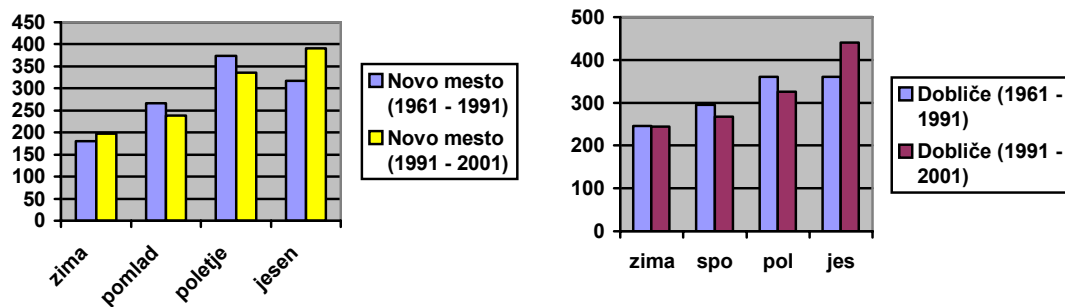
Graf 2.3: Povprečne letne padavine v obdobju 1961–1991 za izbrane postaje

Vir: Klimatografija Slovenije, 1995.

Novo mesto ima v obdobju 1961–1991 letno količino 1138 mm, v obdobju 1991–2001 pa 1163 mm. Razlika na letni ravni je majhna, zanimiva je porazdelitev padavin. Če je v prvem obdobju nastopil maksimum junija, se ta v drugem navedenem obdobju pojavlja jeseni, oktobra, medtem ko je minimum januarja (glej graf 2.4).

Graf 2.4: Primerjava povprečnih mesečnih padavin v dveh časovnih obdobjih

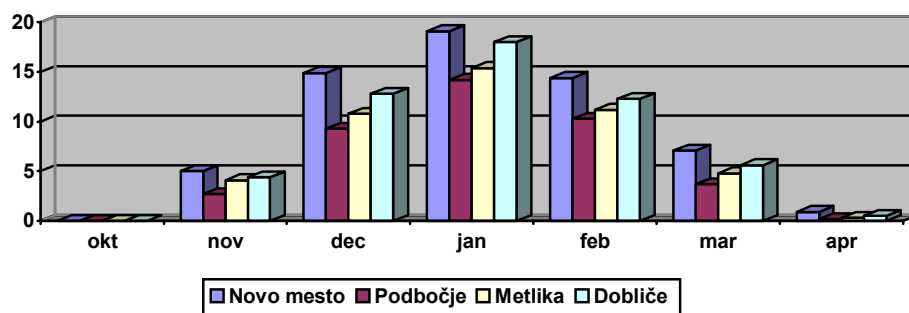
Vir: Klimatografija Slovenije, 1995.

Novo mesto je imelo v obdobju 1991–2001 52,4 dneva z nevihto in grmenjem (14,3 %), največ v poletnem obdobju v juniju, juliju in avgustu, ko je bilo takih dni kar v povprečju skoraj 10 na mesec, skupaj pa 28 (53 % celotnih dni), najmanj pa januarja, komaj 0,4 dneva (www.arso.gov.si).

2.5.4 Število dni s snežno odejo

Sneg na obravnavanem območju praviloma pade novembra, redkeje oktobra ali le v višje ležečih predelih na Gorjancih, število snežnih dni pa narašča do januarja, ko doseže višek, in upada februarja in marca (glej graf 2.5).

Graf 2.5: Povprečne mesečne vrednosti s snežno odejo

Vir: Klimatografija Slovenije: 1995.

Sezona traja na severni strani Gorjancev nekoliko dlje kot v Beli krajini, v povprečju nekje med 40 in 60 dnevi, odvisno od nadmorske višine in ekspozicije. Na Gorjancih traja nekoliko dlje, npr. na Planini pri Podbočju, na višini 685 m nadm. viš. je bilo takih dni 87 (glej tabelo 2.9).

Povprečna debelina snežne odeje je med 20–40 cm, izjemoma pa naraste tudi za nekaj čez 1 meter. Sneg ne obleži ves čas, ampak skopni, nato zapade nov (Bernot 1984: 96–97).

Tabela 2.9: Trajanje snežne odeje v dnevih

1961–1991	oktober	november	december	januar	februar	marec	april	sezona
Novo mesto	0,0	5,0	14,9	19,1	14,4	7,1	0,9	61,4
Podbočje (Planina)	1,0	8,9	16,9	27,2	19,8	11,6	1,8	87,2
Podbočje (Brod)	0,0	2,7	9,3	14,2	10,3	3,7	0,2	40,4
Metlika	0,0	4,1	10,8	15,4	11,2	4,8	0,3	46,6
Dobliče	0,0	4,4	12,8	18,0	12,3	5,6	0,5	53,6

Vir: Klimatografija Slovenije, 1995.

2.5.5 Sončno obsevanje

Obravnavano območje razen Gorjancev tvori nizek svet, torej nižine in kotline (povprečna nadmorska višina je okoli 300 m), kar pomeni, da prejmejo ti kraji manj sončevega obsevanja kot višje ležeči, predvsem pozimi, ko nastopi toplotni obrat ali pa se zadržuje megla.

Novo mesto je imelo v obdobju 1991–2001 kar 92 dni (25 % leta) meglenih, od tega jih odpade na mesece od septembra do januarja kar 66 %. Oktober predstavlja vrhunec; 14,7 meglenega dneva, marec pa nižek s 3,2 meglenega dneva (www.arso.gov.si).

Tabela 2.10: Trajanje sončnega obsevanja v urah

1961 1991	-	januar	februar	marec	april	maj	junij	julij	avgust	september	oktober	november	december	leto
Novo mesto		71,1	91,8	141,1	169,2	214,9	228,5	272,1	236,3	178,4	131,9	71,2	61,1	1868,0

Vir: Klimatografija Slovenije, 1995.

Območje prejme okoli 1900 ur sončnega obsevanja na leto¹¹. Največja osončenost je julija (272 ur), nekoliko manjše vrednosti imata junij in avgust (230 ur), najmanjše vrednosti pa so decembra.

¹¹ Postaja Sromlje, ki leži zunaj preučevanega območja na višini 292 m nadm. viš., na severnih pobočjih Krške kotline prejme na leto 1983 ur sončnega obsevanja, kar le dokazuje, da ekspozicije in višina kraja vplivajo na količino prejetih sončnih žarkov (Klimatografija Slovenije, 1995).

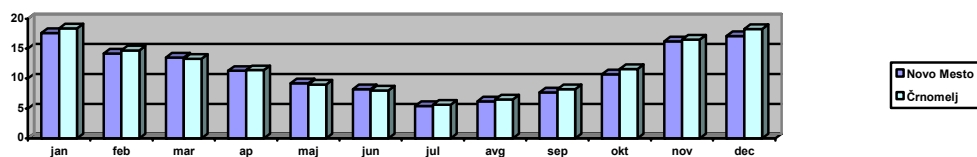
Tabela 2.11: Trajanje sončnih in oblačnih dni

1961-1991		januar	februar	marec	april	maj	junij	julij	avgust	sept.	okt.	nov.	dec.	leto
Novo mesto	oblačn o	17,6	14,2	13,5	11,3	9,2	8,2	5,4	6,2	7,7	10,7	16,2	17,1	137,4
	jasno	2,3	3,0	3,6	2,7	2,4	2,6	5,7	6,2	4,3	3,7	1,7	2,0	40,3
Črnomelj	oblačn o	18,4	14,7	13,3	11,4	9,0	8,0	5,6	6,5	8,2	11,6	16,5	18,3	141,5
	jasno	2,3	3,0	4,7	3,8	4,2	4,7	7,8	7,9	5,8	3,7	2,3	2,1	52,3

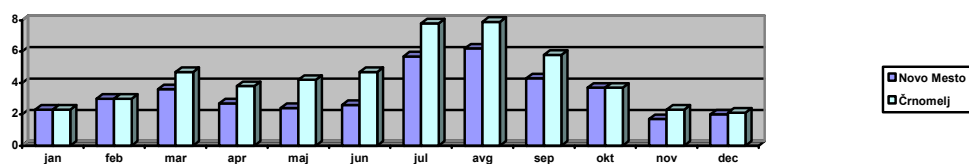
Vir: Klimatografija Slovenije, 1995.

Za obravnavano območje je značilna dokaj velika oblačnost, saj ta znaša na letni ravni 137,4 dneva (37,6% leta), jasnih dni pa je 40,3 dneva (11% leta). Te vrednosti nekoliko odstopajo v Beli krajini, kjer je 141,5 (38,7 leta) oblačnih dni in 52,3 (14,3% leta) jasnih dni. V primerjavi z Novim mestom je v Črnomlju sončnih dni več pomladi in poleti (glej tabelo 2.11 in graf 2.6 ter 2.7).

Graf 2.6: Trajanje oblačnih dni

Graf 2.7: Trajanje sončnih dni

Vir: Klimatografija Slovenije, 1995.

2.5.6 Vpliv podnebnih značilnosti na obrambnogeografsko področje

Klimatski pogoji so povprečna meteorološka stanja v daljšem vremenskem intervalu, po katerem se primerno organizirajo in pripravljajo oborožene sile, oborožitev, vojna oprema tehnika in bojni postopki (Marjanovič 1983: 94).

V povezavi s preostalimi fizičnogeografskimi dejavniki, zlasti ob součinkovanju z reliefnimi, pedografskimi in hidrografskimi (Bratun 1997: 73), so na vojaškem področju pomembni naslednji atmosferski pojavi: vetrovi in zračni tokovi, temperature, vlaga, megla, nevihte (Collins 1998: 69).

Temperatura zraka je eden od najpomembnejših meteoroloških in klimatskih elementov, ki vpliva na bojno učinkovanje. Visoke temperature vplivajo na psihofizične sposobnosti moštva, zmanjšujejo njihove delovne in bojne sposobnosti, vplivajo na premike in nastanitev sil¹². Nizke temperature ustvarjajo težave pri utrjevanju, tla so težje vkopljiva, čas za gradnjo obrambnih položajev se podaljša. Mraz vpliva tudi na bojno tehniko¹³, saj zmrzuje gorivo ali se poveča poraba, otežen je vžig vozil, orožje se kvari, odpoveduje ali celo lomi, bojno učinkovanje je omejeno, položaj se hitro odkrije, zato je potrebno večkratno menjavanje, določen tip streliva postane nestabilen, kar povzroča probleme pri uporabi, skladiščenju in prevozu (Marjanovič 1983: 99).

Poleg opreme so tudi ljudje izpostavljeni nevšečnostim zaradi nizkih temperatur, kot so bolezni, ozeblina, hud mraz pa lahko povzroči tudi dehidracijo, saj se z vsakim izdihom oddaja telesna vlaga (Collins 1998: 88).

Padavine prav tako pomembno vplivajo na priprave in izvajanje bojnih aktivnosti. Za vsakršno načrtovanje je treba poznati razpored in intenzivnost padavin v časovnem obdobju (Collins 1998: 75).

Dolgotrajne in obilne padavine negativno vplivajo na ljudi in opremo, saj se zaradi povečane vlage in bolezni zmanjšuje njihova bojna sposobnost, razmočenost terena vpliva tudi na prehodnost, ker je otežen manever in premik vozil oz. je usmerjen na prometnice (Marjanovič 1983: 122).

¹² Poraba vode na posameznika se poveča z 8 na 14 litrov, po izpostavljanju soncu pri temperaturi 38 °C (Collins 1998: 87).

¹³ Tudi ob visokih temperaturah odpoveduje tehnika – pregrevanje vozil, orožja, nestabilnost streliva (Marjanovič 1983: 99–100).

Ob nastopu zimskih razmer in snegu je promet zunaj prometnic mogoč le ob nizkih vrednostih (glej tabelo 2.12), možen nastanek poledice pa bi otežil premik ljudi in tehnike tudi po prometnicah.

Tabela 2.12: Vpliv snega na hitrost premika

Premikajoče se enote	Višina snega	Hitrost premika
ljudje	25–30 cm	3 km/h
	50–70 cm	1 km/h
	nad 80 cm	premik je mogoč le za posebej opremljene enote
motorna vozila	do 5 cm	45 km/h
	5 do 10 cm	15 km/h
	10 do 20 cm	do 15 km/h (z uporabo verig)
	20–25 cm	otežen premik (z uporabo verig)
	nad 25 cm	večinoma premik ni mogoč
goseničarji	do 50 cm	otežen premik
	nad 75 cm (1 m suhega snega)	premik ni mogoč

Vir: Marjanovič, (1983: 123).

Sneg otežuje delo artilerijskim enotam, saj je v visokem snegu težko opazovati mesto zadetka, kar otežuje tako napad kot obrambo, hkrati pa debela snežna odeja (večja od 150 cm) daje zaščito pred radioaktivnim sevanjem. Velike količine snega otežujejo promet, zahtevajo sredstva za čiščenje in vzdrževanje komunikacij (Marjanovič 1983: 124), snežne padavine pa motijo radarsko sliko in zmanjšujejo vidljivost (Bratun 1997: 85).

Zmanjšana vidljivost, ki je posledica megle in oblačnosti, vpliva na opazovanje, kar omogoča ob dobrem poznavanju terena nenadne vpade na nasprotnikove položaje, prikrito koncentracijo sil ob zmanjšanem ali ničnem posredovanju z zraka (Bratun 1997: 84).

Oblaki, megla in padavine vplivajo na radarske valove, saj jih vpijajo ali razsipajo, podobno pa vpliva temperaturna inverzija, zaradi česar so območja opazovanja manjša do polovice (Bratun 1997: 85).

2.6 Hidrografija

2.6.1 Pretoki glavnih vodotokov

Glavni vodotok na obravnavanem območju je na severu reka Krka s pritoki Črmošnjičico, Sušico in Bregano, na jugu pa reka Kolpa s pritoki Lahinjo, Krupo in Dobličico na belokranjskem ravniku ter manjši del Save¹⁴ na vzhodu. Gorjanci s slemenitvijo JZ–SV predstavljajo mejo med porečji Kolpe in Krke, rečna mreža na Gorjancih pa zaradi zakraselosti površja ni povsod sklenjena. Vodni tokovi so na slovenski strani bolj strmi, številčnejši, krajši, bolj hudourniški in zarežani v površje, porečja pa manjša in ožja kot na hrvaški strani (Azarov 1989: 22).

Skoraj brez vodnih tokov je skrajni jugozahodni del Gorjancev med Vahto in Črmošnjiško dolino, kjer je zaradi večjega obsega jurskih in krednih apnencev površje bolj kraško, voda pa večinoma odteka podzemno in prihaja na dan v več močnih kraških izvirih v nižjih legah (Težka Voda, Sušica, Šice pod Uršnimi seli, Krupa pod Semičem) (Natek 1997: 10).

Krka kot najpomembnejši vodotok vstopi na obravnavano območje pri kraju Soteska, kjer spremeni svoj tok iz dinarske smeri SZ–JV za 90 stopinj in teče proti JZ–SV, od Otočca naprej do izliva v Savo pa ima vzhodno smer (IAS 3.0).

94 km dolga Krka se od izvira do izliva zniža za 134 m, na vsak kilometer za 1,4 m (Lah 1998: 57), njen strmec pa je največji do Soteske (3,5 %), med Grobljami in Otočcem 0,58 %, v Kostanjeviški kotlini 0,125 %, na krajših odsekih pa celo samo 0,005 % (Šifrer 1980: 126).

Krka je po velikosti porečja največji pritok Save, saj odpade nanj kar 21,4 % porečja Save ali 2315,1 km² površine, zaradi prevlade kraškega površja pa je gostota vodnega omrežja nizka, le 0,73 km/km². Podobna slika se ponuja v Pokolpju, kjer Kolpa predstavlja osrednjo vodno žilo, zaradi zakrasevanja globokega krasa pa je površinsko rečno mrežo pretočilo v podzemlje, podzemeljske vode iz Kočevskega pogorja, Roga in plitvega krasa Bele Krajine pa prihajajo na dan v izdatnih izvirih, kot so Bilpa, Dobličica in Krupa. Pokolpje ima eno najnižjih gostot vodnega omrežja Slovenije, le 0,52 km/km² (Kolbezen 1998: 15).

¹⁴ Reka Sava je sicer največji in najobsežnejši vodotok na obravnavanem območju, vendar je njen tok na preučevanem ozemlju le v dolžini 11 km (GERK).

Krka, ki dobiva vodo tudi iz višjega Dolenjskega krasa, ima višek aprila in sekundarnega novembra. Marec ni dosti nižji od aprila in tudi december ne od novembra. Januarski minimum je nekoliko pod povprečno vodo, a znatno višji od poletnega v avgustu. Pri sicer pluvialnem tipu rečnega režima je opaziti zakasnitev v podzemeljskem odtekanju z dolenjskih kraških planot, to pa Krkinemu režimu daje kraško obarvanost (Kolbezen 1998: 150).

Tabela 2.13: Povprečni mesečni pretoki v obdobju 1961–1991

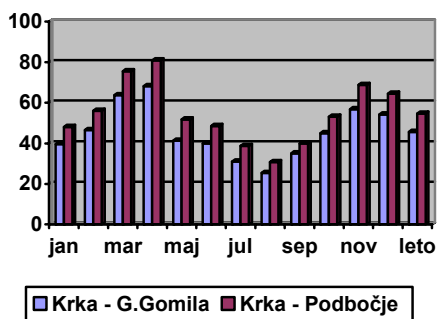
Vodotok	janur	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	okt	nov	dec	leto
Krka (G. Gomila)	39,7	46,6	63,8	68,2	41,4	39,9	31,1	25,4	35,1	45	56,8	54,2	45,6
Krka (Podbočje)	48,1	56,1	75,6	80,9	51,8	48,6	38,8	30,7	40	53,1	68,8	64,5	54,7
Sava (Čatež)	263	269	328	393	325	295	228	185	228	291	362	313	290
Kolpa (Metlika)	75,4	78,8	98,8	110	69,5	51,5	31,6	32,6	51,4	77,1	104	97,9	73,1
Lahinja (Gradac)	5,84	6,82	9,1	8,13	5,22	3,58	2,53	2,36	3,59	5,7	8,04	7,83	5,72

Vir: Površinski vodotoki in vodna bilanca Slovenije (1998: 77–79).

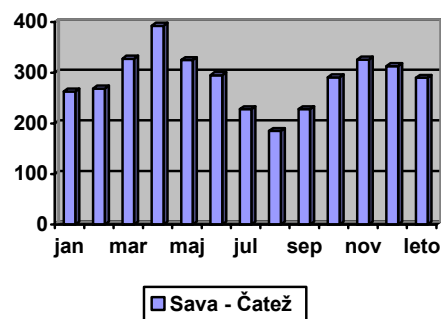
Reka Sava ima pri Čatežu dežno-snežni režim, z izrazitim primarnim viškom spomladi ter sekundarnim jeseni. Primarni nižek nastopi poleti, sekundarni nižek pa pozimi. Povprečni letni pretok znaša 290 m³/s (glej tabelo 2.13), maksimalni pretok je znašal 3267 m³/s (2. 11. 1990), minimalni pretok pa 51,9 m³/s (18. 2. 1989), kar v razmerju pomeni skoraj 1 : 64 (Kolbezen 1998: 77).

Reka Sava predstavlja skrajno severovzhodno mejo preučevanega območja, sama reka teče v dolžini 11 km znotraj območja (IAS 3.0 in GERK), od sotočja s Krko (145m) do izteka na Hrvaško (137 m), kar je tudi najnižja točka obravnavanega območja.

Graf 2.8: Grafični prikaz pretoka Krke v obdobju 1961–1991

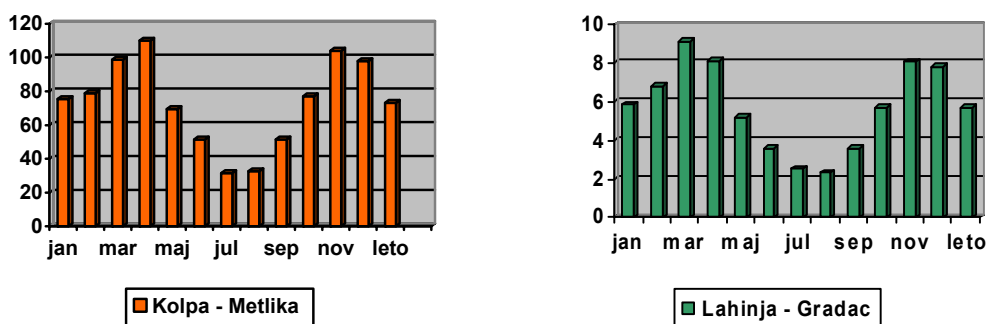
Graf 2.9: Grafični prikaz pretoka Save v obdobju 1961–1991

Vir: Kolbezen (1998: 77–79).

Režim Kolpe je delno podoben Krkinemu, le da je novembrski maksimum enak aprilskemu. Zimska meseca januar in februar sta si enaka in dosežeta povprečne vode, medtem ko se izrazitejši poletni minimum zavleče v julij in avgust. Tako je poleg kraškega vpliva zaslediti tudi vpliv Sredozemlja, ki prihaja najbolj do izraza pri drugih južnih rekah Slovenije, tj. Vipavi, Rižani in Reki.

Grafa 2.10 in 2.11: Grafični prikaz pretoka Kolpe in Lahinje v obdobju 1961–1991

Vir: Kolbezen (1998: 77–79).

2.6.2 Poplave

Preučevano lahko glede na obsega poplav razdelimo na dva dela: na severno poplavno območje ob Krki in del ob Savi ter na južno poplavno območje ob Kolpi. Prvo območje je tretje največje v Sloveniji, za Ljubljanskim barjem in Dravinjo, medtem ko je obseg poplavnega sveta ob Savi in Kolpi manjši (glej tabelo 2.14).

Tabela 2.14: Največja poplavna območja v Sloveniji

Poplavni svet	Obseg poplavnega sveta	Območja rednih, vsakoletnih poplav	Območja, ki jih voda zalije le ob katastrofalnih poplavah
Ljubljansko barje	8034,2 ha	2353,1 ha	5681,1 ha
Dravinja	6554,0 ha	3511,0 ha	3043,0 ha
Krka	6179,2 ha	5167,0 ha	1012,2 ha
Spodnja Savinjska dolina	4288,8 ha	3157,9 ha	1130,9 ha
Sava (med Krškim in Bregano)	3454,7 ha	2210,2 ha	1244,5 ha
Sotla	3251,2 ha	2692,7 ha	558,5 ha
Cerkniško polje	2600,0 ha	–	–
Kolpa	2046,0 ha	659,0 ha	1387,0 ha

Vir: Orožen Adamič (1998: 271).

V dolini Krke obstajajo tri glavna poplavna območja. Prvo je na ostrem zavoju, ki ga dela Krka pri Dolenjskih Toplicah med Sotesko, Meniško vasjo in Dolenjim Gradiščem. Drugo poplavno območje zajema dolino Krke med Selom in Srebrničami oziroma Češčo vasjo ter se širi na široko ob spodnjem toku potoka Prečne na severu proti istoimenskemu kraju Prečna. Tretje, najobsežnejše poplavno območje pa se začne pod gradom Struga pri Gorenjem Kronovem in se razteza ob Krki navzdol do Krške vasi, kjer se spoji s poplavnim svetom ob Savi (Šifrer 1980: 110).

Podobno kot Ljubljana tudi kraška Krka redko vpliva na visoko vode Save. Prej obratno, visok vodostaj Save zajezi Krko in povzroči poplave. Krkin poplavni val običajno kasni več dni za savskim, ekstrem pa ne preseže $370 \text{ m}^3/\text{s}$. V porečju Krke zadržuje poplavne vode kraško podzemlje in poplave od Otočca navzdol (Kolbezen 1998: 143).

V Beli krajini so zaradi majhnih strmcev in ozkih ter globokih strug skromne poplavne površine. Svojevrsne pa so poplave iz estavel, kjer po kratkotrajnem, močnem deževju začne voda bruhati iz kraškega podzemlja in poplavi pretežno obdelana zemljišča (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1998: 486).

2.6.3 Podtalnica

Za izkoriščanje podzemnih voda sta v Sloveniji pomembna dva tipa podtalne vode: voda v vodonosnikih (podtalnica v aluvialnih prodnatih in peščenih naplavinah) z medzrnsko poroznostjo in podtalna voda, ki se pretaka skozi vodonosnik z razpoklinsko poroznostjo (Kolbezen 1998: 157).

V tektonski udorini Krško-Brežiške kotline je v zahodnem delu Krškega polja prodni nanos debel do 18 m, na nižjem jugovzhodnem delu (Skopice, Krška vas) pa 7–15 m. Proti sotočju Save in Krke se stanjša na 3–5 m. Na Brežiškem polju znaša debelina prodnega nanosa 3–10 m. Smer toka podtalnice je odvisna od vodnega stanja. Ob visoki Savi teče podtalnica v glavnem od reke proti notranjosti polja, ob nizki pa se usmeri proti Savi in se vanjo v spodnjem delu pola tudi izteka. Nad jezom NEK, ki je vzdignil savsko gladino za okrog 2 m, se je povečala infiltracija Save v podtalnico, smer toka pa se je ustalila levo in desno od Save. Ob obrežju reke Krke je več stalnih in občasnih izvirov, ki

so aktivni le ob visoki podtalnici. Vodonosnik oskrbujejo infiltracija savske vode, padavine in v manjši meri ponikanje potokov, ki tečejo čez polje. Padavin izhlapi 63,3 %, površinski odtok znaša 25,3 % in ponikanje v podtalnico 11,4 % ali 0,75 m³/s. Povezanost podtalnice z gladino savske vode se z oddaljevanjem od Save proti notranjosti in obrobju polja zmanjšuje na račun vpliva padavinskega režima. Poleg jezua na Savi je povzročila spremembo gladine podtalnice na Krškem polju tudi gradnja vodarn Drnovo (35 l/s) in Brege (50 l/s) (Kolbezen 1998: 161).

2.6.4 Oskrba s pitno vodo

Na območju severno od Gorjancev, v novomeški pokrajini je v sistem vodooskrbe vključenih 58.772 prebivalcev oz. 95,12 % prebivalstva v šestih občinah¹⁵. Sistem upravlja Komunala Novo mesto, ki ima 32 vodnih virov s skupno izdatnostjo 403 l/s. Največji del prebivalstva (okrog 90 %) se s pitno vodo oskrbuje iz glavnih vodnih virov v Družinski vasi (220 l/s) in Stopičah (30 l/s). Od preostalih vodovodnih sistemov sta večja še vodovodna sistema Straža in Brusnice, iz katerih se oskrbujejo porabniki na omenjenih območjih. Preostala zacetja so manjša (do 2 l/s) in so namenjena oskrbi manjših lokalnih območij ali vasi (www.komunala-nm.si).

V Beli krajini je v organizirani sistem vodooskrbe vključenih 95,5 % prebivalcev, od tega v občini Metlika 98,5 % ter v občinah Črnomelj in Semič 94 %. Oskrba se izvaja prek dveh oskrbnih sistemov (glej tabelo 18), enega za občino Metlika, ki ga upravlja Komunala Metlika, in drugega za območje občin Semič in Črnomelj, ki ga upravlja Komunala Črnomelj. Naselja, ki še niso oskrbljena s pitno vodo, so v višje ležečih območjih občin Metlika in Semič, ali pa v njih ne prebiva večje število prebivalcev, naselja pa so odmaknjena od večjih občinskih centrov (SPRO 2005: 53).

Za območje Bele krajine je značilna izredna, geološko pogojena ranljivost vodnih virov dinarsko-kraškega sveta notranje Slovenije. Vodonosniki na tem območju so s pretežno kraško razpoklinsko poroznostjo. Tako je vodooskrba odvisna predvsem od večjih kraških izvirov ali od globokih dolomitskih vodonosnikov. To dejstvo bistveno vpliva na stanje vodnih virov, tako v smislu izdatnosti kot tudi v smislu varnosti in zaštite, saj so

¹⁵ Občine Novo mesto, Žužemberk, Dolenjske Toplice, Šentjernej, Škocjan in Mirna Peč.

vodni viri zato bistveno bolj izpostavljeni vsakršnemu onesnaženju zraka, tal ali vode (SPRO 2005: 27).

Tabela 2.15: Pregled glavnih belokranjskih virov pitne vode

Vir	Min. izdatnost (l/s)	Kakovost
izvir Dobličice	100	občasno oporečen
vtine Blatnik	40	neoporečen
vtine Brezovica	20	neoporečen
4 vtine Črmošnjčice	40	neoporečen
Obrh	26	občasno oporečen
vtina Rakovec	30	neoporečen
SKUPAJ	256	

Vir: SPRO, www.semic.si

2.6.5 Obrambnogeografsko vrednotenje hidrogeografskih značilnosti

Reka Sava spada po svojem toku med srednje dolgo (50–200 km) in srednje široko (60–300m), srednje hitro (0,5–1 m/s) do hitro (1–2 m/s) in srednje globoko reko (2–5m) (Berčič 2003:48), njena struga deli ozemlje Slovenije na dve izraziti območji prehodnosti, pomembni za varnost: Ljubljansko in Krško kotlino. Na območju Krške kotline je Sava oklepno prehodna pri Brežicah in Leskovcu, njena prehodnost je mogoča pri normalnem in nizkem vodostaju (Bratun 1997: 88).

Reka Krka je s svojo kraško naravo manjša, ožja, v spodnjem toku od Otočca navzdol pa s svojimi meandri, počasnim tokom (do 1m/s) in pogostimi poplavamami ter obsežnim poplavnim območjem predstavlja pomembno pregrado in oviro na trenutno najbolj občutljivem geopolitičnem delu Slovenije. Krka je oklepno prehodna zunaj mostov pri Soteski, Prečni, Otočcu, Strugi, Podbočju in Krški vasi ob normalnem in nizkem vodostaju. (Bratun 1997: 90).

Enako kot Krka je tudi mejna reka Kolpa, ki sodi med srednje dolge in široke ter srednje hitre reke, dobro prehodna ob majhnem in normalnem vodostaju, pomemben pa je tudi njen pritok Lahinja s Krupo, ki razpolovi belokranjski ravniki in tako kanalizira prehodnost Dragatuša (Bratun 1997: 93).

Od vodotokov je za nadzor državne meje pomembna reka Kolpa, saj predstavlja geografsko oviro ob prehodu, medtem ko se mejna vodotoka Bregana in Kamenica spremenita v oviro le ob ekstremno visokih vodostajih¹⁶.

Tabela 2.16 predstavlja nekatere vrednosti, ki jih je treba upoštevati ob morebitnem prečkanju vodotokov (Marjanovič 1983: 135).

Tabela 2.16: Prečkanje vodotokov ob povezavi z njihovo hitrostjo

Vrste enot	Hitrost rečnega toka v m/s		
	do 1m/s	od 1–2 m/s	nad 2 m/s
	maks. globina vode ob prehodu čez vodotok		
pehota	1 m	0,8 m	0,6 m
artilerija	0,7 m	0,6 m	0,5 m
konji	1,25 m	1 m	0,8 m
terenska vozila	0,5 m	0,4 m	0,3 m
tanki	0,9–2,1 m		
	do 5 m ob hitrosti vodotoka 1,5 do maks. 2 m/s (posebej opremljeni)		

Pomembno strateško kategorijo pomeni preskrba območja s pitno vodo. Zaradi čezmerne onesnaženosti površinskih voda na obravnavanem območju¹⁷ je vsa skrb namenjena podzemni vodi, v prvi vrsti podtalnici na Krškem polju, ki ima veliko izdatnost, ter podtalnici na šentjernejškem vršaju. Viri pitne vode v Beli krajini so zaradi kraškega sveta in majhnih samočistilnih zmožnosti podzemnih kraških vodotokov ter s tem posledično slabše kakovosti že zdaj omejeni in ogroženi, ob bojnem delovanju pa bi se ta nevarnost še povečala.

Večjih hidroenergetskih objektov na obravnavanem območju ni, je pa med pripravami in gradnjo spodnjosavskih elektrarn do leta 2018 mišljena gradnja petih elektrarn¹⁸ poleg HE Vrhovo, ki že obratuje (www.hse.si), ki bodo s svojim pretočno-akumulacijskim sistemom delovanja spremenile videz pokrajine, vplivale pa bodo tudi na sedanjo prehodnost reke Save.

¹⁶ Bregana se je spremenila v podivjan in neukrotljiv hudournik avgusta 2005, v spodnjem toku pa je poplavljala tudi novembra istega leta (Dnevnik, 29. 11. 2005).

¹⁷ Kolpa, Lahinja in Krka spadajo v drugi kakovostni razred, Sava v tretji, Krupa, pritok Lahinje pa spada v zaradi osnesnaženosti s PCB (poliklorbifenili) v četrti kakovostni razred že na izviru (www.arso.gov.si).

¹⁸ HE Boštanj (že zgrajena), HE Blanca (do 2009), HE Krško (do 2012), HE Brežice (do 2015), HE Mokrice (do 2018).

3 DRUŽBENOGEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI PREUČEVANEGA OBMOČJA

3.1 Demografski dejavnik

3.1.1 Prebivalstvo in obrambnogeografski pomen

Marjanovič (1983: 163) meni, da so najpomembnejši element vojaškogeografskega proučevanja prebivalstva njegove kvantitativne lastnosti (število, prostorska razporeditev, gostota poselitve) in struktura prebivalstva (zdravstveno stanje, življenjski standard, verska in nacionalna sestava ipd).

Na analiziranem območju je po podatkih iz Statističnega letopisa leta 2005 v sedmih občinah živelo skupaj 11.6186 prebivalcev (glej tabelo 3.1), kar znese skoraj 6 % celotne populacije države¹⁹. Delež moških proti deležu žensk je skorajda uravnotežen in znaša 49,4 % proti 50,6 %.

Tabela 3.1: Število prebivalcev

Občina	Moški	Ženske	Skupaj	Delež območja	Delež celotne države
Brežice	11944	12465	24409	21,01 %	1,22 %
Dolenjske Toplice	1694	1708	3402	2,93 %	0,17 %
Krško	13976	14016	27992	24,09 %	1,40 %
Metlika	4149	4261	8410	7,24 %	0,42 %
Novo mesto	20396	21038	41434	35,66 %	2,07 %
Semič	1856	1965	3821	3,29 %	0,19 %
Šentjernej	3324	3394	6718	5,78 %	0,34 %
Skupaj	57339	58847	116186	/	5,82 %
Slovenija¹	977052	1020539	1997590	/	/

Vir: Statistični letopis 2005.

Pogled na starostno strukturo kaže, da je na obravnavanem območju 55.762 moških, od katerih jih 46,36 % ali 25.852 spada v razred od 15–44 let. Skupaj z razredom 45–65 pa se povzpne delež na 71,8 % ali 40.022 moških prebivalcev.

¹⁹ Dejansko število prebivalcev obravnavanega območja je manjše in znaša 59.281 (v izračun so vključena le naselja, ki dejansko spadajo v območje, vključno z Novim mestom, ki predstavlja kar 37,8 % celotne vsote). Zaradi težje dostopnosti podatkov na nivoju naselij in celostne predstavitve je v okvir zajeto celotno prebivalstvo sedmih občin, ki sestavljajo območje.

Tabela 3.2: Število moških prebivalcev

Moški prebivalci		
0–14 let	9538	17,1 %
15–44 let	25853	46,36 %
45–64 let	14169	25,41 %
nad 65 let	6116	10,96 %

Vir: Popis prebivalstva 2002.

Za morebitne vojaške dejavnosti je treba gledati glede spola in starosti prebivalstva nekega območja predvsem moški potencial, kljub čedalje večji ženski zastopanosti žensk v oboroženem boju (Bratun 1997: 109).

Naravno gibanje prebivalstva in migracije prikazuje tabela 22, kjer je razvidno, da so imele od sedmih občin območja tri negativni, štiri pa pozitivni naravni prirastek, skupno pa negativnega, in sicer je ta znašal 0,66 %. Skupno število prebivalcev se je sicer povečalo, vendar na račun priseljevanja (del iz tujine, del iz drugih delov države). Od vseh naštetih občin ima brežiška edina negativno bilanco priseljevanja (glej tabelo 3.3).

Tabela 3.3: Naravno in selitveno gibanje prebivalstva

Naravni in selitveno gibanje prebivalstva	Umrli	Rojeni	Naravni prirastek	Priseljeni (iz tujine)	Odseljeni (v tujino)	Selitveni prirast
Brežice	289	192	– 97	290 (157)	292 (145)	– 2
Dolenjske Toplice	24	31	7	59 (3)	29 (6)	30
Krško	280	250	– 30	426 (227)	356 (167)	70
Metlika	74	86	12	99 (47)	79 (28)	20
Novo mesto	349	378	29	568 (309)	502 (243)	66
Semič	43	38	– 5	33 (6)	32 (6)	1
Šentjernej	60	67	7	79 (9)	53 (3)	26
Skupaj	1119	1042	– 77	1554 (758)	1343 (598)	211
Slovenija	18523	17961	– 562	10171¹	8269²	1902

¹ od tega 1574 državljanov Slovenije, ² od tega 2265 državljanov Slovenije; vir: Statistični letopis 2005.

Narodnostna sestava območja je naslednja (glej tabelo 3.4): za Slovence se je opredelilo 95.066 ali 83,8 % prebivalcev, za neslovensko narodnost se je opredelilo 6603 ali 5,8 %, velik del pa jih ni pa odgovoril (11.809 ali 10,4 %).

Tabela 3.4: Narodnostna opredelitev prebivalcev

	Brežice	Dolenjske Toplice	Krško	Metlika	Novo mesto	Semič	Šentjernej
Slovenci	19880 / 86 %	2863 / 87 %	24035 / 87,1 %	6181 / 76,2 %	33016 / 80,7 %	3174 / 85,6 %	5917 / 89,9 %
Drugi	1253 / 5,4 %	115 / 3,5 %	1066 / 3,9 %	876 / 10,8 %	2952 / 7,2 %	164 / 4,4 %	177 / 2,7 %
Ostali ¹	2120	320	2485	1066	4957	372	489
Skupaj	23253	3298	27586	8123	40925	3710	6583

¹ Narodno neopredeljeni, niso želeli odgovoriti, neznano; vir: Statistični letopis 2002.

Največji delež prebivalcev neslovenskega porekla je v občini Metlika (10,8 %), nekoliko manj v Novem mestu (7,2 %) in Brežicah (5,4 %) ²⁰. Tako visok delež po Bratunu (1997: 109) že dosega zgornjo mejo še dopustnega števila priseljencev, da slednji kot posebna skupina bistveno ne vplivajo na razvoj in politično opredelitev prebivalstva.

Še leta 1991 je največ Neslovencev, predvsem Hrvatov, živelo v naselju Nova vas (37 %) in Obrežje (35 %), v Brežicah je bil ta delež že manjši, in sicer 25 % (Slovenija – pokrajine in ljudje 1998: 671).

Na obravnavanem območju se je za katolike opredelilo 62,3 % vseh ljudi, sledita islamska in pravoslavna verozpoved, vsaka z 1,1 %. Druge verske skupine ne zavzemajo večjega deleža. Preostali so se opredelili kot neverujoči ali niso želi odgovoriti (Statistični letopis 2002).

Zaposlitvena struktura kaže, da je bilo na tem območju 46.262 delovno aktivnih prebivalcev ali 40,8 % prebivalstva, od tega v kmetijski panogi 4,4 %, v nekmetijski 43,5 %, v storitveni 47,9 %, in 4,2 v drugih panogah (Statistični letopis 2002).

3.1.2 Naselja in obrambnogeografski pomen

V okviru preučevanega območja je v sklopu sedmih občin 319 naselij, od katerih jih 216 šteje manj kot sto prebivalcev, 64 naselij jih ima med 100 in 200 prebivalcev, med 200 in 500 prebivalcev ima 31 naselij, med 500 in 1000 so štiri naselja, več kot

²⁰ Delež ni dokončen, saj je pri izračunu upoštevano le prebivalstvo, ki se je narodno predelilo.

tisoč prebivalcev pa imajo naselja Metlika, Novo mesto, Semič in Šentjernej z gostoto poselitve 96,7 prebivalcev na km² ²¹ (Statistični letopis 2002).

Poselitev območja je pod vplivom Gorjancev in slemenitve JZ–SV. Med Novim mestom in Sotesko je poselitev večinoma v pasu ob reku Krki, v notranjost proti prevaloma Brezovica in Vahta pa je manjša, naselja so manjša in obrobna. Vzhodno od magistralne ceste Novo mesto–Metlika–Karlovac je poselitev intenzivnejša, zlasti na šentjernejskem vršaju, naselja so tu postavljena od vznožja Gorjancev proti Krki vse do roba vsakoletnih poplav. Belokranjski ravnik je dobro poseljen, večinoma ob glavni magistralni cesti in na višje ležečih robovih Bele krajine pri Semiču (IAS 3.0), značilen je zelo razpršen poselitveni vzorec, kjer prevladujejo gručasta naselja, razložena naselja z gručastim jedrom in raztresena naselja (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1998: 491).

Osrednjo mesto območja zavzema Novo mesto (22.415 prebivalcev), ki je iz razmeroma obrobnega in provincialnega središča zraslo v eno najpomembnejših regionalnih središč in gospodarsko, zaposlitveno, upravno, oskrbovalno, izobraževalno, zdravstveno, kulturno in športno središče Dolenjske (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1998: 52).

Ob morebitnem bojnem delovanju bi taka poselitev koristila obrambnim silam, saj bi se zmanjšala prehodnost območja, posebno Krške kotline, ki je poleg Ljubljanske zelo pomembna za varnost Slovenije.

3.2 Prometna infrastruktura

3.2.1 Cestne povezave

N obravnavanem območju so najpomembnejši naslednji odseki cest: hitra cesta Ljubljana–Obrežje (odsek Čatež ob Savi–Obrežje) v smeri Z–V, magistralna cesta Novo mesto–Vahta–Metlika in regionalna cesta Soteska–Brezovica–Semič, ki potekata v smeri S–J. Poleg avtoceste poteka v smeri Z–V tudi regionalna cesta Soteska–Novo mesto–Šentjernej–Kostanjevica na Krki–Čatež ob Savi (glej tabelo 24). Alternativo povezavi S–J oz. povezavi proti Beli krajini predstavlja regionalna cesta skozi Uršna sela, ki ob konicah ali ob morebitnih zastojih na glavni belokranjski

²¹ Gostota poselitve v okviru občinskih meja je 84 prebivalcev na km².

magistralni cesti prevzame del prometa, saj trenutne glavne povezave proti Beli krajini predstavljajo šibko točko v razvoju cestnega omrežja na tem delu Slovenije.²²

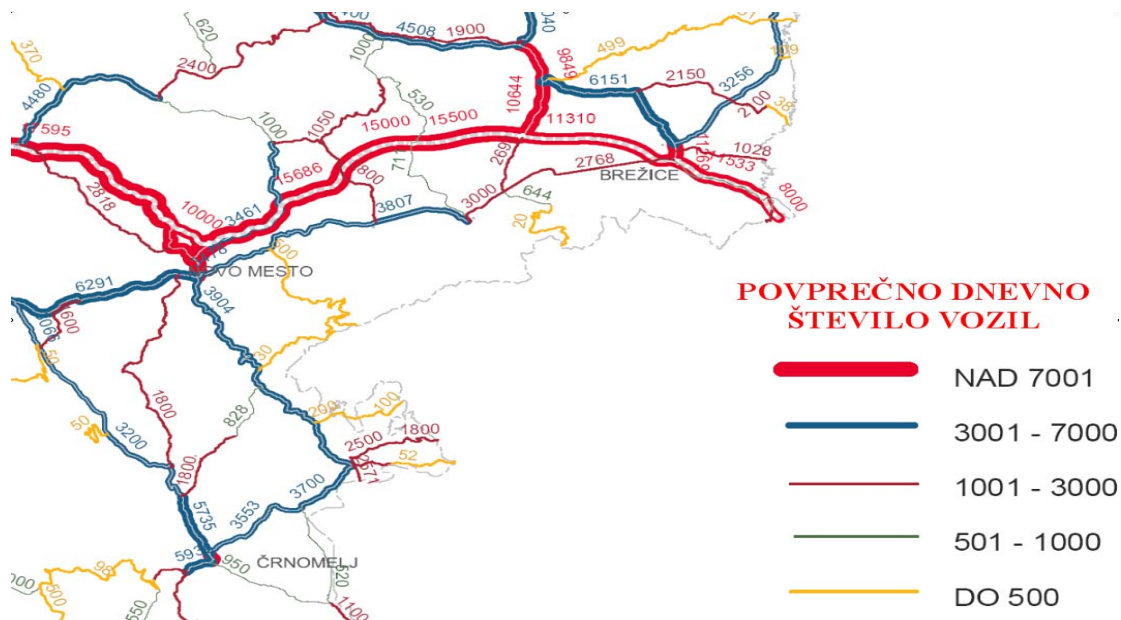
Tabela 3.5: Tipi cest na obravnavanem območju

Cesta	Dolžina	Tip
Ljubljana – Obrežje (Čatež–Obrežje)	10 km	hitra cesta
Novo mesto – Metlika	31,3 km	glavna cesta II. reda
Soteska – Črnomelj	29,5 km	regionalna cesta I. reda
Soteska–Novo mesto–Kostanjevica na Krki–Čatež ob Savi	54,3 km	regionalna cesta II. reda
Ručetna vas–Štrekljevec–Jugorje	13,1 km	regionalna cesta II. reda
Gaber–Uršna sela–Novo mesto	22,2 km	regionalna cesta III. reda

Vir: DARS in DRSC.

Med najbolj obremenjene ceste spada hitra cesta H1 Zagreb–Ljubljana z obremenitvijo do 15.000 vozil na dan, na obravnavanem območju izstopa odsek Čatež–Mokrice z 11.500 vozili na dan. Nekako na drugo mesto po obremenjenosti spadajo regionalne povezave z Belo krajino, tako prek Brezovice kot tudi prek prevala Vahta ter prečna povezava prek Krške kotline, Soteska–Novo mesto–Čatež, kjer je v povprečju zabeleženih do 4000 vozil na dan (glej sliko 3.1). Preostale cestne povezave beležijo nekako med 1000 do 2000 vozil na dan, nekatere celo nekaj sto. Med slednje spadajo manjše cestne povezave v smeri proti Gorjancem (www.dc.gov.si).

Slika 3.1: Povprečna dnevna obremenitev prometnic

Vir: www.dc.gov.si

²² Po zgraditvi slovenskega avtocestnega omrežja se načrtuje gradnja tretje razvojne osi med Dravogradom in Metliko iz t. i. B-nacionalnega programa gradnje avtocest (www.dars.si).

Glavne prometnice v regiji se končajo na slovensko-hrvaški meji, na vzhodu pri Obrežju, na jugu pri Metliki in Vinici. Na 670 km dolgi meji z Republiko Hrvaško je **60** cestnih mejnih prehodov, 8 od tega na odseku med Savo in Kolpo (www.policija.si):

- mednarodni: Metlika, Obrežje
- meddržavni: Slovenska vas
- obmejni: Planina v Podbočju, Brezovica, Radovica, Krmačina, Božakovo

Skozi 8 mejnih prehodov je šlo v letu 2004 skoraj 16 milijonov potnikov, leta 2005 pa okoli 14 milijonov, kar je 12,1 % manj kakor leto poprej (www.policija.si).

Tabela 3.6: Število potnikov v letu 2004 in 2005 na izbranih mejnih prehodih

Leto / Mejni prehod	Obrežje	Metlika	Slovenska vas	Planina v Podbočju	Krmačina	Božakovo	Skupaj
2004	10.552.542	3.051.766	2.303.180	8.249	10846	20032	15.946.615
2005	8.293.772	2.808.675	2.871.195	7.299	14587	19052	14.014.580

Vir: Slovenska Policija (www.policija.si).

Poleg hitre ceste H1 in belokranjske magistralne ceste, ki prečkata državno mejo in na katerih so postavljeni mejni prehodi, obstaja tudi niz manjših dobro utrjenih lokalnih cest, ki prečkajo mejo, otežujejo pa predvsem delo organom za nadzor meje, saj je možna njihova uporaba za ilegalne prestopne meje. Take poti so (DKT 1 : 25.000, listi Novo mesto, Šentjernej, Kostanjevica, Bušče vas, Obrežje, Metlika in GERK):

Kamenica–Kašt, vzhodno od Metlike, v občini Metlika

Kamenica–Brašljevec, vzhodno od Metlike, v občini Metlika

Radoši–Brašljevec, vzhodno od Metlike, v občini Metlika

Boldraž–Brašljevec, vzhodno od Metlike, v občini Metlika

Malo Lešče–Grmki, vzhodno od Metlike, v občini Metlika

Bojanja vas–Liješče, vzhodno od Metlike, v občini Metlika

Brezovica–Liješče, vzhodno od Metlike, v občini Metlika

lokalne cestne povezave prek Trdinovega vrha in Opatove gore, občina Novo mesto, Šentjernej in Krško

Prušnja vas–Osunja, južno od Podbočja, v občini Krško

Premagovce–Poklek vzhodno od Planine v Podbočju, v občini Krško

Ponikve–Stojdraga, vzhodno od Slovenske vasi, v občini Brežice
Slovenska vas–Grdanjci, južno od Slovenske vasi, v občini Brežice

3.2.2 Železniške povezave

Obstaja le ena železniška povezava, 47 km dolga železniška proga, zgrajena leta 1914 med Novim mestom in Metliko. Trasa proge je speljana mimo Birčne vasi in Uršnih sel, v Belo krajino pa vstopi pri Semiču skozi 2 km dolg predor, v loku zaobjame Črnomelj in se usmeri proti Metliki, kjer je tudi mednarodni železniški prehod, nato pa prečka Kolpo pri Rosalnicah in nadaljuje proti Karlovcu²³. Proga je enotirna, neeletrificirana, z osno obremenitvijo med 16 do 20 t/os in ima regionalni pomen. (www.slo-zeleznice.si)

Marjanovič (1983: 174) opozarja, da je ustrezna raven prometne infrastrukture predpogoj za hitro in uspešno izvedbo mobilizacije, koncentracijo sil, učinkovito poveljevanje, vodenje operacij, manevra, oskrbo oboroženih sil in civilnega prebivalstva ter za delovanje mnogih drugih služb v oboroženem boju, zaradi česar je promet oz. prometna infrastruktura postala izpostavljen cilj delovanja nasprotnikovih sil. Delovanju so izpostavljene predvsem pomembne prometne poti, vozlišča ali komunikacijski snopi, ki jih je temu ustrezno treba tudi zavarovati.

3.2.3 Druge komunikacije in zveze

Pokritost z radijskim in televizijskim signalom: Zaradi geografsko izredno razgibanega terena je v Slovenji postavljenih sedem glavnih oddajnikov, ki napajajo razvejano televizijsko mrežo pretvornikov. Območje Dolenjske in Bele krajine oskrbuje s signalom leta 1986 leta zgrajen 94 metrov visok glavni oddajnik na Trdinovem vrhu, ki z lokalnimi pretvorniki Metlika, Črnomelj, Slovenska vas in preostalimi zagotavlja pokritost območja s televizijskim signalom SLO 1 in 2, A Kanal, TV Novo mesto, nacionalnega radia ter mnogih manjših lokalnih radijskih postaj. Signal z omenjenega oddajnika se širi tudi daleč v notranjost Hrvaške in BiH (www.rtvsllo.si).

Pokritost s signalom GSM

²³ Načrtovana je bila tudi železniška povezava med Črnomljem prek Vinice do Vrbovskega na Hrvaškem, vendar je druga svetovna vojna prekinila že začeto gradnjo, tako da projekt nikoli ni bil končan (Slovenija: Pokrajine in ljudje, 1998: 495).

Pokritost s signalom GSM je dostopna 99 % vseh prebivalcev, pokritost samega območja pa je nekoliko manjša. Nepokriti so predvsem predeli na Gorjancih in vzhodno od Metlike (www.mobitel.si in www.simobil.si).

Fiksna telefonija in internet

Storitev fiksne telefonije v največjem obsegu zagotavlja Telekom Slovenije, d. d., v manjšem pa drugi ponudniki (T-2, Voljatel in kabelski operaterji).

3.3 Gospodarske značilnosti

3.3.1 Kmetijstvo

Na izbranem območju je v sedmih občinah 8187 družinskih kmetij, 36,2 % od tega jih meri med 2 in 5 ha, povprečna velikost kmetije pa je 4,4 ha. Po rabi kmetijski zemljišč prevladujejo travniki in pašniki, sledijo njive in vrtovi (glej tabelo 3.7).

Tabela 3.7: Kmetijska zemljišča v uporabi

Vsa kmetijska zemljišča v uporabi	Njive in vrtovi	Kmečki sadovnjaki	Intenzivni sadovnjaki	Vinogradi	Travniki in pašniki
36075 ha	14515 ha	619 ha	458 ha	2156 ha	18330 ha

Vir: Popis kmetijskih gospodarstev 2000.

Poleg živinoreje predstavlja gojenje vinske trte in pridelava vina pomemben segment kmetijstva (glej tabelo 3.8). Trto belokranjske črnine je mogoče najti na hribovitih prisojnih legah med Jugorjem in Semičem. Vinogradi dolenjskega cvička ležijo na prisojnih legah na Gorjancih, jugovzhodno od Šentjerneja in Kostanjevice, v spodnjem delu Podbočja, nad Čatežem ter nad Veliko dolino okoli naselij Ponikve in Cirknik. Nekateri segajo celo do nadmorske višine 700 m (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1998: 505).

Tabela 3.8: Izbrana kmetijska proizvodnja na njivskih površinah in trajnih nasadih

Pridelek	Pšenica	Koruz za zrnje	Silažna koruza	Ječmen	Krompir	Vinogradi	Sadovnjaki (jablane)
ha	2145	5604	1285	1718	802	2155	316
tona	9114	32963	46214	5606	16677	16439	8629

Vir: Popis kmetijskih gospodarstev 2000.

Večina kmetij na tem območju (48,7 %) se ukvarja z živinorejo, največ v občini Dolenjske Toplice (66 %), najmanj pa v občini Metliki (31,3 %). Regija premore 27.494 glav goveda, od tega 8150 krav molznic, in 29.901 prašičev (www.stat.si).

3.3.2 Industrija

Dolenjska in Bela krajina imata skupno točko v gospodarskem razvoju, saj sta obe regiji do 60. let prejšnjega stoletja veljali za agrarni in nerazviti območji, njuna deagrarizacija pa sega v čas po drugi svetovni vojni.

V Beli krajini je industrija postala osnovna gospodarska in zaposlitvena dejavnost med 60. in 70. leti 20. stoletja. Zaradi pomanjkanja delovne sile v Sloveniji, je le-ta prihajala iz sosednjih hrvaških območij in drugih jugoslovanskih republik, in se zaposlovala v delovno intenzivni industriji. Delež zaposlenih je bil največji v bližini večjih zaposlitvenih središč, kot so Črnomelj s Kanižarico²⁴, Metlika in Semič. V občini Metlika je bila v ospredju tekstilna industrija s tremi četrtinami vseh zaposlenih v industriji, v takratni občini Črnomelj pa je prevladovala kovinska in elektroindustrija (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1998: 494).

Pomembnejša podjetja v regiji so Iskra Kondenzatorji, Kolpa, Beti Metlika in Komet Metlika. Zadnji sta iz tekstilne panoge, ki pa jo ogroža velika količina cenejših uvoženih tekstilnih izdelkov na trgu.

Dolenjska pred dobre pol stoletja ni premogla večjih tehnološko zahtevnejših industrijskih obratov. Ob koncu 50. in v začetku 60. let 20. stoletja so k razvoju industrializacije največ pripomogla nova strojna, elektrotehniška, gradbenotehnična, tekstilna, živilska in farmacevtska podjetja. Število aktivnega prebivalstva se je od leta 1953, ko ga je bilo manj kot 2000, leta 1991 povečalo na več kot 20.000. Delež zaposlenih v industriji se je s 5 % leta 1961 povečal na dve petini leta 1981 in celo na polovico leta 1991 (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1998: 528).

Danes je samo v novomeški občini 22.451 delovno aktivnih prebivalcev (www.stat.si), od tega jih je tri četrtine zaposlenih v velikih podjetjih, kot so Revoz, Krka, Adria Mobil, Labod, TPV, Novoles in Pfleiderer Novoterm, in ustvarijo 85 % prihodkov občine (www.novomesto.si).

3.3.3 Turizem

Za Dolenjsko je značilen zdraviliški turizem, ki ima temelje v Dolenjskih Toplicah. Zdraviliški turizem je ob koncu sedemdesetih in na začetku osemdesetih let z obnovo

²⁴ Danes zaprti premogovnik rjavega premoga.

objektov začel dobivati vedno večji pomen. (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1998: 485–675).

Večji pomen kot Dolenjske Toplice imajo v regiji Terme Čatež, ki so zaradi svoje lege (bližina Zagreba) in dobrega poslovanja postale eno najuspešnejših slovenskih podjetij, saj so imeli v letu 2004 kar 130.000 gostov, od tega 40.000 tujih, in ustvarili skoraj pol milijona nočitev. Mokrice in Otočec dopolnjujeta ponudbo za petične goste, vse več ljudi pa obiskuje tudi vinske zidanice in vinotoče ali preprosto uživa v starih mestnih in trških središčih (Kostanjevica na Krki). Zimsko turistično ponudbo dopolnjuje najjužneje ležeče slovensko smučišče Gače na obronkih Kočevskega roga.

Belokranjska turistična ponudba danes še ni tako razvita, njen potencial pa je v neokrnjeni naravi (Krajinski park Lahinja), topli in še vedno dokaj čisti Kolpi, lovu in ribolovu ter kmečkemu turizmu (Slovenija: Pokrajine in ljudje 1998: 497).

4 RAZVOJ MEJE

4.1 Jugovzhodna meja v srednjem veku

4.1.1 Splošno

Nastanek današnje hrvaško-slovenske meje v jugovzhodnem delu Slovenije lahko zasledimo v 11. stoletju, ko je nemška država mejila s Hrvaško na reki Krki nekje do Kronovega, od koder je meja tekla na jug na sleme Gorjancev in po njem proti jugovzhodu, Šentjernejsko polje pa naj bi še spadalo v okvir hrvaške države (Kosi 2003: 77).

O pasu med Krko in hribovjem Gorjancev ni za zgodnje obdobje, pribl. do 12. stoletja, nobenih podatkov o poselitvi in kakršnikoli politični ali cerkveni organizaciji. Ni podatkov, ki bi izpričevali, ali so tu obstajala naselja, ki so upravno sodila k Slavoniji, in ali so obstajali kaki hrvaški obrambni objekti. Ozemlje južno od ravninskega dela prek Krke je predstavljalo obsežen 20–30 km hribovit in gozdnat pas, ki je bil dolgo neposeljen, njegova nadmorska višina (do 1178 m nadm. viš.) pa je gotovo oteževala stike s Slavonijo. Tudi na ravnini ob desnem in levem bregu reke so se širili obsežni, marsikje mokrotni gozdovi, njihov ostanek je današnji mogočen Krakovski gozd (Kosi 2003: 78).

V ta pragozd je nedvoumno posegla šele načrtna fevdalna kolonizacija, ki pa je iz Slavonije v 11. stoletju ni mogoče pričakovati. Obstoj kakih redkih zgodnjih slovanskih naselij, o kakršnem lahko domnevamo na otoku sredi Krke na mestu

poznejšega freisinškega trga Gutenwerd (Otok), bi lahko pričakovali tudi na relativno rodovitnem osrednjem delu Šentjernejskega polja, vendar so bila ta naselja odrezana od Slavonije, zato je logična zgodnja priključitev k zemljiškim gospodvom na levem bregu reke. Tako je to obsežno neposeljeno in težko prehodno območje pragozdov predstavljalo nekakšno tamponsko cono oziroma mejni pas med državama, zato je težko govoriti o neki fiksni in izraziti meji na Krki. Za analogijo temu prostoru se lahko postavi območje meje z Ogrsko v Slovenskih goricah, med Radgono in Ptujem, kjer o kaki stalni mejni črti ne more biti govora, kvečjemu o mejnem pasu (Kosi 2003: 78).

Natančna mejna črta je nastajala postopno z dejavnostjo podjetnih in organizacijsko sposobnih posameznikov z ene in druge strani meje, ki so premogli človeški potencial (koloniste) in vojaško silo za zavarovanje svojih »projektov« (Kosi 2003: 78).

V 12. stoletju so se razmere temeljito spremenile. Slavonijo in Hrvaško je že leta 1091 zavzel ogrski kralj Ladislav in kmalu zatem ustanovil škofijo v Zagrebu (pred 1095). S tem se je politična konstelacija spremenila. Slavonija je postala del Ogrske, močne sosedbe, s katere vplivom je imperij na svoji jugovzhodni meji moral resno računati in s katero je stalno prihajalo do konfliktov. Državna meja na Dolenjskem je zato dobila dosti večjo težo kot v prejšnjem obdobju in delila usodo celotne meje med nemško državo in Ogrsko (Kosi 2003: 78).

4.1.2 Zemljiška gospodva ob spodnji Krki

Na ozemlju cesarstva severno od spodnje Krke so se do začetka 12. stoletja utrdile nekatere vodilne posvetne in cerkvene sile imperija, obenem pomembni zavezniki in eksponati cesarske politike (Kosi 2003: 78).

Na levem bregu Save s središčem v Rajhenburgu se je raztezalo salzburško gospodvo, eno najuglednejših in ekonomsko najmočnejših metropolij v državi. Salzburg je v občutljivem obmejnem območju tako ob spodnji Savi kot pri Ptujju odigral močno vojaško in kolonizatorsko vlogo (Kosi 2003: 78).

Nasproti salzburškega gospodva so imeli na desnem bregu Save s središčem v gradu Krško svojo postojanko na sami meji cesarstva grofje Bogenski, eden najuglednejših bavarskih plemiških rodov 12. in prve polovice 13. stoletja (Kosi 2003: 78).

Na bogensko gospodstvo se je na zahodu navezovala manjša, a za nadaljnji razvoj in ekspanzijo čez Krko zelo pomembna posest Spainheimov s središčem v Raki (nemško Arch) (Kosi 2003: 78).

Poleg spanheimske posesti je ležalo gospodstvo freisinških škofov, državnih knezov z močno politično pozicijo. Freising je bil ob Krki trdno zasidran že v 11. stoletju in je ob podpori svoje močne baze v Škofiji Loki lahko tu zgodaj razvil stabilno fevdalno gospodstvo. Verjetno gre računati z njim kot z zgodnjim kolonizatorjem ozemlja onstran Krke, na kar kaže tudi postojanka Gutenwerd (Otok) (Kosi 2003: 79).

Zahodno od freisinških posesti se je raztezalo obsežno gospodstvo Višnjegorskih in njihovih sorodnikov Prisov iz enega najpomembnejših starih svobodnih plemiških rodov vzhodnoalpskega prostora, dedičev rodu svete Heme. Svoje ministeriale so imeli razpršene široma po Dolenjski, tudi ob Spodnji Krki: v Kronovem, na Otočcu, v Hmeljniku, Prečni in Zalogu pri Novem mestu (Kosi 2003: 79).

Serijsko gospodstev, ki so se nizala severno od Krke, je postavila oporišča prav na samo reko, na rečne oključke, otoke ali breg kot odskočne deske za kolonizacijo na jug: Spainheimi v Kostanjevici, Freisingi v Gutenwerdu (Otok) in Višnjegorci s svojimi ministeriali (Kosi 2003: 79).

Ti posestniki so bili močni politični subjekti in vojaški dejavnik, s katerim je Ogrska na meji morala resno računati. Imeli so potrebni človeški potencial, ekonomsko moč za investicije in organizacijske strukture za gospodarsko izrabo obmejnega prostora (Kosi 2003: 79).

4.1.3 Premik čez Krko

Kosi (2003: 81) meni, da ni mogoče govoriti o kaki vojaški osvojitvi ozemlja med Krko in Gorjanci, o nekakšni splošni ofenzivi oziroma fronti, ki naj bi se začela sredi 12. stoletja in v kratkem premaknila mejo daleč čez Gorjance v Žumberk. Precej verjetna se mu zdi razlaga, da je šlo za poselitveno, kolonizatorsko ekspanzijo v obmejno »nikogaršnjo zemljo«. Vzporedno z nastajanjem kmečkih naselij v obsežnem gozdnatem pasu so nastajali tudi sedeži ministerialov; manjše utrdbe in gradovi za zavarovanje novih pridobitev pred morebitnimi vpadi in plenjenji s hrvaške strani. V 13. stoletju jih zasledimo po vsej ravnini in obronkih Gorjancev. V zadnji četrtini 12. stoletja je že stal na obronkih Gorjancev globoko na jugu, podobno kot Mehovo, grad s pomenljivim imenom Prežek (Prisekke, Prisekh), ki je nosil ime po sami rodbini ustanoviteljev – Prisih, veji Višnjegorskih. Sočasno se v bližini

Prežeka pojavi še ena utrdba Višnjegorskih, Hohenau, leta 1228 pa prvič višnjegorska ministeriala na ravnini, v Mokrem Polju.

Najzgodnejši poseg čez Krko bi lahko postavili v novomeško pokrajino. Tu se razteza relativno rodovitno in za poselitev vablivo gričevje, ki se umirjeno dviga proti razvodju na jugu, ne pa vlažni ali celo zamočvirjeni gozdovi kot na ozemlju nižje ob reki. Hribovit in gozdnat pas Gorjancev, ki se nadaljuje v Kočevski rog na zahodu, se tu najbolj zoži, dosega najnižje višine (600–800 m nadm. viš.) in omogoča ugoden prehod v Belo krajino. Morda je šlo tu v manjšem obsegu že za redko, ekstenzivno prvotno slovensko poselitev, ki je zajela tudi območje ob kolenu Krke pri Dolenjskih Toplicah. Najpozneje leta 1162 pa je stal globoko v tem pasu ob vznožju Gorjancev mogočen višnjegorski grad Mehovo, ki je napovedoval bodočo ekspanzijo v Belo krajino. Možno poselitev in priključitev tega ozemlja Kranjski bi lahko umestili v 11. ali zgodnje 12. stoletje. Cerkveni temelj ozemlja je bil postavljen s pražupnijo v Šmihelu južno od pozneje nastalega Novega mesta, ki je bila verjetno ustanova Višnjegorskih. Nižje ob toku reke Krke lahko za najmočnejše izhodišče prodora proti Gorjancem štejemo Kostanjevico (Kosi 2003: 81).

Kostanjevica, ki je omenjena v virih iz leta 1220, se prikazuje kot izoblikovana neagrarna centralna naselbina, vojaško, cerkveno in trgovsko središče na novo pridobljenega ozemlja. Spanheimi so že takrat svojemu oporišču priznavali status mesta (civitas), torej je bilo že določeno agrarno zaledje, ki je glede na položaj Kostanjevice lahko ležalo le južno od Krke. Od tod je potekala kolonizacija Šentjernejskega polja in hribovja Gorjancev oziroma Žumberka za njim. Na tak razvoj kaže tudi oblika deželskega sodišča Kostanjevica, ki je zajemalo območje spanheimske Rake severno od Krke in prek Kostanjevice pokrivalo celotno ravnino južno od reke in pobočje do slemena Gorjancev. Po ravnini in ugodnih legah v gričevju so bili razporejeni sedeži ministerialov: v Ostrogu, Studeni, kostanjeviški trdnjavi (Stari grad nad Pobočjem), najpozneje leta 1265 pa je že stal grad Žumberk daleč v žumberških gozdovih (Kosi 2003: 81).

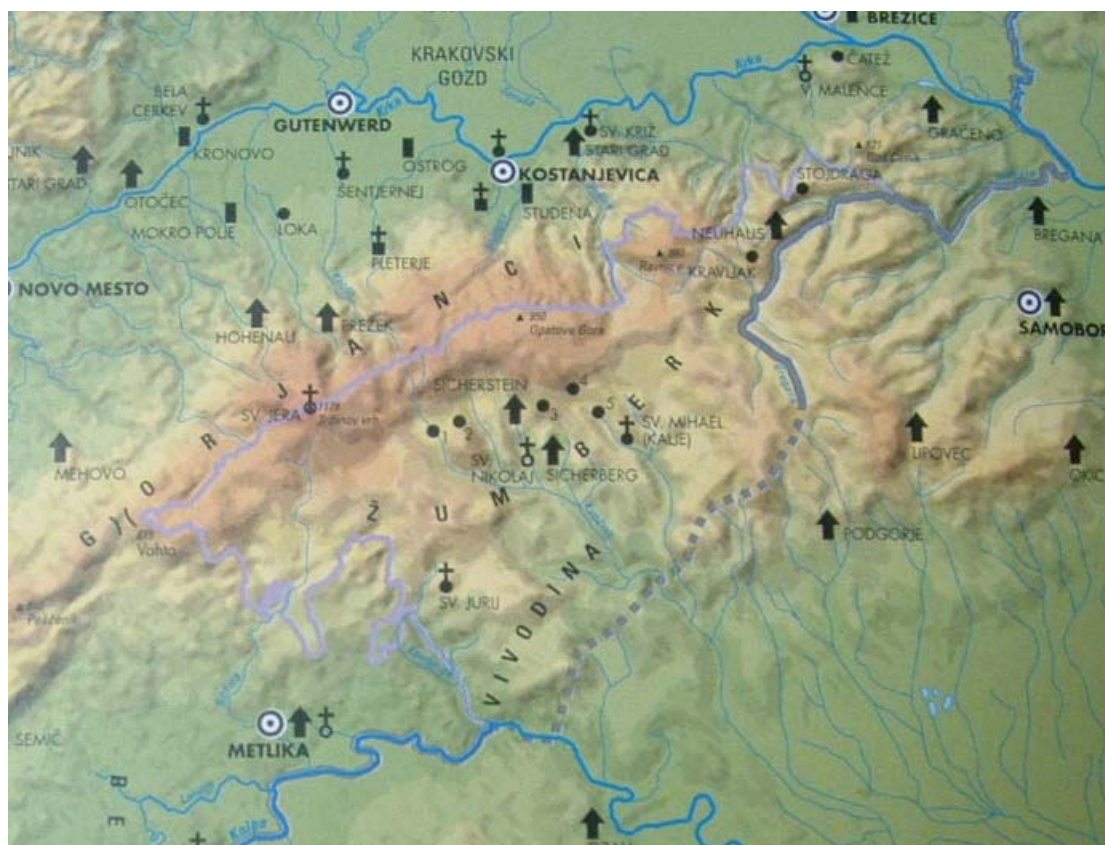
Ozemlje vzhodno od Kostanjevice in do Bregane je treba obravnavati kot eno od faz širjenja Kranjske. Leta 1279 je prvič omenjena utrdba Gračeno ob kraju Podgračeno ob Savi jugovzhodno od Čateža. Ime slovanskega izvora nakazuje možnost, da je niso

ustanovili s kranjske oziroma nemške strani, temveč je morda šlo za starejšo hrvaško obmejno utrdbo, ki so jo Spainheimi zavzeli pred sredino 13. stoletja in utrdili novo mejo na Bregani (Kosi 2003: 86).

Položaj Gračena se lahko primerja z gradom Borl ob vznožju Haloz nad Dravo, prednjo ogrsko postojanko v mejnem pasu pred Ptujem. Borl je pred sredino 13. stoletja prišel v roke gospodom Ptujskim in pozneje dejansko postal del Štajerske, čeprav so ga Madžari še 1337 terjali nazaj in trdili, da stoji na ogrskem ozemlju (Kosi 2003: 86).

Nadaljnji korak v pridobivanju ozemlja in vzpostavljanju mejne črte (glej sliko 3) pomeni kolonizacija in politična integracija obsežnega hribovja Žumberka. Gonilna sila so bili minesteriali Spanheimov iz Kostanjevice oziroma njihove veje, ki so se naselile na novih gradovih Žumberk (Sichelberg) in Sicherstein. Prvi se onstran slemena Gorjancev omenja posredno leta 1265, drugi pa šele 1299. Kolonizacija Žumberka se je začela že zgodaj v 13. stoletju in je bila sredi stoletja zelo intenzivna, tako da je bilo lahko leta 1249 kostanjeviškemu samostanu že podarjenih več kot 50 kmetij v žumberških vaseh. K pridobljenemu ozemlju je sodilo tudi širše območje kraja Vivodina (Herczogtum), južno od Žumberka in vzhodno od Bele krajine. Z druge, hrvaške strani je poselitev obsegala do 13. stoletja ravnino južno od spodnje Bregane, kjer se hrvaška naselja omenjajo v listini iz leta 1209, kmalu zatem pa je stal tudi trg Samobor, ki je dobil leta 1242 že drugič potrjene kraljevske svoboščine. Južneje je poselitev sredi 13. stoletja zajemala bolj ali manj šele podgorje in spodnje dele dolin, ki so se zajedale v Žumberk. Hrvaški obmejni gradovi so se nizali na vrhovih ob vzhodnem in južnem delu Žumberka – danes neznani kraljevski kastrum Bregana, Samobor, Okić, Lipovec, Podgorje in Ozalj ob Kolpi (Kosi 2003: 86–92).

Slika 4.1 – Potek današnje meje in približen potek srednjeveške meje

Vir: Kosi (2003: 84).

Podoben razvoj dogodkov je mogoče zaslediti ob celotni zahodni ogrski meji od Donave do Mure in Drave. Približni mejni črti med imperijem in Ogrsko, ki se je stabilizirala po vojnah v 11. stoletju in ob ugodnih naravnih ločnicah potekala po rekah in slemenih hribov, je na ogrski strani sledil obsežen, več deset kilometrov širok neposeljen pas gozdov in močvirij. Kot je videti, je ogrske vladarje sprva bolj malo zanimalo gospodarsko izkoriščanje in nadzor mejne pustote, zato pa so bili toliko bolj dejavni in podjetni velikaši z nemške strani, ki so postavljali gradove in kolonizirali pokrajino. Kosi (2003: 85) vidi kot primeren trenutek za pripojitev obmejnega ozemlja obdobje od 1196 do 1204, ko je na Ogrskem po smrti kralja Bele III. prišlo do hudih dinastičnih bojov med pretendentoma Emerikom in Andrejem.

Podobno se je razvijalo tudi območje Slovenskih goric, kjer je redka poselitev s strani nemške države posegla že do začetka 12. stoletja daleč v gričevje do približne linije Radgona–Ptuj, ob koncu 12. ali na začetku 13. stoletja pa si je salzburški ministerial Friderik III. Ptujski prisvojil obsežen del obmejne pustote vzhodno od Ptuja proti

Središču. V naslednjem stoletju je bilo območje intenzivno kolonizirano in tako trajno priključeno Štajerski (Kosi 2003: 85).

4.1.4 Žumberk, Bela krajina in sprememba meje

Na začetku 16. stoletja Žumberak ni bil samo mejno območje med nemško in ogrsko državo, vse bolj je postajal tudi eno od bojišč med islamskim in krščanskim svetom. V 15. stoletju so ga »turške horde« na poti iz Bosne v dolino Krke večkrat oplenile (v letih 1431, 1469, 1472, 1491). Po katastrofalnem porazu krščanske vojske v bitki pri Mohaču leta 1526 je gospostvo Žumberak prišlo v roke Ferdinandovemu vazalu Kobasiću, ta pa je naselil prve skupine beguncev (Zajc 2005: 66), leta 1540 pa je cesar Ferdinand osnoval žumberško kapetanijo, na čelu katere je bil veliki kapetan, ki je bil kraljevi vojni častnik, hkrati pa je upravljal posestvo (Zajc 2005: 67).

Vprašanje zemlje za prihajajoče Uskoke²⁵ je vsaj delno rešil Ivan Lenković, ki je leta 1546 postal novi žumberški veliki kapetan (Zajc 2005: 68), z intenzivnim naseljevanjem Uskokov, zamenjavo posesti za njihovo naselitev in razmejitvijo med metliškim in žumberškim območjem.

Mejo med njima je določevala meja osvojitve in kolonizacije obeh ozemelj v 12. in 13. stoletju. Ker meje ni predstavljala naravna ločnica, temveč slabo poseljen hribovit in gozdnat svet, je bila speljana v dokaj ravni in neprecizni črti. Ko so se v tridesetih letih 16. stoletja v Žumberak začeli naseljevati Uskoki, jo je bilo treba natančneje določiti. Določevanje meje, ki sta se ga se ga lotila Ivan Lenković in Tomaž Erdodi, bi lahko umestili v čas okoli leta 1560, ko je bil Lenković v letih 1546–1563 uskoški glavar v Žumberku. S tem se sklada tudi Lenkovičev širokopotezni načrt zamenjave posesti tistim fevdalcem, ki so imeli kmetije in podložnike v Žumberku, za neko drugo, da bi lahko v Žumberku naselil čim več Uskokov. V ta namen je žrtvoval gospostvo Mehovo, kar pa ni zadostovalo. Novembra 1548 je končno izsilil, da so se

²⁵ Kdo so bili Uskoki? Po bitki pri Mohaču 1526 se je meja osmanskega imperija premaknila proti zahodu in se približala habsburškim deželam na samo nekaj kilometrov. Pravoslavnim Vlahom Balkana, ki so pod Osmani kot del vojaškega sistema uživali posamezne pravice, je po 1526 pretilo poslabšanje položaja in izguba privilegijev. Zato so bežali posamezno ali v večjih skupinah na »ostanke ostankov« hrvaško-ogrškega ozemlja, na beneško in habsburško stran. Po prestopu meje so se pogajali s tamkajšnjimi vojaškimi poveljniki, ki so približno od leta 1522 (ko je knez Ferdinand formalno ustanovil predhodnico Vojne krajine, imenovane »granz«) upravljali utrdbe. Naval organiziranih beguncev ni pojenjal, saj se je po Bosni raznesla tiha pošta, da se jim na oni strani meje obeta za opravljanje vojaške službe nova domovina in ohranitev privilegijev. Zaradi potreb po okrepitvi mejne obrambe, po možnosti brezplačne, so bili Habsburžani pripravljeni naseliti begunce s posebnimi pravicami. Leta 1535 je Ferdinand I. žumberškemu Uskokom izstavil privilegij (Wakounig 2003: 256).

pleterski prior, kostanjeviški opat, Erazem Purgstall, Štefan Semenič, Jurij Čušperški, Pavel Čolnič, vdova Ivana Wernega in komtur nemškega viteškega reda odpovedali številni posesti v Žumberku, zato pa dobili posest v gospostvu Mehovu, deloma tudi v Beli krajini. Neposredno za tem je moralo priti do natančnejše razmejitve, ki sta jo izvedla Lenkovič in Erdodi. Na trdnejšo razmejitev so vplivali nenehni spori med Metličani in belokranjskimi kmeti ter Uskoki, ki so se »oskrbovali« v metliških gozdovih in poljih (Kos 1987: 16–17).

Take in drugačne mejne spore je sklenil cesar Ferdinand končati, zato je za 1. maj 1550 ukazal v Samoboru sestanek posebne komisije, ki bi uredila mejna vprašanja med Kranjsko in Hrvaško. Šlo je predvsem za spore glede sodstva, zemljišč, ribolova, paše, meja itd., ki so izbruhnili s prihodom Uskokov v Žumberak. Tukaj so namreč imeli interese tudi hrvaški plemiči. Kranjski stanovi so za svoje zastopnike pooblastili Ernesta Viljema Raspa, Viljema Prannspergerja in Martina Gala, kralj Ferdinand pa Jurija Sturckha kot zastopnika dolnjeavstrijskega komornega prokuratorja. Sturckh je bil odgovoren kranjskemu vicedomu, deželnemu glavarju in upravniku. Od kralja imenovani komisarji so bili Hans Joseph baron Egg in Hungerspach, Jakob Lamberg, Jakob Raunach, Martin Bistriški in Karel Purgstaller za Kranjsko ter škofa Jurij Tompa in Martin Zeberdinus, Luka Sekel in Pavel Ratkaj za hrvaško stran. Če bi se delegaciji sami ne mogli sporazumeti, je kralj pooblastil še Franca Turna in dr. iur. Bernarda Barba za posrednika. Ferdinandu je bilo veliko do uspeha na pogajanjih in je posvaril obe strani, naj se izogibata provokacij. Seveda ga nihče ni poslušal. Hrvaško delegacijo je v Samobor spremilo večje število vojakov, kar je izzvenelo kot grožnja Kranjcem, obenem pa so silili priče od vsepovsod, da so jim pritrdjevali. Kranjci so uvideli, da bi bili ob morebitnem glasovanju preglasovani, zato so po enem tednu pogajanja prekinili in predložili, da bi se vse pritožbe predložile pismeno na naslednjem sestanku v Kostanjevici. Kralj je septembra 1550 spet sklical sestanek, tokrat v Strassgangu pri Gradcu, vendar o tem ni nobenih zapisov (Kos 1987: 17).

Ob natančnejšemu pregledu posesti, ki so jo fevdalci leta 1548 zamenjali, je razvidno, da gre za staro posest oziroma vasi, ki so omenjene že v srednjeveških dokumentih. Največ posesti sta imela v Žumberku deželnoknežje gospostvo Žumberak in kostanjeviška opatija, in sicer vasi v sektorju Sošice–Kupčina–Cerovica–Sošice. Vmes in okrog so imeli posest drugi fevdalci, ki so jim jo leta 1548 vzeli kmetije.

Prav noben vir do začetka uskoških selitev ne omenja kakega naselja na območju Sveta Jera–Krašnji vrh–Liješče–Popovići–Sveta Jera, torej južno od starega srednjeveškega jedra oziroma severovzhodno od Metlike na današnjih hrvaških tleh. Na tem območju je potekalo uskoško naseljevanje in krčenje pragozda šele v 16. in 17. stoletju, na kar opozarjajo značilni toponimi, povezani s patriarhalnimi rodbinskimi imeni (Sekulići, Bulići, Radatovići) in jadikovanje Metličanov leta 1610, da v »bližnjem Žumberku naseljeni Uskoki neprestano delajo škodo v gozdu, na visoki in veliki Metliški gori (okrog Svete Jere)«. Meja, ki sta jo potegnili Lenkovič in Erdodi je še leta 1610 tekla po tem pasu v črti: Sveta Jera–Dedni studenec(?)–potok Kamenica–Kolpa. Do konca srednjega veka sta se iz gospostva Metlika izločili Brašljeвица in Vivodina; prva je še leta 1428 spadala v grofijo Metlika, o nekdanj kranjski pripadnosti druge pa govorijo v 16. stoletju zgolj posredni viri (Kos 1987: 17–18).

Dokler so imeli vrhovno vojaško in sodno oblast nad žumberškimi Uskoki kranjski stanovi in je Žumberak kljub svoji privilegiranosti sodil pod jurisdikcijo kranjske dežele, je ostala meja deželskih sodišč edina ločnica med Belo krajino in Žumberkom. Od 17. stoletja naprej so stanovi izgubljali izvršno oblast na račun karlovškega generala in prihajalo je do sporov o pristojnosti (Kos 1987: 18).

Spore med karlovškim generalatom in Kranjsko je mogoče najti tudi v obdobju prosvetljene cesarice Marije Terezije. Leta 1741 je kranjski deželni glavar grof Korbinian Sarau cesarici zagotavljal, da so pravice Kranjske do omenjenih območij utemeljene, »ker leži torej Žumberk brezdvomno na Kranjskem in ni niti sence, da bi ta košček zemlje pripadal Hrvaški«. Obenem je prosil, da se vzpostavi prastara subordinacija spet pod deželo Kranjsko (Zajc 2005: 69).

Ta dvojnost v vladanju je trajala do sredine 18. stoletja (1746), ko so preurejali Vojno krajino in so Žumberak in Marindol priključili slunjskemu graničarskemu polku (Kos 1987: 18).

Žumberško glavarstvo se je priključilo karlovškemu generalatu in je dajalo dve kompaniji XII. (slunjskega) krajiškega regimenta. Karlovški generalat so razdelili na

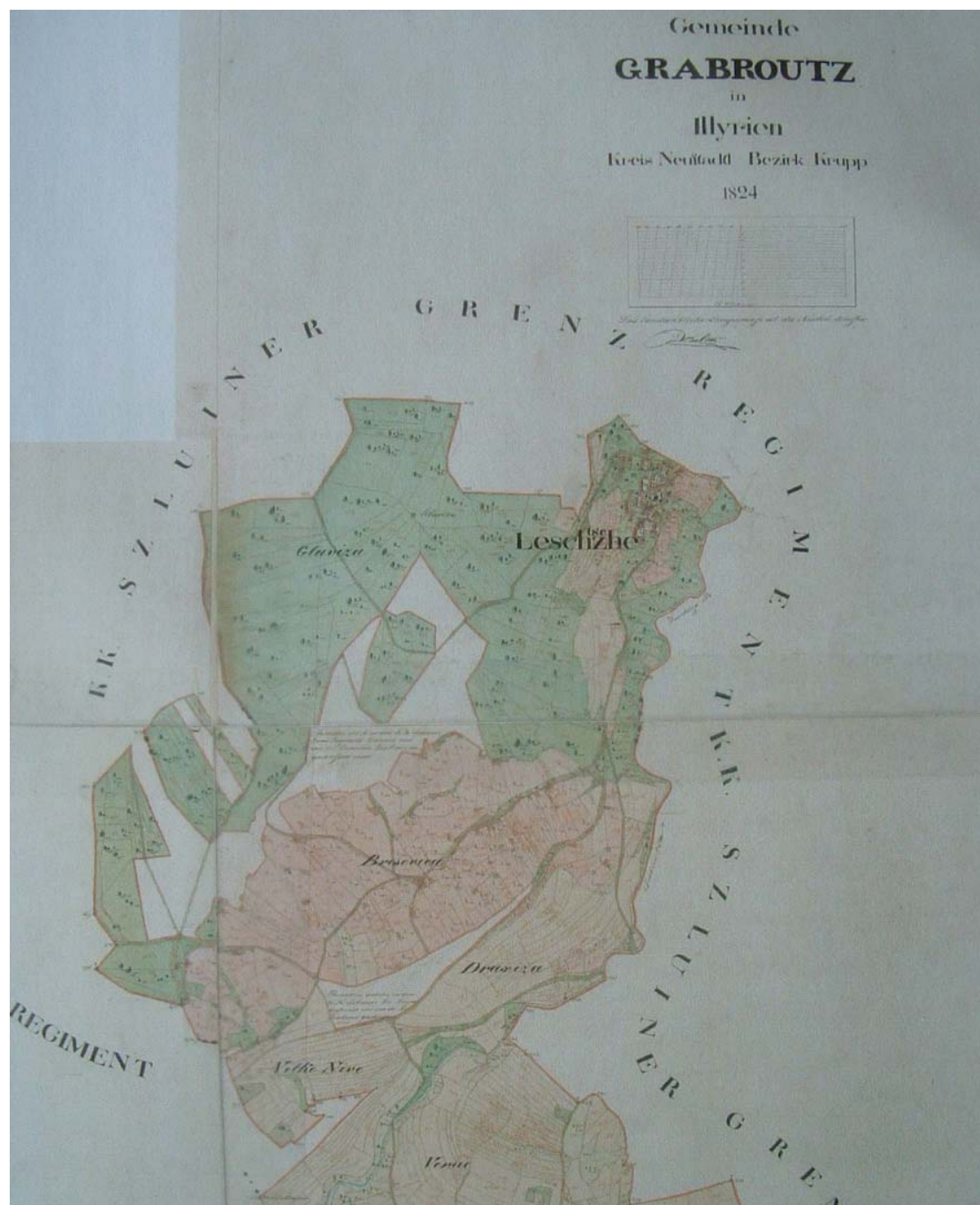
štiri regimente (polke), od katerih je slunjski zavzemal tri dotedanja glavarstva Barilović, Slunj in Žumberak (Zajc 2005: 69).

Priti je moralo do nove, natančnejše razmejitve, saj je šlo za dve povsem različni upravi, njen potek pa se prvič zasledi v franciscejskemu katastru iz leta 1824. Meja, kakršno so potegnili, je z manjšimi popravki ostala do danes, prvič pa jo zasledimo v franciscejskem katastru iz leta 1824. Kot temeljni princip pri ločitvi Bele krajine in krajišniškega Žumberka so vzeli pripadnost kmetij oziroma parcel žumberškemu glavarstvu ali kranjskim fevdalcem, kar pomeni, da je vsa koncentrirana posest, ki so jo v tistem trenutku držali žumberški krajišniki v svojih rokah, prišla pod jurisdikcijo generalata (Kos 1987: 18).

4.1.5 Izmera zemljišč

Obstoječo mejo med Slovenijo in Hrvaško je mogoče najti v zemljiškem katastru iz časa avstrijske monarhije. Pravzaprav je grobo gledano današnja meja kopija takratne, njeno odstopanje pa je malenkostno. Na odseku meje med reko Savo in Kolpo so razlike vidne večinoma v pasu vzhodno od Metlike, v katastrski občini (v nadaljevanju: k. o.) Bojanja vas, Radovica in Drašiči. Od današnje slovensko-hrvaške meje se loči po tem, da je bila takrat celotna k. o. Sekuliči vključena v Vojno krajino (XII. slunjski regiment), na vsaki strani meje pa je obstajala mala množica enklav, ki so mnogokrat obsegale le eno ali dve parceli, vendar so se sčasoma stopile s sosednjim ozemljem (Kos 1987: 18). Edina preostala enklava, ki se je obdržala do današnjih dni, je v vasi Brezovica pri Metliki (glej sliko 4.2).

Slika 4.2: Brezovica pri Metliki (k.o. Gabrovec) v franciscejskem katastru iz 1824

Vir: Arhiv Slovenije, AS 175, www.arhiv.gov.si

Na območju sedanje Slovenije so bili od sredine 18. stoletja do prve polovice 19. stoletja izdelani trije katastrski operati, imenovani po cesarjih, ki imajo zasluge za njihov nastanek: terezijanski, jožefinski in franciscejski kataster. Zemljiški katastrski operat je bil pripravljen za poenotenje davčne osnove in za izračun davčne odmere, pomembni pa so tudi za zgodovino uprave in nastajanje novih upravnih instanc ter so

zlasti v času nastajanja jožefinskega katastrskega operata dobili zasnovo za nadaljnjo upravno razdelitev (Ribnikar 1982: 335).

4.1.5.1 Franciscejski kataster

Njegovo izdelavo je določil cesarski patent Franca I. z dne 23. decembra 1817. Izmera zemljišč je temeljila na obširnih pripravah in novih dosežkih zemljemerstva na začetku 19. stoletja. Podlaga za novo katastrsko odmero je bila vzeta iz jožefinskega katastrskega operata, ki ga je bilo treba izboljšati in izpopolniti (Celar, 2002: 205).

Izvirne katastrske mape (katastrski načrti) so bile po večini izdelane v merilu 1 : 2880, za hribovito območje v merilu 1 : 5760, za mesta pa v merilu 1 : 440 oziroma 1 : 720 (Celar, 2002: 205).

Katastrski operat za območje Primorja z Istro (Kuestenland mit Istrien) oziroma nekdanjih kresijskih uradov Gorice in Istre je bil izdelan v letih 1818–1822, za območje Kranjske in Koroške v letih 1822–1828, za območje Štajerske od 1820–1825. Katastrski operat za območje Prekmurja je bil izdelan po letu 1853 (v okviru izdelave katastra na Ogrskem) in delno celo leta 1910 (Celar, 2002: 206).

4.1.5.2 Reambulančni kataster

Sprememba katastrskega stanja je narekovala obnovo katastrskega operata. Ukazana je bila reambulacija (obnova), ki se je na Kranjskem začela 1. maja 1867. Dopolnili so geodetsko osnovo, obhodili meje katastrskih občin in vnesli vse spremembe v primerjavi s franciscejskim katastrom (Celar, 2002: 206).

Zaradi hitrega gospodarskega razvoja v 19. stoletju je bilo treba izdelati popravke in nove katastrske operate posameznih katastrskih občin. Popravki so nastali zaradi agrarnih posegov, komasacij, novih poti, urbanizacije, zato so po letu 1887 v tistih občinah, v katerih je bilo takih sprememb veliko, začeli izdelovati nove katastrske operate (Celar, 2002: 206).

4.2 Žumberško vprašanje

4.2.1 Razpustitev Vojne krajine

Žumberk je pred naselitvijo Uskokov v 16. stoletju in oblikovanjem Vojne krajine pripadal Kranjski, zato se je med njenim ukinjanjem vnel prepir med vojvodino Kranjsko in banovino Hrvaško o pripadnosti »žumberškega distrikta«. Praktična posledica teh prepirov pa je bil nevhvaležen položaj Žumberka, ki je bil sicer leta 1881 priključen Hrvaški, pravno²⁶ pa ni pripadel ne Kranjski ne Hrvaški, torej niti avstrijski niti ogrski polovici države, saj so se dolgotrajna in neuspešna pogajanja vlekla vse do konca habsburške monarhije (Zajc 2004: 8).

Proti koncu osemdesetih let 18. stoletja je izbruhnil mejni spor med gospostvom Ruperčvrh (Rupertshof) in Slunjsko regimentno komando, h kateri sta spadala Žumberak in Marindol kot 11. in 12. kompanija. Pri tem je nastala dilema, ali ne gre pri tem tudi za mejni spor med Kranjsko in Ogrsko, se pravi, kam državnopravno žumberški distrikt sploh spada. Deželni stanovski odbor se je odločil ukrepati in je že leta 1792 pozval k preiskavi z namenom, da bi zbrali listine, ki bi dokazovale pripadnost tega območja Kranjski. Kranjski organi so se zaradi tega leta 1793 obrnili na štajerski gubernij in generalno komando v Zagrebu. Od slednje so dobili negativen odgovor, štajerski gubernij pa jim je dal informacijo, da je bila sodeč po tamkajšnjem repertoriju hrvaško-kranjska meja urejena leta 1561 (Zajc 2005: 70).

Deželni stanovi so v pismu z dne 11. aprila 1793 odločno poudarili pripadnost h Kranjski, podobno se je odzval Ljubljanski gubernij v dopisu, naslovljenem na Karlovško generalno komando, kjer je poudaril, da je žumberško območje kranjsko in je kot tako podrejeno zgolj vojaški jurisdikciji. Ozemeljski spori na tem območju so bili lahko po tej logiki samo zasebni in ne deželni (Zajc 2005: 71).

Prepiri glede meje med Kranjsko in Ogrsko oziroma Hrvaško se z nastopom novega stoletja niso umirili, preglasile so jih Napoleonove vojne, ki so takrat zajele Evropo. Nadaljevanje pogajanj takoj po zlomu Napoleona ni bilo možno, saj so bili deželni

²⁶ V kakšnem pravnem položaju so bili Žumberčani opisuje Fran Šuklje, ki je leta 1914 začel raziskovati skrivnostno žumberško deželo, zanimalo pa so ga tudi politične razmere. Dejal je, »da so bili Žumberčani od leta 1870 sem prav evropska zanimivost, kajti še pred začetkom 20. stoletja so bili oni edini Evropejci, ki niso imeli ustavnih pravic ter niso nikomur pošiljali svojih zastopnikov.« Žumberčani namreč zaradi nerazrešenega položaja enostavno niso imeli nobene volilne pravice (Zajc 2004: 8).

stanovi oživljeni šele 29. 8. 1818, tako da je prišlo do nadaljevanja šele 1828. Ogrski državni zbor je s sklepom leta 1827 imenoval štiri komisije za regulacijo celotne ogrske deželne meje. Po eno za Moravsko, Štajersko, Galicijo in južno Štajersko ter Kranjsko. Člani kranjske komisije so se nekajkrat srečali s kranjskimi deželnoknežjimi in stanovskimi komisarji avgusta 1828, pri čemer so na dnevni red prišle obojestranske mejne pretenzije. Poleg državnopravnih vprašanj so se na tretjem srečanju kranjske in hrvaške komisije 27. avgusta 1828 v Zagrebu odločili, da se opravi rektifikacija mejne mape, narejene leta 1793, ki je obsegala območje od Save do žumberškega distrikta, kar je bilo s pomočjo geometrov tudi doseženo (Zajc 2005: 71–72).

Vprašanje pripadnosti Žumberka je največ pozornosti zbujalo v letih razpuščanja Vojne krajine (1871–1881). Dežela Kranjska je sicer v stoletjih izgubljala vpliv nad tem območjem, dokler ga ni s priključitvijo karlovškemu generalatu popolnoma izgubila, vendar se svojih pravic ni odrekla (Zajc 2003: 261).

Leta 1881 je bila Vojna krajina dokončno ukinjena in združena s Hrvaško in Slavonijo. Prva ministrska konferenca o združitvi je začela delo 18. decembra 1880. Zadnja konferenca avstro-ogrske vlade o združitvi pa je potekala 4., 5. in 6. junija 1881 (Zajc 2005: 229).

Žumberak je imel čast postati zadnje sporno vprašanje v procesu celotne priključitvene drame. Koloman Tisza je predstavil na tej konferenci poročilo o pogovorih s predsednikom avstrijske vlade Taafejem, ki ni privolil v to, da bi hrvaški ban začasno prevzel upravo spornih območij bivše Vojne krajine. Zaradi kranjskih zahtev so sklenili, da bodo v kratkem sklicali posebno konferenco obeh vlad (Ogrske in Avstrije), na kateri bodo razpravljali o pripadnosti teh krajev. Od bana Pejačevića se je zahtevalo, naj pokaže spise, ki bi dokazovali, da spadajo ta območja k Hrvaški. Kljub temu je konferenca o združenju Krajine s Hrvaško sprejela odločitve pred sestankom obeh vlad in Žumberak ter Marindol začasno podredila hrvaškemu banu. S to odločitvijo 6. junija 1881 je bilo tudi konec težkih pogajanj o dokončni priključitvi Krajine k matični domovini. Dokumente o združitvi z velikim številom pomembnih odlokov je vladar objavil 15. julija 1881. S tem se je na krajiškem območju po več stoletjih končala neposredna oblast vojnega ministrstva (Zajc 2005: 230).

Žumberško vprašanje je zakon z dne 15. julija 1881 določal v 26. členu, ki se je glasil v slovenskem prevodu uredništva Novic, takole: »Ker se pogoj, stavljen v členu IV. postave od leta 1872, po katerem je pokrajenje ob enem izvršiti z uravnavanjem meje glede žumberškega okraja in marijindolske občine, dotlej ni moglo doseči, je samo ob sebi razumljivo, da določba omenjenega postavnega člena, vsled katere pokrajenje navedenih ozemelj začasno obvisi, merodajna ostane do tedaj, kedar se bode vprašanje zastran uravnavanja meje ustavno rešilo. Da se uprava navedenih ozemelj ne ovira, jo izročam začasno svojemu banu« (Zajc 2005: 230).

Slovenske politike je problematika spravljala v zadrego vsaj iz dveh razlogov: »zgodovinska« priključitev Žumberaka je bila v nasprotju z »naravno« idejo Zedinjene Slovenije, obenem pa jih je strah pred nemško nevarnostjo iz severa silil, da gledajo na slovensko emancipacijo zgolj skozi jugoslovanska očala (Zajc 2003: 261).

Vse do razpada Avstro-Ogrske sta ostala Žumberak in Marindol kamen spotike med Dunajem in Budimpešto oziroma med Ljubljano in Zagrebom. Kranjski deželni zbor ni želel popustiti zahtevam ogrske vlade in hrvaškega sabora. Še zlasti zavzeto so pravice Kranjske branili zastopniki nemške stranke, ki so s tem dokazovali svoj deželni patriotizem. Slovenski narodnjaki pa so se znašli v težkem položaju. Po eni strani niso želeli z mejnimi spori oteževati odnosov z hrvaškimi »brati«, po drugi strani pa si niso smeli privoščiti, da bi mogli nemški in nemškutarski poslanci trditi, da si edini prizadevajo za deželne koristi (Rahten 2005: 68).

Staroslovenske Novice so se septembra 1869, mesec dni potem, ko je cesar v vročih avgustovskih pogajanjih med avstrijsko in ogrsko delegacijo zaukazal delno razpustitev Vojne krajine, s spoštovanjem razpisale o zavzemanju kranjskih pogajalcev za žumberški distrikt leta 1847 in obenem razglasile, da »Žumberčani radostno nam željo razglašajo, da bi zopet prišli pod vojvodino Kranjsko, kakor so nekdaj bili« (Zajc 2003: 261).

Leta 1871, ko je zadeva spet postala aktualna, so slovenski politiki opazili lastno nedoslednost in spremenili svoje mnenje. Zgodovinske pravice Kranjske se preprosto niso prilegale zahtevi po rušenju deželnih meja in ustanovitvi Zedinjene Slovenije. Kranjske pravice je še posebno goreče zagovarjala »nemška« ustavoverna stran, kar je

v oči zbudlo tudi pisca pri Slovenskem narodu, ki se je odkrito spraševal, »kako da se ti Nemci tako interesirajo za narastaj Kranjskega?«. (Zajc 2003: 262–262).

Isti časnik nadaljuje in poziva slovenske narodnjake, naj ne nasedejo sirenskim glasovom nemških politikov in časnikov, »ki bi Slovenca in Kranjca najraje v žlici vode utopili«, a »so v tem vprašanji ljubeznjivi in nam prav privoščijo, da bi dobili Žumberk in Marijindol«. Glasilo mladoslovencev je pozdravilo govor dr. Frana Miklošiča (čigar mnenje je bilo spričo njegovega slovesa kot enega vodilnih filologov ne le v monarhiji, temveč tudi v evropskem filološkem merilu nasploh še toliko bolj pomembno), ki je v gosposki zbornici nastopil proti vrnitvi Žumberka, češ da Kranjska nima dovolj sredstev za kultiviranje tega »nerodovitnega kraja«. Po mnenju Slovenskega naroda bi bilo treba tudi v primeru Žumberka zagovarjati narodno pravo proti historičnemu. Sicer pa »Kranjsko, Slovensko tako ne misli na to, da bi na veke odcepljeno bilo od juga, zato nič ne škoduje, nego morda še koristi, ako Slovenci pustimo, da trojedina kraljevina ima eno zagozdo v telo Kranjske, za katero zagozdo se bode potegnil kasneje še drug del Slovenije k jugu«. Slovenski narod je slovenske politike opozoril naj se namesto »anektiranja« raje posvetijo »boju proti germanizovajočemu molohu« (Rahten 2005: 68).

Med najbolj vnetimi branilci pravic Kranjske do Žumberka je bil nekdanji narodnjak in prvak kranjske nemške stranke Deschmann, ki mu je vneto asistiral Josef vitez Savinschegg. Sploh je celotna nemška deželnozborska stranka nastopala proti hrvaškim zahtevam, medtem ko slovenski politiki glede tega vprašanja niso bili enotni. Nekdanji mladoslovenski prvak dr. Valentin Zarnik je v deželnem zboru 21. oktobra 1881 nastopil proti vrnitvi spornih okrajev Kranjski, ker je tamkajšnje prebivalstvo hrvaško oz. srbsko in ker naj si samo želelo hrvaško upravo. Nemški poslanci so ga opozarjali, da bi imeli Hrvati do Slovencev še večje ozemeljske zahteve, če bi imeli za to državnopravno podlago. Zarnik jim je odgovoril, da če bi Hrvati zahtevali zgolj slovensko ozemlje do Krke, bi se Slovenci z vso silo uprli, če pa bi se Hrvaška hotela združiti s celotnim slovenskim etničnim ozemljem, bi Slovenci radi volje pristali na takšno združitev, čeprav bi prišli pod hrvaško upravo (Rahten 2005: 68).

Zanimiva je Zarnikova obrazložitev, zakaj so Slovenci leta 1869 vendarle glasovali za priključitev Žumberka. Vojna krajina (oziroma »Krvava košulja«) je takrat še obstajala, germanizacija je bila v polnem teku, to bi pa lahko zavrli le tako, da bi »odtrgali en del te krvave košulje«. Zdaj, ko je situacija drugačna in je Vojna krajina del »slovanske« Hrvaške, bi bilo tako trganje škodljivo (Zajc 2005: 238).

V razpravi v kranjskem deželnem zboru leta 1896 je spet prišla na površje »stara« tema o Žumberku. Kot glavni zagovornik pravic Kranjske je takrat nastopil prav prvak katoliških narodnjakov Karel Klun. Njegov govor sicer ni bil naperjen neposredno proti Hrvatom, ampak se je lotil Madžarov. Opozoril je, da so si na podoben način že prisvojili Reko, ki je nekoč prav tako spadala h Kranjski (od leta 1471–1776). Po njegovem mnenju naj bi bilo ogrski vladi vseeno, ali Žumberčani »ostanejo Hrvati ali pa postanejo Slovenci«, saj Madžari enako »črtijo vse Slovane«, prav tako pa »vedo, da imajo Žumberčani glavno zvezo in glavni promet z deželo Kranjsko in da bi radi tega priprosti narod v svoji celoti glasoval za združenje z deželo Kranjsko«. Madžarom naj bi dišali zgolj veliki žumberški gozdovi, sicer pa naj bi po Klunovem mnenju nameravali oblikovati poseben ogrski okraj, ki bi bil podrejen ogrskemu guvernerju na Reki, ne pa hrvaškemu banu v Zagrebu. Prvak Katoliške narodne stranke je bil pripravljen odstopiti Žumberk Ogrom samo za določeno odškodnino, na vsak način pa je zahteval vrnitev Marindola (Rahten, 85 2005).

Sodelovanje med slovenskimi katoliškimi narodnjaki in hrvaško opozicijo v banovini je v tem obdobju še vedno obremenjevalo tudi vprašanje pripadnosti Žumberka in Marindola. Slovenski liberalci so pri tem zagovarjali Hrvatom bolj naklonjeno stališče, kar je prišlo do izraza tudi v razpravah v kranjskem deželnem zboru, ki sta potekali 22. januarja in 8. februarja 1896 (Rahten 2005: 85).

Klunovo zahtevo je brezpogojno podprla nemška stranka, poslanci Narodne napredne stranke pa so bili do nje zelo zadržani. Tavčar je sicer priznaval, da sporna okraja historično pripadata Kranjski, vendar sta etnično hrvaška, prebivalstvo pa naj bi gravitiralo na hrvaško stran. Ni se mu zdelo pametno priključevati pokrajine, ki je revna in bo potrebovala velika finančna sredstva za gradnjo cest, vodovodov, šol ipd. Vprašal se je, »ali bi se v istini izplačalo, zaradi ubornega in beraškega Žumberka se

postaviti v nasprotje s celim hrvatskim narodom, ki ima pravico do te pokrajine, ne vsled historičnega, temveč vsled naravnega prava«. Tavčarja je potolažil poslanec Katoliške narodne stranke Andrej Kalan, ki je dejal, da si tudi njegova stranka želi živeti v prijateljskih odnosih »z rodnimi brati okraj Sotle«, vendar je od ogrske vlade treba zahtevati to, kar Kranjski historično pripada. To je potrdil tudi njegov belokranjski strankarski kolega Franc Schweiger, ki je izrazil prepričanje, da bi na referendumu 99 % Žumberčanov glasovalo za Kranjsko. Tavčar je odvrnil, da hrvaški časopisi pišejo drugače, nakar je Schweiger pribil, da tako pišejo tisti, »ki bi tudi radi imeli, da bi mi, ki smo onkraj Gorjancev, bili Hrvati, ker nas Belokranjce tako zovejo planinske Hrvate« (Rahten 2005: 86).

Razprava o Žumberku in Marindolu je dokazovala, da zavezništvo med Ljubljano in Zagrebom ni nekaj samoumevnega. A preseganje delitev med slovenskimi in hrvaškimi politikami je na prelomu stoletja vendarle dobilo novo kvaliteto. Zasluge za to gre pripisati predvsem dr. Ivanu Šušteršiču in dr. Janezu Evangelistu Kreku, ki sta se takrat začela vzpenjati na čelo Katoliške narodne stranke in sploh na vrh slovenskega političnega Olimpa (Rahten 2005: 86).

4.3 Obdobje 20. stoletja

4.3.1 Država SHS

Ob prevratu konec oktobra in v začetku novembra 1918 je narodna vlada v Ljubljani prevzela v svojo oblast in upravo v načelu vse slovensko ozemlje. Njena naredba o prehodni upravi z dne 14. novembra 1918, Uradni list, št. 111/11, ugotavlja, da se prehodna uprava narodne vlade razteza na Kranjsko, Goriško, slovenski del Istre, mesto Trst z okolico in na Štajersko ter Koroško, kolikor so te dežele del države države SHS. Prekmurje v naredbi še ni imenovano²⁷. Narodna vlada pa je izvajala upravo dejansko le na tistem ozemlju, na katerem je mogla uveljaviti svojo oblast. Upravna meja Slovenije je ostala nespremenjena le proti Hrvaški, proti Italiji, Avstriji

²⁷ Prekmurje so zasedle enote vojske Kraljevine SHS po sklepu vrhovnega sveta v Parizu z dne 1. avgusta 1919. Zasedba se je izvedla v prvi polovici avgusta. Prekmurje je bilo začasno pod vojaško upravo s civilnim komisarjem, ki je v začetku posloval v Radgoni, 6. septembra 1919 pa se je preselil v Mursko Soboto. Za vzhodni del je dobil namestnika s sedežem v Dolnji Lendavi. Začasna uprava se je spremenila v trajno 1. junija 1291, ko je bilo ustanovljeno okrajno glavarstvo za politični okraj Prekmurje z ekspozituro v Dolnji Lendavi, pozneje pa se je preoblikovala v okrajno glavarstvo (Leksikon Dravske banovine, 1937: 1).

in Ogrski pa so bile dokončne meje postavljene šele z razmejitvijo po saitgermainski²⁸ in trianonski mirovni pogodbi²⁹ ter po rapalski pogodbi. V neprekinjeni posesti in upravi narodne vlade in njene naslednice deželne vlade za Slovenijo so bili od začetka politični okraji Radovljica, Kranj, Kamnik, Ljubljana –okolica, Litija, Krško, Novo mesto, Kočevje in Črnomelj, Maribor, Slovenj Gradec, Slovenske Konjice, Celje, Ptuj, Ljutomer in Brežice ter avtonomna mesta Ljubljana, Maribor, Celje in Ptuj. Italija je poleg Trsta, Goriške in Istre zasedla od bivše Kranjske ves postojnski okraj, širok pas logaškega okraja, del občin Oslica in Sorica v kranjskem ter občino Bela Peč in dobro polovico občine Rateče v radovljiškem okraju. Zasedla je tudi Logaško kotlino z Logatcem. Za preostale dele logaškega okraja je bila ustanovljena politična ekspozitura v Cerknici. Italija je vrnila Logaško kotlino šele po sklepu rapalske pogodbe³⁰, marca 1921 pa je bila politična ekspozitura v Cerknici opuščena in obnovljeno okrajno glavarstvo v Logatcu (Krajevni leksikon Dravske banovine 1937: 1).

Na Koroškem je bilo prisotno okrajno glavarstvo v Velikovcu in politična ekspozitura v Borovljah, ki se je v južni plebiscitarni coni pretvorila v okrajno glavarstvo. Po nesrečnem plebiscitu (10. 10. 1920) je od Koroške pripadla v Kraljevino SHS samo občina Jezersko, ki je bila pridružena kranjskemu okraju, in Mežiška dolina, za katero se je osnovala ekspozitura v Guštanju. Sedež oblasti je bil pozneje premeščen na Prevalje, kjer se je ustanovilo okrajno glavarstvo. Poleg zgoraj naštetih štajerskih okrajev je dokončno prišel pod upravo SHS del radgonskega političnega okraja, in sicer Apaška kotlina južno od Mure, ki je bila razdeljena med okraja Ljutomer in Maribor. Izvedle so se tudi nekatere manj pomembne mejne korekture pri okrajih Maribor in Slovenj Gradec (Leksikon Dravske banovine 1937: 1).

4.3.2 Kraljevina SHS/Jugoslavija

V Kraljevini SHS, opredeljeni z vidovdansko³¹ ustavo kot centralistični državi brez priznavanja narodov, je temu načelu sledila tudi upravno-ozemeljska ureditev. Največje upravne enote so postale z zakonom o teritorialni razdelitvi Kraljevine SHS,

²⁸ V Sait-Germainu, 10. septembra.1919.

²⁹ V Trianonu, 4. junija1920.

³⁰ V Rapallu, 12. novembra, 1920.

³¹ 28. junij 1921.

sprejetim junija 1922, oblasti, ki jih je opredelila vidovdanska ustava glede na naravne, socialne in ekonomske razloge (Čepič 1999: 202).

Celotna država je bila tako razdeljena na 22 oblasti ne glede na narodnostno sestavo prebivalstva. Tako je bilo današnje ozemlje Slovenije v sklopu SHS razdeljeno na dve oblasti, ljubljansko in mariborsko, pri čemer sta obe presegali slovenske narodnostne meje. V ljubljansko je bil vključen večinsko hrvaški okraj Kastav (do maja 1928), v mariborsko pa celotno Medjimurje (Čepič 1999: 202).

Leto 1929 je prineslo novo upravno razdelitev in tako je bila celotna država razdeljena na devet banovin in na mesto Beograd kot posebno upravno enoto. Za Slovenijo oziroma Dravsko banovino je bilo v veliki meri upoštevano narodnostno načelo, čeprav ne v celoti. Medjimurje je postalo del hrvaške Savske banovine, tej pa je bil dodeljen okraj Črnomelj, medtem ko je bil hrvaški okraj Čabar vključen v Dravsko banovino (Čepič 1999: 202).

To se je spremenilo z razmejitvijo banovin konec avgusta 1931 z Zakonom o spremembah in dopolnitvah zakona o nazivu in razdelitvi Kraljevine na upravna območja. Okraj Čabar je prešel v Savsko banovino, okraj Črnomelj pa v Dravsko (priloga M). Temu okraju je bila priključena žumberaška občina Radatovići, do tedaj v okraju Jastrebarsko³². Medjimurska občina Štrigova je pripadla Dravski banovini, del na desnem bregu Mure, naselja Bednaj, Laza, Mala Koclja, okraju Lendava, na desnem bregu pa okraju Ljutomer, tri vasi iz čakovskega okraja pa so pripadle ptujskemu okraju (Čepič 1999: 202).

V Savsko banovino pa so prešle slovenske občine iz kočevskega okraja Osilnica, Draga, in Trava. Prav tako so bile v Savski banovini belokranjski vasi Marindol, Milići, Paunovići, ki so sicer na levem bregu Kolpe. Vzrok je bil najbrž v narodnostni sestavi prebivalcev, bili so namreč Srbi unijatske veroizpovedi (Čepič 1999: 202).

³² Občina Radatovići je bila v sklopu okraja Metlika, ki je bil izločen iz okraja Črnomelj leta 1931, takrat še pod Savsko banovino (Krajevni leksikon Dravske banovine, 1937: 119).

4.3.3 Druga svetovna vojna

4.3.3.1 Razkosanje Slovenije

V začetku aprila 1941 je bila Slovenija okupacijsko območje 2. nemške³³ in 2. italijanske armade³⁴. Zasedli sta jo v pičlih šestih dneh, saj so nemške čete že 8. aprila prišle v Maribor in Ptuj, 11. aprila v Celje in Brežice, italijanske pa istega dne v Ljubljano. Nemška vojska je zasedla Štajersko in Prekmurje, del Dolenjske in Gorenjsko na levem bregu Save, italijanska pa Notranjsko, večji del Dolenjske, Gorenjsko na desnem bregu Save in Ljubljano (Ferenc 1968: 138).

Nekaj dni po zasedbi je vse pokrajine v Sloveniji upravljala vojaška okupacijska uprava. Ozemlje, ki ga je zasedla nemška vojska, je upravljal vrhovni poveljnik kopenske vojske generalfeldmaršal von Brauchnitsch, ki je 9. aprila izdal razglas o ukrepih za vzdrževanje reda in miru ter odredbo o obvezni oddaji orožja. Na ozemlju, ki ga je zasedla italijanska vojska, je vojaško okupacijsko oblast do 18. aprila 1941 izvajal poveljnik XI. armadnega zbora general Mario Robotti (Ferenc 1968: 138–139).

Takrat je Hitler podrobneje določil potek novih državnih meja med Nemčijo, Italijo, Madžarsko in NDH, ki so Slovenijo razdelile na tri dele (Ferenc 1968: 139).

Razkosanje Slovenije je bilo določeno še pred napadom na Jugoslavijo, saj je vrhovno poveljstvo nemške vojske že 3. aprila 1941 sporočilo Hitlerjeve »splošne namene za prihodnjo organizacijo uprave v jugoslovanskem prostoru«, v kateri je povedano, da bodo nekdanji avstrijski predeli, ki na severu mejijo na pokrajini Koroško in Štajersko, priključeni k tema dvema pokrajinama in s tem tudi k ozemlju nemške države, in sicer v obsegu, ki ga je treba še določiti (Ferenc 1968: 139).

Natančneje in dokončno je Hitler razdelil Slovenijo 12. aprila 1941 v svojih navodilih o razdelitvi Jugoslavije, ki jih je sporočilo vrhovno poveljstvo nemške vojske tega dne podrejenim enotam. Navodila so določala, da Spodnjo Štajersko, razširjeno na jug z

³³ Glavnina 1. nemške gorske divizije je prodirala od Savinji in Savi do Sevnice ter po Mirenski dolini mimo Novega mesta proti Beli krajini in naprej proti Karlovcu. Leva pobočnica te divizije pa je od Sevnice prodrla do Krškega in Brežice ter se tu srečala z enotami 132. pehotne divizije, ki je prodirala proti Zagrebu. V Posavje so iz zagrebške smeri prodrli tudi oddelki 14. tankovske divizije, ki je zasedla Zagreb. Med 11. in 14. aprilom 1941 so nemške enote zasedle Posavje, Obsotelje in velik del Dolenjske (Škaler, 1981: 14).

³⁴ Italijanske enote so prestopile rapalsko mejo nekoliko pozneje in 11. aprila vstopile v Ljubljano. Italijanski del slovenskega ozemlja je bil namenjen delovanju XI. armadnega zbora oz. 14. pehotne divizije »Isonzo« ter 13. pehotne divizije »Re« (Ferenc, 1987: 461).

90 km dolgim in 10–15 km širokim pasom in Gorenjsko dobi Nemčija, Prekmurje Madžarska, preostalo slovensko ozemlje pa Italija (Ferenc 1968: 139).

Italijansko zasedbeno ozemlje, t. i. Ljubljanska pokrajina, ki je bilo tudi formalno priključena Italiji 3. maja 1941 (Ferenc 1987: 22), je proti NDH mejilo po nekdanji banovinski črti, vključevalo pa je tudi občino Marindol in Radatoviće. Slednje je visoki komisar z odredbo št. 21 z dne 9. maja 1941 priključil Ljubljanski pokrajini, kar je bilo objavljeno tudi v Službenem listu za Ljubljansko pokrajino z dne 14. 5. 1941 št. 39 (Ferenc 1987: 315).

Ta razdelitev Slovenije je ostala v glavnem v veljavi tudi po dveh konferencah »o organizaciji jugoslovanskega prostora« na Dunaju. Na prvi konferenci, ki je bila 18. aprila, je nemško zunanje ministrstvo uspelo, da je Nemčija dobila nekaj nemških vasi v severozahodnem delu Prekmurja, ki naj bi po Hitlerjevih navodilih z dne 12. aprila 1941 prišle pod Madžarsko in iz katerih naj bi prebivalce nemške narodnosti preselili v Nemčijo. Niso pa rodila uspeha prizadevanja nemškega zunanjega ministrstva, da bi prišlo pod Nemčijo celotno Prekmurje, ki ga je dan poprej zasedla madžarska vojska (Ferenc 1968: 139).

Obe konferenci, 18. in 19. aprila, sta bili priprava na konferenco med nemškim in italijanskim zunanjim ministrom. 21. aprila sta namreč na Dunaju razpravljala o Hitlerjevi določitvi državne meje med Nemčijo in Italijo na jugoslovanskem, torej tudi na slovenskem ozemlju. Meja naj bi potekala južno od Žirov, severno od Polhovega Gradca in Ljubljane, južno od Litije, Radeč in Sevnice, čez Krško polje do Kostanjevice in čez rob Gorjancev na Savo. Italijane je razočarala odločitev, naj teče meja južneje, kot so pa v Rimu pričakovali, čeprav so imeli tam že nekaj časa Hitlerjeva navodila o poteku meje. Naslednji dan je Ribbentrop ponovno poudaril, da je označena meja dokončna³⁵ (Ferenc 1968: 139).

Italijani so bili s to mejo zelo nezadovoljni, saj so pričakovali, da bodo dobili premogovni bazen ob Savi in železnico Ljubljana–Zidani Most–Zagreb, dobili pa so le siromašnejše predele. S takim potekom pa ni bila zadovoljna tudi nacistična civilna uprava na Spodnjem Štajerskem, ki je sama ali pa po namigu kake osrednje berlinske ustanove v začetku maja prenesla mejo s prej navedene črte skoraj do Trebnjega in Novega mesta ter na hrbet Gorjancev (Ferenc 1968: 139–140).

³⁵ Da ni bilo o meji nobenih pogajanj, priča tudi Mussolinijeva izjava vojaškim poveljnikom 31. junija 1942 v Gorici, ko je izjavil, da so Nemci aprila 1941 Italijanom le sporočili meje, slednji pa so lahko to vzeli samo na znanje (Ferenc 1968: 140).

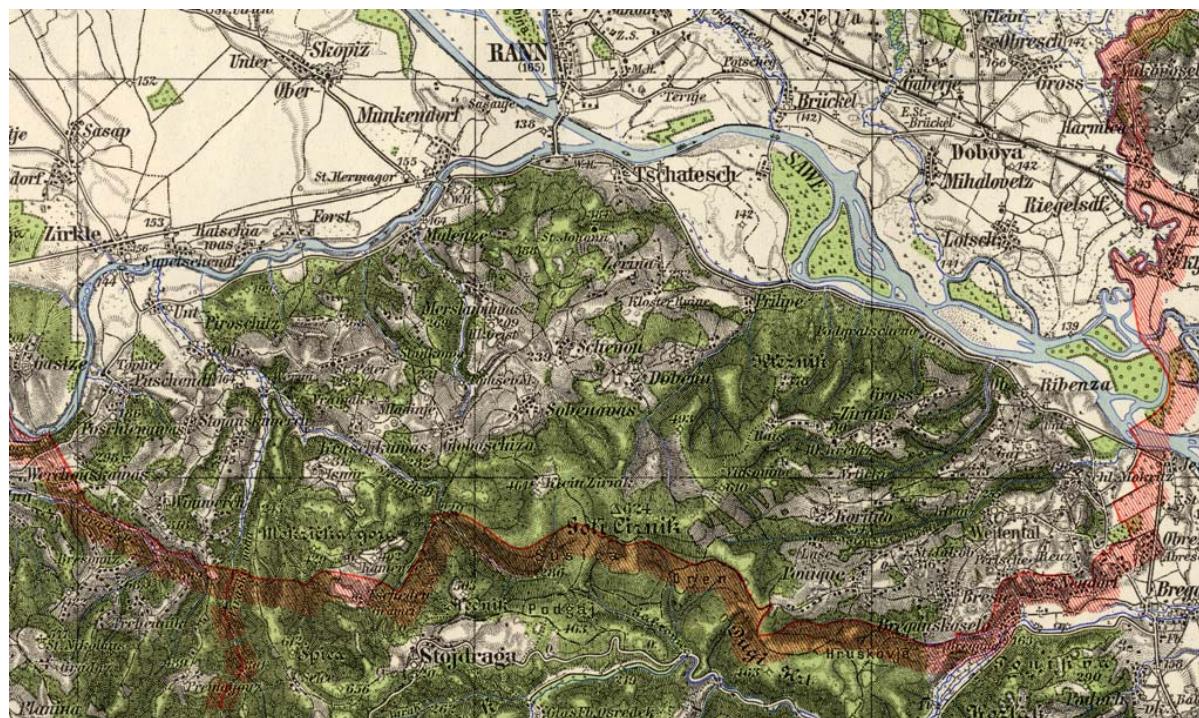
Nemci so 2. maja 1941 zasedli še del Dolenjske in začasni priključili 15 občin: Sv. Križ pri Litiji, Št. Rupert, Mirno, Tržišče, Mokronog, Trebelno, Škocjan, Sv. Peter, Šmarjeto, Belo Cerkev, Kostanjevico, Sv. Križ pri Kostanjevici, Št. Jernej, Orehovico in Brusnice. Nova meja je tako potekala med Mirno in Trebnjem, južno od Šentjurja in Karteljevega, med Mačkovcem in Novim mestom, mimo Brusnic na Gorjance in po slovensko-hrvaški meji do Bregane. Po raznih zapletih in italijanskih protestih se je moral nemški okupator 10. junija 1941 umakniti na meje iz aprila 1941 (Škaler 1981: 15).

Na podlagi državne pogodbe z dne 8. junija 1941 je ustanovljena nemško-italijanska osrednja razmejitvena komisija, ki je delala na terenu do 13. septembra 1941, napravila le nekaj manjših popravkov. Nemčija je tako dobila največji in najrodovitnejši del Slovenije z največ prebivalci, in sicer 10.261,09 km², Italija 4550,66 km² ter Madžarska 997,54 km² (Ferenc 1968: 140).

Za obe zasedeni slovenski pokrajini je Hitler zelo zgodaj, konec marca ali prve dni aprila 1941 izbral tak okupacijski sistem, kakršnega je pred tem uvedel v Alzaciji, Lotaringiji in Luksemburgu, kar pomeni, da je gauleitnerje in državne namestnike sosednjih pokrajin postavil za šefe civilne uprave. Tako je za šefa civilne uprave za Spodnjo Štajersko 14. aprila 1941 imenoval štajerskega gauleitnerja NSDAP in državnega namestnika dr. Sigfrieda Uiberreitherja, za Gorenjsko pa namestnika koroškega gauleinerja NSDAP in državnega namestnika Franza Kutschero (Ferenc 1968: 140).

Nemško-italijanska meja v obsavskem pasu ni potekala niti po pokrajinskih ali okrajnih niti po občinskih mejah. Zato so tu morali izvesti politično-teritorialne spremembe in posamezne dele občin priključiti drugim občinam. Tako so del občine Tržišče priključili občini Št. Janž, del občine Šmarje občini Boštanj, Bušečo vas in Stojanski Vrh občini Cerklje. Vzhodna meja izselitvenega območja je bila enotna in ni zahtevala sprememb, saj je potekala po slovensko-hrvaški narodnostni meji. Edina sprememba je nastala po sporazumu o zamenjavi in odstopu dela slovenskega ozemlja NDH. Vasi Bregansko selo, Obrežje, Nova vas, Jesenice na Dolenjskem in Čedem so priključili NDH (glej sliko 4.3) (Škaler 1981: 26).

Slika 4.3: Okrožje Brežice 1943

Vir: Izsek iz zemljevida – Spezialkarte der Alpen- u. Donau-Reichsgaue, 1 : 75.000, Gurkfeld und Rann.

Kdaj točno je prišlo do priključitve omenjenih vasi oz. do spremembe nekdanje banovinske meje, ki je sprva predstavljala mejo med NDH in tretjim rajhom, ni popolnoma znano. Zemljevid okrožja Brežice iz leta 1943 navaja datum 28. VII. 1942, torej istega leta, ko so Nemci dobili v last grad Mokrice (20. 8. 1942), ki ga je imela prej v lasti zagrebška nadškofija, vendar pa izjave domačinov izkazujejo, da so bili k NDH priključeni že kmalu po izbruhu vojne.

Justina Lončarič z Jesenic na Dolenjskem je bila takrat mlado dekle in se tistih časov prav dobro spominja. »Da, res pravijo, da so nas Hrvatim prodali kot zamenjavo za Mokrice, a ne vem, ali je to res. Spominjam se, da je meja med NDH in Nemčijo takrat potekala od izliva Sotle v Savo mimo Vrlečeve hiše na koncu Jesenic ter pod Mokricami po grabnu pod cesto za Veliko dolino naprej proti jugu. Naselje Rajec je ostalo na Slovenskem. Meja je bila zavarovana z bodečo žico in zaminirana, vendar ne od vsega začetka. Tudi žaga pod gradom je še stala na Slovenskem, preostale hiše pa so spadale pod NDH. Meja je zagotovo stala že ob začetku preseljevanja jeseni 1941, saj se prav dobro spomnim sorodnice, kako je tekla ob bodeči žici, ko se je morala pridružiti drugim ob selitvi, in mrkih pogledov nemških graničarjev. Naši

moški so se zaradi mobilizacije morali javiti na hrvaški krajevni upravi, od koder so jih zvečine pošiljali v nemško vojsko. Mnogi so se zaradi tega skrivali,« pripoveduje Lončaričeva (Dnevnik, 16. 4. 2005).

Da so bili ti obmejni kraji pripojeni k NDH že v prvem letu okupacije, potrjuje tudi Janez Kršlin iz Nove vasi pri Mokricah. Spominja se, da je bil tiste jeseni 1941. leta, ko so mejo z nekdanje banovinske meje na rečici Bregani predstavili na predel med Jesenicami in Mokricami, na polju ravno čas izkopavanja krompirja. »Naše vasi so Nemci prepustili NDH, sami pa so se pomaknili nekoliko više proti Gorjancem, da so lažje nadzirali prostor pod sabo.« Po Kršlinovem pričevanju so mejo šele naslednjo jesen dodatno zavarovali z bodečo žico in minami. »Dvainštiridesetega leta so žico postavili po vsej mejni črti, jeseni pa so jo še zaminirali. Tedaj sem bil star trinajst let in na hitro sem moral odrasti. V največje zadovoljstvo mi je bilo, ko sem se skrivaj plazil okoli meje in z dvajset metrov dolgo vrvjo, na koncu katere sem imel privezan kavelj, mine drugo za drugo aktiviral, da ne bi več ogrožale naših ljudi. To je pokalo! Veliko srečo sem imel, da me niso nikoli dobili. Sem se pa nekoč komaj izognil rafalu iz nemškega mitraljeza,« je Kršlin živo opisoval svoje medvojne prigode (Dnevnik, 16. 4. 2005).

Spominja se še, da so morali slovenski otroci iz okupiranih vasi hoditi v hrvaško šolo v Lug pri Bregani in da so oblastniški ustaši po začetku partizanskega odpornišтва leta 1942 začeli izvajati množične aretacije, pri čemer so imeli Slovence še posebno na piki. Njegov opis poteka meje med NDH in nemškim rajhom se skoraj do potankosti ujema s pripovedjo Lončaričeve. Ko so v začetku maja 1945. leta okupirane slovenske vasi osvobodili borci Krajiške brigade, so te takoj znova pripadle Sloveniji. Vasica Čedem s komaj nekaj več kot dvajsetimi prebivalci čepi visoko v Gorjancih. Kdove zakaj so se tudi nje polastili ustaši in jo pripojili k NDH. Amalija Kovačič se je tja primožila malo pred vojno. Pri opisovanju, kje je potekala državna meja, ni imela težav, saj veliki mejni kamni ponekod še danes stojijo, bodečo žico pa je bilo opaziti celo vse do začetka sedemdesetih let. Sredi Gadove peči je bila celo tromeja med NDH, nemško Spodnjo Štajersko in italijansko Ljubljansko pokrajino. Tudi ta posebno velik mejni kamen stoji še danes in ga domačini obiskovalcem prav radi pokažejo. »Mejo so zaminirali še isti dan, ko so jo postavili. Nemci so ljudem sicer povedali, da zaradi min nihče ne sme blizu, toda kaj, ko jih nihče ni razumel! Zaradi

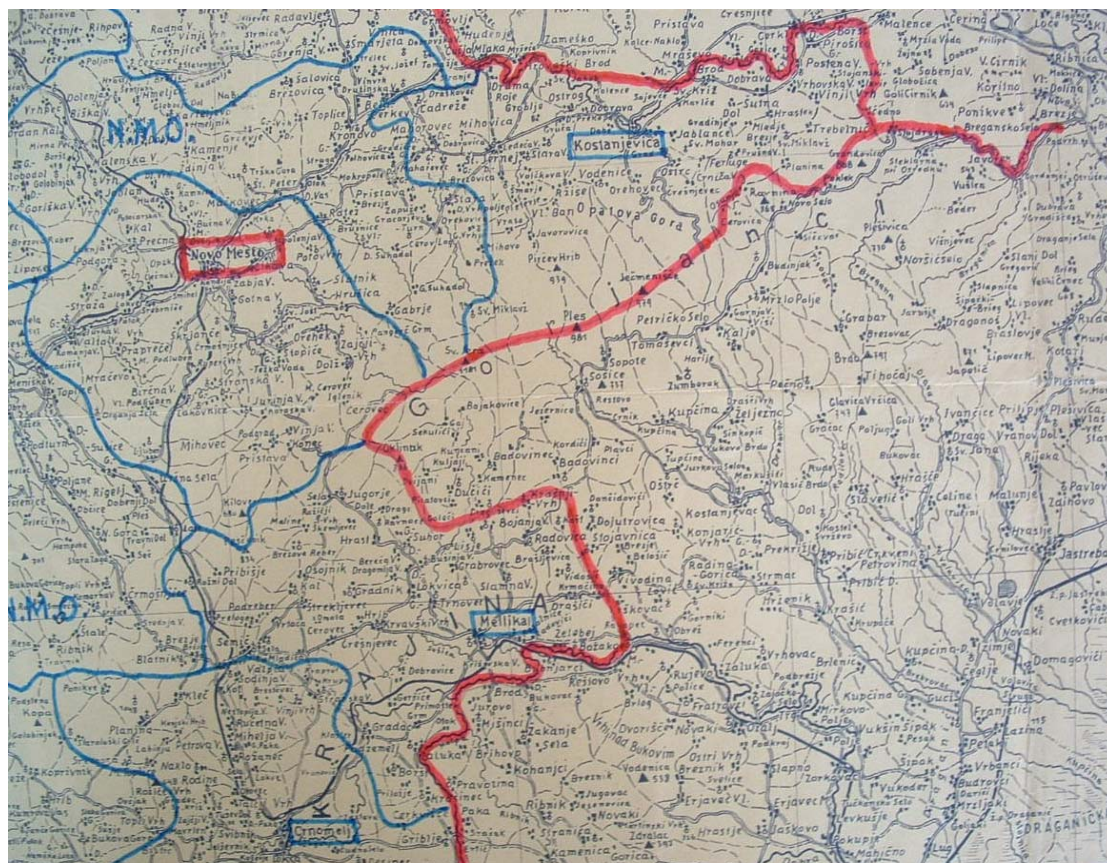
min od takrat naprej niso več mogli do svojih njiv in vinogradov onkraj meje, v šolo pa otroci tudi niso hodili – do slovenskih niso mogli, hrvaške so bile predaletč. To so bili res težki časi! Nikoli nismo vedeli, kdo bo potrkal. Podnevi so nas obiskovali Nemci ali ustaši, ponoči partizani. Vsak nam je nekaj odnesel, dokler nismo na koncu ostali povsem brez živine in drugega imetja. Še dobro, da so nam vsaj glave pustili,« pripoveduje Amalija Kovačič (Dnevnik, 16. 4. 2005).

Da to ni bil osamljen primer »zamenjave« ozemlja oziroma da nekdanja banovinska meja ni bila v celoti sprejeta za mejo med državama, prikazuje tudi stanje v okolici Ormoža in reke Drave. Ivan Lovrenčič, ravnatelj zgodovinskega muzeja na Ptuju (leta 1991) je pojasnil, da so Nemci svoje ozemlje razširili čez Dravo, da bi ga lažje branili, saj bi jim bila široka reka v tem primeru zaveznik, če bi se bilo treba umakniti z neposredne mejne črte. K ptujskemu okrožju sta med okupacijo pripadla dva dela hrvaškega ozemlja. Največji del pri Zavrču, ki je obsegal del vasi Babinec (Birken), del vasi Natkrižovljan (Hartrigel), Križovljanska Dubrova (Untersauritsch) in celotni naselji Veliki in Mali Križovljan. Podobno se je zgodilo tudi z vasjo Višnjica, skupaj z njenimi raztegnjenimi okoliškimi zaselki, saj je bila tudi vključena v ptujsko okrožje, v občino Cirkulane, ki je bila le ena od 40 občin v okrožju (Delo, 3. 12. 1991).

4.3.3.2 NOB in meje

Vzporedno z razdelitvijo slovenskega ozemlja med okupatorji, vzpostavitvijo njihovega okupacijskega in upravnega režima ter nenazadnje z medsebojno razmejitvijo se je na slovenskem začelo narodnoosvobodilno gibanje, ki je bilo na obravnavanem območju (zlasti Gorjanci in Žumberak) še posebno močno, kar je nenazadnje privedlo tudi do razmejitve med operativnim območjem slovenskih in hrvaških vojaških oblasti. Meja med operativnimi območji se ni naslonila na hrvaško-italijansko-nemško razmejitev, ampak na prejšnjo banovinsko mejo, pri čemer je bilo območje Radatovičev pripojeno hrvaški operativni coni, območje Brašljevice pa slovenski operativni coni (glej sliko 4.4).

Slika 4.4: Razmejitve med slovenskim in hrvaškim partizanskim operativnim območjem

Vir: Izsek iz karte – Južnovzhodna Slovenija 1944, 1 : 200.000.

Z organizacijo volitev ljudske oblasti v Beli krajini leta 1944 se je taka razmejitev potrdila tudi v »upravnem« smislu, saj Radatoviči niso bili vključeni v volilno območje, je pa bil zato zajet Marindol (Ferenc 1991: 65).

Vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja za Slovenijo je leta 1944 ustanovilo tudi nekaj zavodov, ki najbrž pomenijo posebnost ne samo v jugoslovanskem, temveč tudi v evropskem osvobodilnem gibanju med drugo svetovno vojno. Prvi zavod je bil Znanstveni institut, ki ga je ustanovil izvršni odbor OF na svoji seji 9. januarja 1944, odlok o njegovi ustanovitvi pa je izdal 12. oziroma 13. januarja 1944. Takrat je za direktorja imenoval dr. Frana Zwitterja, za njegovega namestnika Borisa Ziherla, za člane kolegija pa 12 znanstvenih, strokovnih in drugih javnih delavcev. Institut je imel nalogo, da zbira in pripravlja znanstveno gradivo in podatke za potrebe vodstva narodnoosvobodilnega gibanja za prevzem in utrjevanje oblasti, ter da pripravlja načrt za oblikovanje slovenskih in s tem jugoslovanskih meja po vojni. (Ferenc 1991: 46).

4.3.4 Določanje meje med Hrvaško in Slovenijo po drugi svetovni vojni

4.3.4.1 Splošno

Po drugi svetovni vojni se je poleg vprašanja meje na zahodu proti Italiji odprlo nekaj mejnih vprašanj s Hrvaško. Nekatera od spornih mejnih vprašanj (Štrigova, Bela krajina, tok reke Mure v Prekmurju, Istra) niso bila nikoli v celoti razrešena, vzrok pa je mogoče iskati tudi v nepripravljenosti geodetske ureditve tega vprašanja³⁶ (Čepič 1999: 203).

Od konca vojne do leta 1947 so vse federalne enote sprejele zakone, ki so zadevale teritorialno organiziranost in s tem tudi zunanje meje, torej meje z drugimi republikami. Zvezna ustavna komisija je leta 1946 ugotovila, da meje med republikami niso legalizirane s pravnim aktom in da je to treba storiti čim prej. Do uradne zvezne razmejitve pa ne takrat in ne pozneje ni prišlo. Tudi zato, ker se vodstvo ni bilo pripravljeno soočiti s številnimi problemi, ki bi jih razmejitve ponekod vnesle v mednacionalne odnose. Tako ni bilo nikoli v celoti znano, na katerih osnovah in po katerih merilih so bile določene meje med na novo nastalimi republikami. Pomembno vlogo je igrala takratna razdelitev Komunistične partije Jugoslavije po teritorialnih enotah, prevladovalo je prepričanje, da meje niso pomembne, ker bo socializem rešil nacionalno vprašanje v Jugoslaviji in na Balkanu enkrat za vselej (Repe: Od deželana do državljana: 247–275).

Notranje meje so bile zgolj administrativne, v nekaterih primerih sicer obravnavane v Začasni narodni skupščini (kot v primeru Sandžaka), največkrat pa le predmet telefonskih dogovorov med posameznimi funkcionarji³⁷, kot pri delu makedonskega, bosanskega in še katerega ozemlja. (Granda 2004: 176).

³⁶ Takšen je bil primer ob Muri, kjer se je zaradi stalne menjave toka reke spreminjala tudi meja. Leta 1955 je Geodetska uprava LRS o tem poročala, da »ukrepi, ki so bili po tem vprašanju povzeti, so bili brezuspešni«. Podoben primer je bil tudi ob izlivu Sotle v Savo, namreč reka je spremenila strugo, tako da je bila meja postavljena na novo strugo. Šlo je za popravek meje v velikosti 240 ha nenaseljenega ozemlja (Čepič 1999: 203).

³⁷ Mejo med Srbijo in Makedonijo so menda tedanjemu najvplivnejšemu makedonskemu funkcionarju Lazarju Koliševskemu iz Beograda narekovali kar po telefonu in Makedonija je tako izgubila ne samo samostan Prohor Pčinski, kjer je bil izgubljen makedonski protifašistični svet, ampak tudi nekaj vasi na območju Đeneral Jankovići (Repe 2004: 44).

4.3.4.2 Štrigova

Problem Štrigove se je po vojni izkazal za največjega med mejnimi vprašanji, odmev pri njegovem reševanju pa je segel do najvišjih oblasti, ki so tudi dejavno posegale v problematiko.

Predsedstvo začasne narodne skupščine Demokratične federativne republike Jugoslavije je bilo 22. septembra 1945 obveščeno, da problem razmejitve med obema federalnima enotama še ni rešen. Vprašanje razmejitve je reševala posebna slovensko-hrvaška komisija, ki je Štrigovo z okolico razdelila. En del z Razkrižjem je pripadel Sloveniji, Štrigova z drugim delom pa Hrvaški, vendar so se domačini tej rešitvi uprli in na slovenski strani nagnali hrvaške uradnike in policiste. Leta 1946 je bila imenovana nova komisija. Komisijo je za slovensko stran vodil Ivan Matija – Maček, za hrvaško pa Stevo Krajačič, oba takrat notranja ministra, ki sta pripadala krogu najvplivnejših politikov. Odločitev je bila, naj občina Štrigova pripade Hrvaški oziroma Čakovcu, kar je povzročilo hude napetosti med Slovenijo in Hrvaško. Vrsta pritožb in odzivov Slovenije, naslovljenih na Zvezno kontrolno komisijo, je zalegla, da je bilo Razkrižje priključeno k Sloveniji, in sicer k tedanjemu Ljutomerskemu okraju. O tem je junija 1946 odločila nova komisija, ki jo je imenovala Zvezna kontrolna komisija. Tak predlog je posredovala zvezni skupščini, ki bi morala o tem sprejeti zakon, vendar ta nikoli ni sprejela takega akta, zato je obveljala »začasna« rešitev. V štiridesetih letih je prezidij zvezne skupščine sprejel še odlok o vključitvi kraja Banfje v Ljutomersko okrožje. Hrvaški učitelji in policisti so se iz Razkrižja umaknili, še naprej pa je ostal problem delitve cerkvene oblasti, ki pa se je razrešil šele po osamosvojitvi Slovenije (Repe 2003: 275).

4.3.4.3 Bela krajina

Poleg Štrigove je bila razmejitev v Beli krajini tudi eno od večjih mejnih vprašanj z Ljudsko republiko Hrvaško. To je bilo sicer manj politično problematično in občutljivo, zato najbrž ni bilo treba prenesti reševanja na zvezno raven, tako da o tem v zveznih državnih organih ni dokumentov. Konec oktobra 1946 je le ugotovljeno, da bo tudi za to območje sprememba meje na Kolpi vključena v predviden zakon o razmejitvi med republikama, ki naj bi ga na priporočilo Komisije državne kontrole vlade FLRJ sprejela zvezna skupščina. Povsem brez problemov je očitno bilo rešeno vprašanje upravne oziroma republiške pripadnosti predvojne občine Radatovići, ki so

bili leta 1931 vključeni v Dravsko banovino, po vojni pa so bili priključeni Hrvaški razen naselja Drage (Čepič 1999: 203).

Meja v Beli krajini je bila namreč formulirana na razmejitvi, kakršna je bila vzpostavljena med italijansko okupacijsko upravno enoto Ljubljansko pokrajino in NDH, sklenjeni z državnimi pogodbami 18. maja in 8. julija 1941. Takrat so bile v okvir Ljubljanske pokrajine vključene tudi vasi Marindol, Milići, Paunovići, ki so na levem slovenskem bregu Kolpe, a so bile pred drugo svetovno vojno zaradi narodnostne oziroma verske pripadnosti prebivalstva v okviru Savske oziroma Hrvaške banovine. V prvi poveljni upravni razdelitvi Slovenije z začetka septembra 1945 so bile te tri vasi v okraju Črnomelj. Prebivalci so sicer zahtevali priključitev k Hrvaški, vendar je po pogovorih med predstavniki obeh republik meja ostala na reki Kolpi. Maja 1946 je hrvaško notranje ministrstvo poslalo dopis zvezni ljudski skupščini, v katerem so poročali, da so prebivalci teh treh vasi vložili prošnjo, da naj zvezna skupščina priključi te kraje k Hrvaški. Pobudo o priključitvi k Hrvaški naj bi vodili ljudje, znani kot prekupčevalci, mnogi podpisi na prošnji, poslani v Zagreb, pa naj bi bili ponarejeni. V prošnji so bili kot razlogi za priključitev navedeni nacionalna sestava (večina je bila Srbov), da so bili pred vojno že upravno v Hrvaški in da jih na Hrvaško veže jezik, običaji in »večja možnost kulturno-prosvetnega dela v njihovem maternem jeziku«, pa tudi ekonomska povezanost s Karlovcem. Navedeno je bilo še, da je o tem dosežen sporazum s Slovenijo, ni pa bilo povedano, kdaj naj bi bil tak sporazum sklenjen ter kdo in s kom naj bi ga sklenil. Zakon sicer ni bil nikoli sprejet, območje Marindola pa glede na upravno ureditev ni bilo na začetku februarja več v Sloveniji. Med popisom prebivalstva marca 1948 so bile sporne belokranjske vasi z levega brega Kolpe del Hrvaške³⁸. V Ljudsko republiko Slovenijo so bile zaradi vztrajanja večine prebivalstva spet vključene³⁹ leta 1952, skupna površina zaselkov je znašala 958 ha ali 9,58 km² (Čepič 1999: 203).

Na severovzhodu Bele krajine pri Suhorju med Vahto in Metliko pa je bilo vključeno v Slovenijo tudi naselje Draga, predvojno v okraju Radatovići. Ta kraj, kjer so živeli prebivalci srbske narodnosti, je bil vključen v Slovenijo na željo prebivalcev zaradi gospodarske in prometne povezanosti z Metliko. Ozemlje, vključeno v Slovenijo, je merilo 335 ha ali 3,35 km² (Čepič 1999: 203).

³⁸ Upravno so spadale pod občino Netretić.

³⁹ Med »praktične razloge« so navedli bližino delovnih mest, zdravstvenih storitev, šol, pošte; navajali so izključno boljše gospodarske razmere za življenje v Sloveniji

Glede na predvojno upravno ureditev oziroma banovinske meje je bila sprememba meje izvedena tudi na območju Drage, Trave, Žurge, Osilnice in Bosiljeve Loke ob zgornjem toku reke Kolpe. To ozemlje je pred vojno spadalo v okvir Hrvaške banovine in je merilo 11.769 ha ali 117,69 km² (Čepič 1999: 204).

Vsi naštetih popravki, ki so nastali v Beli krajini in Pokolpju, so privedli do vzpostavitve »naravne« medrepubliške meje na reki Kolpi med Osilnico in Metliko, brez osamljenih in odrezanih vasi na nasprotnih bregovih.

4.3.4.4 Istra

Razmejitev med Slovenijo in Hrvaško v Istri je bila po drugi svetovni vojni opravljena prvič, saj je to območje prej pripadalo Kraljevini Italiji, dobila ga je zaradi udeležbe v prvi svetovni vojni (Londonski dogovor, 1915), dokončno razmejitev z na novo nastalo Kraljevino SHS pa je potrdila v Rapallu leta 1920.

Pariška mirovna pogodba 10. februarja 1947 je to območje prisodila Jugoslaviji⁴⁰, vzpostavljena pa je bila tudi meja med republikama. Dejansko je prišlo do razmejitve upravnih enot, okrajev Koper in Hrpelje–Kozina na slovenski strani ter okrajev Buje in Buzet na hrvaški strani, pri razmejitvi pa je bilo upoštevano etnično načelo. Vendar je v desetletju po vojni tudi tu prišlo do nekaterih sprememb prvotne meje⁴¹ – na območju Ilirske Bistrice, Gradina in Pregare (Čepič 1999: 211).

⁴⁰ Razen območja Svobodnega tržaškega ozemlja, ki je postalo nek vrste tamponska državnica, razdeljena na cono A in B; prvo je upravljala zavezniška vojaška oblast, drugo pa jugoslovanska vojaška oblast.

⁴¹ Po poročilu Centralnega komiteja KP Svobodnega tržaškega ozemlja je meja med Hrvati in Slovenci leta 1948 na terenu, od morja do stare italijansko-jugoslovanske predvojne meje, potekala nekako takole: »Pričenši na zapadu pri Jadranskem morju tvori reka Dragonja, ki se izliva v morje v Sičjolskem zalivu (Vallone Sicciole) narodnostno mejo med Slovenci in Hrvati od samega izliva navzgor proti izviru in sicer do točke, ki leži na reki Dragonje južno od frakcije Hrpeljci (k.o. Boršt), vendar pa tako, da se je po zadnjem popisu prebivalstva (december 1947) tudi prebivalstvo naselja Škudelin (k.o. Kaštel), ki leži južno od reke Dragonje, priznalo Slovencem.

Južno od frakcije Hrpeljci narodnostna meja zapuša Dragonjo, se obrne proti jugo-vzhodu ter pusti vas Kučibreg (k.o. Topolovec) na Hrvaškem, a vasi Topolovec in Hrvoj (k.o. Topolovec) na slovenskem narodnostnem ozemlju. Ko prekorači državno mejo med STO in Jugoslavijo, se v ostrem klinu obrne proti jugu ter tako obide naselja Močenigi (k.o. Topolovec), ki imajo hrvaško prebivalstvo. Južno od Abitantov (k.o. Gradinja), ki so slovensko naselje se nadaljuje narodnostna meja v pravcu vzhoda, pri čemer so Toniši (k.o. Šalež) slovenska, a Kluni (k.o. Zrenj) hrvaška frakcija. Frakcija Banići ostanejo ne hrvaškem ozemlju, a frakcija Radini (severno od Saleža) imajo mešano slovensko in hrvaško prebivalstvo.

Severno od vasi Štrped, ki ima hrvaško prebivalstvo, prekorači narodnostna meja državno cesto Sočerga–Buzet, pusti naselje Sveti Duh na hrvaškem ozemlju ter se nato v severo-vzhodnem pravcu nadaljuje do kote 882 vzhodno od Rakitovca, ki je slovenska vas. Tu zadobi narodnostna meja severno-zapadni pravec ter nato v velikem polkrogu obide celo k.o. Jelovice, ki imajo hrvaško prebivalstvo, pusteč na severu v slovenskem narodnostnem ozemlju k.o. Podgorje in k.o. Golac z vsemi svojimi frakcijami (Brdo, Gojaki, Golac in Zagrad). Od kote 1025 se nadaljuje narodnostna meja v ravni črti proti vzhodu preko kot 856, 901, 812, tako da k.o. Mune s kraji Vele in Male Mune ostanejo hrvaške, a

V krajih Rupa, Šapjane, Pasjak in Brdce⁴², kjer so se ob popisu leta 1945 prebivalci opredelili kot Slovenci (Rupa 96,1 %, Šapjane 94,6 %, Pasjak 98,5 %, Brdca 100 %), so se leta 1947 odločili za priključitev k Hrvaški. Kot razlog so navedli ekonomsko odvisnost naselij od Reke in boljšo zagotovitev preskrbe v LR Hrvatski (Čepič 1999: 212).

Večje sporno območje med Slovenijo in Hrvaško je postalo tudi območje na vzhodnem pobočju Koprskih brd, v notranjosti slovenskega dela Istre, s krajema Gradin in Pregara. Za organe oblasti obeh republik to ni bilo niti sporno, bolj so nasprotovanje zaradi vključitve v Hrvaško izražali tamkajšnji prebivalci, večinoma Slovenci⁴³. Ti kraji so bili po koncu vojne vključeni v okraj Koper, v okvir cone B Julijske krajine. Tako je ostalo do leta 1947, ko so bili s sklepom Oddelka za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti pri predsedstvu Vlade LRS krajevni ljudski odbori Gradin, Pregara in Črnica vključeni v hrvaški okraj Buzet. Vrstila so se množična protestna zborovanja, oblastni in politični organi so dobivali resolucije, katerih pobudniki so bili člani KP in SKOJ. Skupino, ki je bila za priključitev k Hrvaški, pa so sestavljali »reakcionarni elementi« z župnikom iz Pregare na čelu (Čepič 1999: 213–214).

Kljub protestom pa so politično-oblastni organi sežanskega okraja videli v tem »načrten razdor enotnosti in bratstva« in menili, da ni treba spremeniti sklepa o priključitvi k Hrvaški, temveč začeti gradnjo ceste, ki bo omogočala lažjo dostopnost do Buzeta (Čepič 1999: 214).

Protesti niso prenehali, ljudje so bili ogorčeni in so večkrat celo napadli aktiviste, ki so jim prišli utemeljevat priključitev k Hrvaški, bojkotirali so direktive iz Buzeta in demonstrativno niso plačevali davkov, zavračali so tudi živilske nakaznice. Mnogi medvojni aktivisti NOB so bili postavljeni pred sodišče pod pretvezo, da širijo nacionalno mržnjo in šovinizem (Čepič 1999: 214).

vasi Poljane (k.o. Poljane), Podgrad (k.o. Podgrad), Račice (k.o. Račice) Starad (k.o. Starad), Pasjak (k.o. Pasjak) in Šapjane (k.o. Šapjane) slovenske. Južno od železniške postaje Šašjane prekorači narodnostna meja železniško progo Št. Peter na Krasu–Reka, a južno od vasi Rupa (k.o. Rupa) magistralo Trst–Reka.

Severno od vasi Lipa (k.o. Lipa), ki je hrvaška vas, spremeni narodnostna meja pravec v vzhod v severo-severovzhod ter južno od Sušaka (k.o. Sušak) ki je slovenska vas in severno od Lisca (k.o. Lisac) ki je hrvaška vas, prehaja v redko ali pa sploh nenaseljeno hribovito ozemlje Snežniškega masiva, dokler ne doseže staro jugoslovansko-italijansko državno mejo« (Zdenko Čepič, 1999: 212).

⁴² Do leta 1918 so ti kraji spadali v okraj Volosko–Opatija, leta 1942 pa so po dogovoru slovenskih in hrvaških partizanov spadali pod okvir delovanja slovenskih partizanskih enot in organov (Zdenko Čepič 1999: 212).

⁴³ Ob popisu prebivalstva leta 1945 se je 87,3 % prebivalcev opredelilo za Slovence (Čepič, 1999: 213).

Do spremembe je prišlo leta 1954, verjetno tudi pod vtisom priključitve cone B STO Jugoslaviji, ko je 3. decembra 1954 ljudski odbor Buzet sprejel sklep o vključitvi območja občine Gradina k Sloveniji. To so utemeljili z geografskimi, ekonomskimi in narodnostnimi razlogi, ker so bili mnogi zaposleni v Kopru, pa tudi »viški pridelkov iz te občine se prodajo v Kopru«. Za Slovence se je opredeljevala večina prebivalstva. O tem sklepu so obvestili izvršni svet LR Hrvaške, vendar se do poletja 1955 ni zgodilo nič, zato je konec junija 1955 predsednik okrajnega ljudskega odbora Buzet na množičnem sestanku v Gradinu izjavil, da če se ne bodo pristojni republiški organi dogovorili, bo kraj poslej spadal v okraj Buje. To je spodbudilo prebivalce, da so poslali na okrajni ljudski odbor Koper delegacijo, ki je zahtevala priključitev k Sloveniji. Teden dni pozneje sta se sestali delegaciji izvršnih svetov obeh republik in sklenili, da se območje občine Gradin priključi k LR Sloveniji (Čepič 1999: 214).

Decembra 1955 je sabor LR Hrvaške sprejel sklep o priključitvi krajev Abitanti, Belvedur, Brezovica, Gradin, Koromači–Boškini, Močunigi, Pregara in Sirči k Slovenji, s tem je soglašala slovenska skupščina, spremembo pa je potrdila tudi jugoslovanska zvezna skupščina v skladu z jugoslovansko ustavo. To je bil tudi edini primer, da je bil postopek določanja meje med Slovenijo in Hrvaško uradno z zakonom urejen in končan (Čepič 1999: 214).

5 OSAMOSVOJITEV IN UREJANJE MEJNEGA VPRAŠANJA

5.1 Splošno

Z nastajanjem slovenskih nacionalnih programov in zahtevami po ureditvi konfederativnega statusa Slovenije v Jugoslaviji in/ali perspektivi neodvisnosti je stopilo v ospredje tudi vprašanje meja. Ta razprava se je v javnosti začela ob objavi 57. številke Nove revije leta 1987, ko je prišlo do posamičnih opozoril, da v primeru odcepitve Italija ne bo priznala obstoječe meje, pač pa bo zahtevala rapalsko mejo. Prvo analizo mejnega vprašanja so vladne službe opravile marca 1990, ko je po naročilu skupščine tedanja še socialistična vlada Dušana Šinigoja pripravila konfederalni koncept. Predvidevalo se je, da naj Avstrija in Madžarska pravnega nasledstva v zvezi z mejami ne bi problematizirali, medtem ko za Italijo to ni bilo izključeno. Podobne ocene so bile tudi leto pozneje, ko je Demosova vlada v okviru štirinajstih projektov za osamosvojitve natančno analizirala tudi vprašanje meja. Navznoter, v Jugoslaviji, se je Slovenija soočala z načelnim vprašanjem definicije meja, z vprašanjem, kdo bo nadziral mejne prehode (slovenski ali jugoslovanski

organi) in z vprašanjem določitve meja s Hrvaško. V medrepubliških pogajanjih sta Srbija in Črna gora zastopali stališče, da so meje v Jugoslaviji zgolj administrativne in ne državne in da jih je treba ob odcepitvi posameznih republik na novo določiti. Zvezna vlada je do konca zastopala stališče, da je meja v Sloveniji jugoslovanska meja in da so mejni prehodi v Slovenji pod jugoslovansko jurisdikcijo, ne pa pod slovensko⁴⁴. Meje in carine so tako postale tudi neposredni povod za intervencijo JLA v Sloveniji. Evropska unija, ZDA in mednarodna skupnost so večinoma podpirale stališče jugoslovanske vlade o integriteti Jugoslavije in nasprotovala slovenski osamosvojitvi. Razmejitev s Hrvaško se v procesu osamosvajanja ni zdela ključnega pomena, saj sta bili Slovenija in Hrvaška zaveznici. Kljub temu je bila med njima bistvena razlika: slovenska stran je na hrvaški meji želela vzpostaviti pravo državno mejo, medtem ko je Hrvaška (tudi v kontekstu pogovorov o morebitni skupni državni zvezi) menila, da to ni potrebno in da bi morala »prava meja biti na jugu s Srbijo« (Repe 2004: 46–47).

V obdobju po slovenskem plebiscitu 23. 12. 1990 in v pričakovanju razglasitve samostojnosti Slovenije so dela in priprave stekle tudi pri načrtovani vzpostavitvi »južne meje«. V pomladanskih mesecih 1991 je bila izdelana bodoča podoba državne meje med Slovenijo in Hrvaško. Izdelan je bil celotni mejni režim dela policije na bodočih mejnih prehodih in tudi na zeleni meji. Upoštevati je bilo treba tudi delo carine, ki je bila takrat še vedno pod pristojnostjo federacije oziroma Zvezne carinske uprave (Celar 2000: 133).

Prevzemanje nadzora nad mejo je bilo povezano s številnimi težavami – od denarnih sredstev do zagotovitve novih policistov in zemljiških vprašanj. Ni šlo brez sporov s hrvaškimi oblastmi, omeniti pa je treba tudi odpor obmejnega prebivalstva, ki se ni moglo čez noč sprijazniti z novo resničnostjo in se ji prilagoditi (Čelik 1994: 7).

Slovenija je do danes evidentirala vrsto dogodkov in pojavov, ki bi lahko s stopnjevanjem ogrozili varnost njenih meja, in sicer na kopnem, v zraku in na morju, vendar so se vsi incidenti, ki so bili povzročeni na kopenski in morski meji, reševali po zakoniti poti in strpno. Največkrat so se končali z vložitvijo slovenskih protestnih not sosednjim hrvaškim pristojnim organom, nekaj pa je bilo tudi obratnih tovrstnih protestov (Celar 2002: 165).

⁴⁴ Slovenske oblasti so nameravale prevzeti kontrolo nad mejnimi prehodi in carinami, Jugoslaviji pa plačevati dajatve le v obliki kotizacije (Repe, 2004: 46).

Na državni meji na kopnem je Slovenija evidentirala območja nesoglasij, kjer bo nujen dogovor s Hrvaško, največja nesoglasja so:

- na kopnem vzdolž reke Dragonje z določitvijo katastrske meje (spornih je približno 113 ha zemljišč) na južni strani reke in posledično z določitvijo točke na kopnem za razmejitev na morju
- Piranski zaliv, ki je imel v času razglasitve samostojnosti obeh držav kot enotno Jadransko morje status notranjih morskih voda zaliva
- Tomšičeva parcela in njena eksploatacija (snežniški gozdovi)
- razmejitev ob reki Muri zaradi spremenjenega toka reke
- razmejitev na tromeji Slovenija-Hrvaška-Madžarska
- v občinah Lendava, Brežice, Metlika, Ilirska Bistrica, Koper, Piran, kjer je največ dvojnih evidenc lastnikov zemljišč oziroma neusklajenosti mej katastrskih občin. Vzrok za nesoglasja je ravnanje Hrvaške, ki je enostransko premikala medrepubliške meje v različnih časovnih obdobjih brez izvedbe v evidencah Republike Slovenije. Vzrok je mogoče iskati tudi v izvedbi prvotne katastrske izmere v različnih časovnih obdobjih za Slovenijo v letih 1820–1830, na Hrvaškem pa med 1853–1863 (Celar 2002: 166)

5.2 Sporne točke na obravnavanem območju

5.2.1 Potek državne meje v metliški občini

Slovensko-hrvaška meja je na nekaterih mestih v metliški občini, zlasti v severnem delu, zelo vijugasta (glej sliko 4.5). Če želi slovenski državljani priti v slovenski del vasi Brezovica, mora državno cesto prečkati kar štirikrat. Podobno mora storiti popotnik, ki je namenjen iz Bušinja vasi na Radovico. Če pa želijo hrvaški državljani iz vasi Brašljeveca priti v svoj občinski center, morajo čez slovensko ozemlje. V metliški občini imajo kar 11 mejnih prehodov, od katerih je le eden mednarodni, deset pa je nekategoriziranih in so namenjeni dvolastnikom ali pa služijo kot najbližja pot za hrvaške državljane. Na metliškem območju so štiri kritične mejne točke, ki so pravzaprav hrvaški otoki na slovenskem ozemlju (Dnevnik, 23. 9. 1998).

Slika 4.5: Potek katastrske (državne) meje med RH in RS v naselju Brezovica pri Metliki

Vir: GERK.

Po sklenitvi maloobmejnega sporazuma med državama, ki določa tudi postavitev maloobmejnih prehodov, se je ustavilo pri postavitvi mejnega prehoda v metliški občini v naselju Brezovica. Slovenija je začela pripravljala dela za gradnjo novega mejnega prehoda na območju, ki pa je za Hrvate zelo sporno, ker bi bilo 23 hiš, ki so zdaj na hrvaškem ozemlju, potem na slovenski strani meje (Dnevnik, 9. 10. 2003).

Maloobmejni prehod Brezovica v metliški občini bo tako imel ločeni poslopji Slovenije in Hrvaške, čeprav so prvotno načrtovali skupni objekt. Državi se o lokaciji nista sporazumeli in zdaj Slovenija ureja objekt sama. Zaradi posebnosti razmejitve med državama v tem delu je bilo že takoj jasno, da ne bo šlo brez težav in pričakovati je, da bodo težave tudi v prihodnosti (Delo, 12. 11. 2003).

Vojko Kuzma, predsednik slovenskega dela stalne mešane komisije za SOPS je dejal, da je namera o skupnem objektu na maloobmejnem prehodu Brezovica opuščena, ker se državi nista mogli zediniti o lokaciji. Slovenija se je zavzemala za severno različico, Hrvaška pa za južno, zato zdaj Slovenija sama postavlja objekt na nesporno slovenskem delu ozemlja (Delo, 12. 11. 2003).

Pri iskanju lokacije za skupni objekt je vsak izbor pomenil nekatere pomanjkljivosti za eno ali drugo stran. Enkrat bi ostale zunaj matične države tri hrvaške hiše, drugič bi ostal zunaj matične države del slovenskega naselja. Tudi ko bosta prehoda postavljena, ne bo preprosto. Voznik, ki pelje po cesti od slovenske Bušinje vasi proti hrvaškim Pilatovcem mimo slovenske vasi Brezovica, mora državno mejo do Pilatovcev prestopiti desetkrat, na dveh mestih pa mora dvakrat voziti po več kot kilometer dolgem cestišču, kjer teče meja po sredinski črti ceste. Če pelje od Bušinje vasi, vozi po slovenskem ozemlju, če pa prehiteva, to počne na hrvaškem ozemlju. Potnik, ki želi iz Bušinje vasi v Brezovico, lahko izbere tik pred mejo na križišču dve poti. Ena ga že po komaj dvakratnem prestopu državne meje in kilometru vožnje po Hrvaški pripelje v Brezovico in Malo Lešče. Če izbere drugo, pa po enajstkratnem prestopanju meje prispe v Brezovico. Ko želi po tej cesti nadaljevati pot v Malo Lešče, mora čez mejo »le« še trikrat (Delo, 12. 11. 2003).

Sama vas Brezovica je kljub imenu Brezovica pri Metliki delno slovenska in delno hrvaška. Meja poteka med hišami in tudi po sredini hiš, dvorišč, kuhinj in sob. Če ne bo dobre volje v obeh državah, bo za prebivalce te vasi in bližnje okoličane življenje zelo neprijetno (Delo, 12. 11. 2003).

Hrvaška stran pa je v letu 2004 zgradila obvozno cesto in tako je maloobmejni prehod, ki ga je Slovenija za 60 milijonov tolarjev zgradila in postavila na svojem ozemlju na koncu vasi Brezovica, postal slepa ulica oziroma brez pomena. Namesto prehoda namreč po svojem ozemlju gradi cesto, ki bo obšla slovenski prehod in se bo, prav tako na hrvaškem ozemlju, priključila obstoječi cesti Brezovica–Radatoviči. (Dnevnik, 17. 11. 2004).

5.2.2 Katastrska občina Sekuliči

Katastrska občina Sekuliči je bila do konca druge svetovne vojne enotna, njen prikaz je mogoče najti v Arhivu Slovenije v mapi AS 176 ter AS 181 (priloga L). Takratna k. o. Sekuliči je zajemala tudi del ozemlja, ki je danes v Republiki Sloveniji. Sprememba

je nastala po drugi svetovni vojni, ko je bila k. o. vrnjena Hrvaški⁴⁵, le 334 ha ozemlja, vključno z vasjo Drage pri Suhorju, je ostalo v Sloveniji.

Na problem je opozorila tudi predstojnica Okrajnega sodišča v Črnomlju, ki pravi, da je sodišče seznanjeno s problemom, saj izpisek iz katastra in mapna kopija kažeta, da leži v Sloveniji, v metliški občini, zemljiški izpiski pa so v Jastrebarskem. Medtem ko kataster vodijo v Črnomlju, je zemljiška knjiga za 644 parcel, ki se razprostirajo na 334 ha, na Hrvaškem. Večina ljudi, ki so lastniki te zemlje, živi v Sloveniji in so slovenski državljani, zaradi zemljiške knjige v sosednji državi pa imajo težave pri prodaji zemlje, izdaji gradbenih dovoljenj in sodnih postopkov. Do zdaj ni še nihče ukrepal, da bi pridobili ustrezne podatke iz zemljiške knjige, ki je v Jastrebarskem (Dolenjski list, 1. 7. 1997).

Sporazum Drnovšek-Račan je zagato na tem območju rešil tako, da je gozdnati del zemljišča pripadel Hrvaški, naseljeni del pa Sloveniji (Dnevnik, 9. 8. 2001).

5.2.3 Trdinov vrh

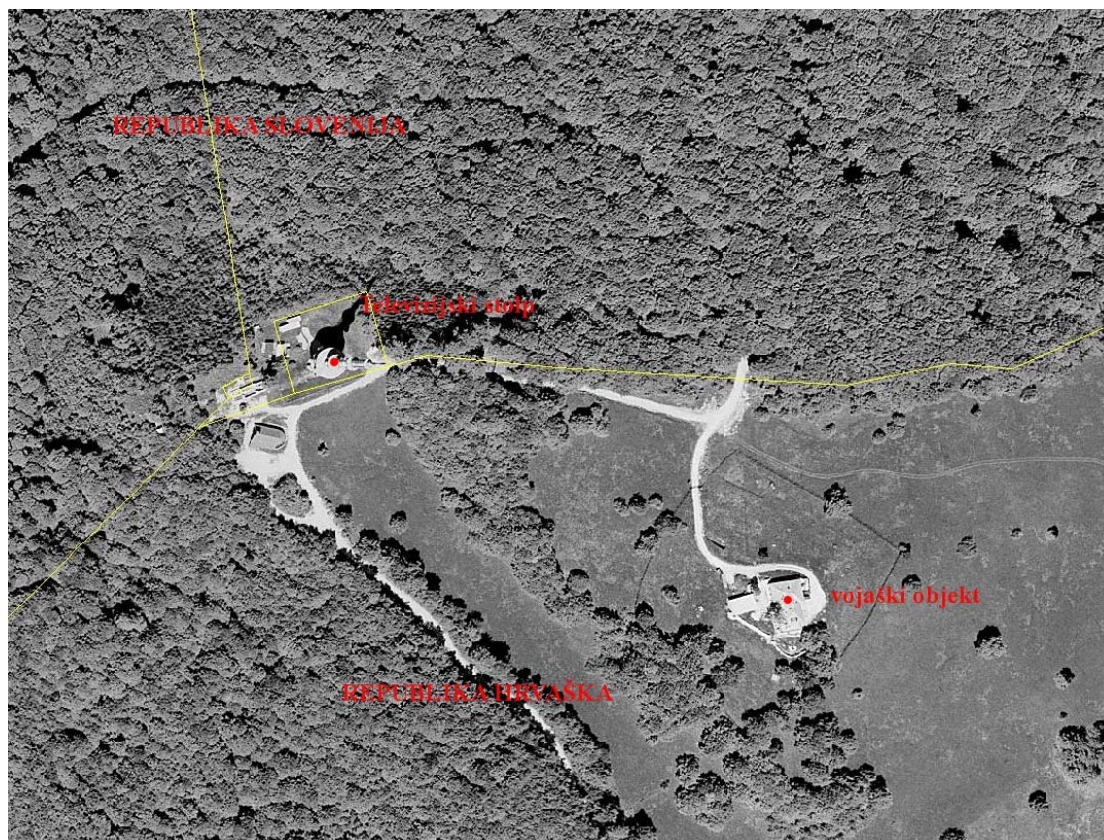
Zgodba o Trdinovem vrhu in lokaciji vojašnice v neposredni bližini se je začela kmalu po osamosvojitvi, ko so bili v časopisih objavljeni članki o prvih zahtevkih o »priključitvi« oz. ureditvi mejne črte, saj naj bi bilo iz kartografskih virov razvidno, da je vrh Gorjancev na hrvaškem ozemlju.

Jugoslovanska ljudska armada je v sedemdesetih letih po Sloveniji in tudi na gozdnatih Gorjancih postavila svoje telekomunikacijske objekte in v njih namestila sodobno opremo. V slovenski osamosvojitveni vojni so se armadni vojaki v vojašnici na Trdinovem vrhu 5. julija predali teritorialcem. Brionski sporazum je določeval, da se objekt in oprema vrne JLA, vendar so slovenski organi dolgo zavlačevali s tem, tri mesece po osamosvojitveni vojni pa je bil sprejet sklep, da se armada umakne iz Slovenije in objekt je na koncu pristal v slovenskih rokah. Problem je nastal pozneje pri določevanju meje med republikama, ko se je na podlagi katastrskih načrtov (glej sliko 4.6) izkazalo, da so v Sloveniji le televizijski stolp in ruševine cerkve svete Jere, na Hrvaškem, v k. o. Sošice, pa ruševine nekdanje uniatske cerkvice svetega Ilija, razgledni stolp na Trdinovem vrhu ter vojaški objekt, ki pa je celo kakih 100 metrov globoko v hrvaški k. o. Hrvaški mediji so poleg nesporne lokacije na hrvaškem

⁴⁵ K.o. Sekuliči je bila v občini Radatoviči.

ozemlju omenjali tudi njeno vrednost, saj naj bi bilo možno nadzorovati radijske valove tako na Hrvaškem kakor tudi v Bosni in Hercegovini (Večer, 26. 9. 1992).

Slika 4.6: Potek katastrske (državne) meje med Slovenijo in Hrvaško na Trdinovem vrhu

Vir: GERK.

Hrvaška je vztrajno ponavljala, da vojašnica nesporno stoji na njenem ozemlju, da Slovenija okupira del Hrvaške, njenemu stališču je potrjevalo tudi mnenje slovenskega predsednika Kučana, ki je izjavil, da objekt stoji na Hrvaškem, pojavile so se tudi grožnje o uporabi hrvaških vojaških sil za rešitev problema (Večer, 27. 2. 1996).

Leta 1998 je predsednik hrvaške komisije Kačić omenil, da so se s slovensko stranjo dogovorili glede Trdinovega vrha, in sicer je oddajnik na slovenski strani, vojašnica pa na hrvaški in da je le vprašanje časa, kdaj se bodo slovenski vojaki umaknili, (Večer, 22. 1. 1998), vendar je do danes vse ostalo le pri besedah, problematika Trdinovega vrha pa je bila namenjena le še nabiranju političnih točk.

5.3 Kronološki prikaz urejanja in določanja državne meje med RS in RH

5.3.1 Leto 1991

Dne 25. junija 1991 sta RS in RH sprejeli temeljna državotvorna akta: RS Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, ustavni zakon za izvedbo te listine in deklaracijo o neodvisnosti. Področje državnih meja je opisano v II. točki ustanovne listine, ki določa: *»Državne meje Republike Slovenije so mednarodne priznane meje dosedanje SFRJ z Republiko Avstrijo, z Republiko Italijo, z Republiko Madžarsko v delu, v katerem te države mejijo na Republiko Slovenijo ter meja med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško v okviru dosedanje SFRJ (Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti RS, UL 1/91, 25. 6. 1991).«*

RH je istega dne sprejela Ustavno odločitev o suverenosti in samostojnosti Republike Hrvaške, ki v V. točki določa državne meje: *»Državne meje Republike Hrvaške so mednarodno priznane državne meje dosedanje SFRJ v delu, v katerem se nanašajo na Republiko Hrvaško ter meje med Republiko Hrvaško in Republiko Slovenijo, Bosno in Hercegovino in Črno goro v Okviru dosedanje SFRJ.«* (Ustavna odločka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske, 31/1991, 25. 6. 1991, www.croacta.hr).

Prve dni je bila v ospredju vojaška agresija Jugoslovanske ljudske armade, ki je posredovala 26. junija 1991 (Celar 2002: 145) in boj za samostojnost ter mednarodno priznanje nove države Republike Slovenije. Sledilo je obdobje »brionskega moratorija«, po koncu katerega je Slovenija s trimesečno »zamudo« začela uresničevati junijske sklepe, med katerimi je bil tudi odlok o postavitvi 34 mejnih prehodov (Celar 2002: 156–157).

Do nesoglasij glede mejnih vprašanj je prišlo že zelo zgodaj po osamosvojitvi obeh držav. V časopisnih člankih so se že v prvem letu pojavile vse »stare« rane (Dragonja, Bela krajina, Prekmurje, morska meja) razmejitve med Slovenijo in Hrvaško, ki jih republiki nista rešili še v skupni državi. Posebno vprašanje je predstavljala tudi morska meja med Slovenijo in Hrvaško, saj je prej ni bilo. Pojavila so se namigovanja, da bi zemljišče pri Bregani z gradom Mokrice zamenjali za Savudrijo in boljši izhodiščni položaj za mejo na morju. Predstavniki obeh republik so zagotovili,

da nihče noče jemati ozemlja drugi državi, hkrati pa dodajajo, da pri meji ni vse določeno (Delo, 27. 11. 1991).

Pojavile so se tudi prve novice, da so prebivalci Radatovičev in Dragoševcev izrazili željo, da bi se priključili Sloveniji, na kar pa je bilo odgovorjeno (dr. Plut), da Slovenija ne bo pristala na spremembo meja, četudi je v njeno korist. Avtor istega članka tudi nadaljuje, da Trdinov vrh ni v Sloveniji, ampak na Hrvaškem in to za okoli 10 metrov. Drugje na obravnavanem območju ni bilo večjih problemov glede meje, le pri Bregani se ni vedelo, ali je Tehnični remontni center v celoti v Sloveniji ali ne (Delo, 2. 12. 1991).

5.3.2 Leto 1992

V tem času sta se oblikovali obe državi. Slovenska in hrvaška vlada sta ustanovili ustrezne komisije, ki so jih sestavljali priznani strokovnjaki z raznih področij in ministrstev. Začetno delo strokovnjakov je bilo namenjeno zbiranju gradiv in pripravi temeljnih izhodišč. Obe strani sta bili prepričani, da bo dogovarjanje o meji preprosto in da bosta obe strani pripravljene v duhu prijateljstva in sodelovanja hitro in neboleče poiskati kompromisne rešitve. Kmalu pa se je pokazalo, da to ni tako (Brezinščak 2004: 63).

Vlada Republike Slovenije je že 23. januarja 1992, enajst dni po uradni razglasitvi večine Badinterjevih mnenj, sprejela pobudo za sklenitev sporazuma o meji med RS in RH. Pobudo je obravnavala in sprejela Komisija za mednarodne odnose 19. februarja 1992. Sporazum je bil nato poslan hrvaški strani. Slovenska stran nanj ni prejela odgovora, čeprav je hrvaška stran sprva kazala pozitiven odziv. Pozneje se Hrvaška ni držala obljub, zato je kljub velikim slovenskim prizadevanjem, da bi bil sporazum sklenjen, zamrla vsa dejavnost v zvezi z njim. Kljub odsotnosti sporazuma o državni meji je takratni minister za zunanje zadeve dr. Dimitrij Rupel že 9. aprila 1992 vodil slovensko vladno delegacijo strokovnjakov za državno mejo, ki se je sestala z ustrezno delegacijo Republike Hrvaške v Zagrebu. Hrvaško stran je vodil takratni minister za pomorstvo dr. Davorin Rudolf. Bistveni sklepi tega sestanka so bili, da je slovenski osnutek sporazuma o državni meji dober. Od hrvaškega pogleda nanj se je razlikoval v šestih ali sedmih primerih, ki jim je dr. Rupel na tem sestanku dodal še Piranski zaliv zaradi začetnih incidentov hrvaške strani v zvezi s slovenskimi

ribiči. Na tem sestanku je bila določena skupina za dokončno redakcijo sporazuma o meji. Zaradi zastoja hrvaških aktivnosti je slovenski zunanji minister 26. maja 1992 poslal hrvaškemu ministru za pomorstvo dr. Davorinu Rudolfu pismo, v katerem je med drugim opozoril, da je sporazum o meji izrazito politični dokument, ki ne prejudicira konkretnih rešitev o označevanju meje. Sprejetje tega sporazuma bi namreč omogočilo začetek strokovnega dela na državni meji. Čeprav je dal predsednik hrvaške vlade predsedniku slovenske vlade zagotovila za pospešitev dejavnosti, hrvaškega odgovora na to ni bilo. Šele julija 1992 je hrvaško ministrstvo za zaščito okolja in prostorsko ureditev posredovalo opis poteka skupne meje, ki se je v nekaterih odsekih bistveno razlikoval od slovenskega predloga (Celar 2002: 175).

Vlada Republike Slovenije je v nadaljnjih dejavnostih za čim prejšnjo sklenitev sporazuma o meji že 28. maja 1992 imenovala predsednika in člane slovenskega dela mešane slovensko-hrvaške komisije za označevanje državne meje, ki jo je vodil strokovnjak s področja državne meje Branko Celar, v nadaljevanju pa 19. novembra 1992 strokovno komisijo za analiziranje mejne problematike z Republiko Hrvaško, ki naj bi pripravila pogajalska izhodišča razmejitve med Slovenijo in Hrvaško. Svojo prvo sejo z ustrezno hrvaško delegacijo je imela že 9. decembra 1992 na Otočcu. Ob tej priložnosti sta vodja obeh delegacij podpisala skupno izjavo, v kateri sta se strani strinjali, da je treba pri vseh vprašanih skupnega analiziranja mejne problematike upoštevati stanje ob razglasitvi neodvisnosti obeh držav. Strinjali so se tudi, da se celotna kopenska meja razdeli na 11 delovnih sektorjev, začnši s tromejo Slovenija-Hrvaška-Madžarska. Temelj za določitev teh sektorjev so bile občinske meje in katastrske meje obeh držav (Celar 2002: 175).

Geodeti v obeh državah so dobili nalogo, da pripravijo geodetsko dokumentacijo, vključno z izdelavo zemljevidov razmerju 1 : 5000, z vrisanimi podatki o mejni črti. Skupna ugotovitev obeh strokovnih delegacij je bila, da je stopnja nejasnosti v sektorjih različna, zato bodo strokovnjaki v prihodnje natančneje določili stopnjo nejasnosti (Celar 2002: 175).

Za čim prejšnjo razmejitev med državama je slovenska stran predlagala novo dopolnjeno besedilo osnutka sporazuma o poteku meje, ki je bil predložen hrvaški strani 30. septembra 1992. Ta osnutek je opredeljeval potek meje po mejah katastrskih občin na slovenski in hrvaški strani. Tudi tega osnutka hrvaška stran ni sprejela, temveč je 4. novembra 1992 predložila svoj delovni predlog konvencije med Vlado

RH in Vlado RS o skupni državni meji. Tega delovnega predloga slovenska stran ni sprejela, saj je ponavljal nesprejemljiv opis poteka meje po mejnih rekah in morju (Celar 2002: 177).

Jeseni 1992 sta se predsednika vlad obeh držav dr. Janez Drnovšek in Hrvoje Šarenič na medsebojnih pogovorih v Zagrebu dogovorila, da bodo ustanovili komisijo za obravnavo obmejnih vprašanj (Delo, 2. 10. 1992).

Vse leto so se na kopnem in na morju vrstili razni incidenti, ki jih je sprožala Hrvaška: od kršenja zračnega prometa, krivolova, ilegalnega prestopa meje, celo do streljanja na piranskega ribiča, ki naj bi plul preblizu Kanegre, saj si Hrvaška lasti določene pravice oziroma se vede, kakor da je meja že določena, čeprav naj bi veljalo stanje *status quo*. Republika Hrvaška je med drugim na svojih turističnih zemljevidih samovoljno zarisala mejo na morju, tj. sredinsko črto skozi Piranski zaliv (Brezinščak 2004: 64).

Tega leta je začela delovati strokovna komisija za analiziranje mejne problematike pod vodstvom dr. Boruta Bohteta, ki jo je slovenska vlada imenovala 19. 11. 1992. Svojo prvo sejo je imela z ustrezno hrvaško delegacijo pod vodstvom akademika Vladimira Iblerja že 9. decembra 1992 na Otočcu. Območje ob meji med RS in RH so razdelili na enajst delovnih sektorjev. Po sektorjih so potem primerjali geodetske zemljevide in topografske karte z vrisanimi katastrskimi mejami med državama. Temelj za določitev teh sektorjev so bile občinske in katastrske meje obeh držav (Celar, 2002: 175).

5.3.3 Leto 1993

16. marca 1993 je potekal tudi drugi sestanek izvedenske skupine v Zagrebu. Razpravljali so o delu meje, ki teče od slovenske-hrvaške-madžarske tromeje do konca občine Ptuj. Tretje zasedanje je potekalo maja istega leta v Ljubljani in je trajalo tri dni (Pavle Čelik 1994: 100).

7. aprila je Državni zbor RS sprejel Memorandum o Piranskem zalivu, s katerim se Slovenija zavzema za ohranitev celovitosti Piranskega zaliva pod njeno suverenostjo in jurisdikcijo ter za izhod na odprto morje na temelju dopustnih meril mednarodnega

prava in ob upoštevanju specifičnega položaja RS. Hrvaška stran je Memorandum označila za nesprejemljiv za Hrvaško (Celar, 183: 185).

26. maja je Državni zbor RS sprejel Stališča in sklepe DZ o meji med RS in RH. Ta dokument v osmih točkah opredeljuje stališča RS do obravnavanja meje z RH. Poudarja temeljno opredelitev RS za enakopravne in prijateljske odnose s sosednjimi državami (Celar, 2002: 187).

1. julija so člani odbora za mednarodno politiko prejeli osnutek Sporazuma o prijateljskih odnosih in sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško, ki so ga pripravili v slovenskem zunanjem ministrstvu (Delo, 1. 7. 1993).

30. julija sta diplomatska predstavnika RS in RH Ignac Golob in dr. Ivo Sanader v Čatežu podpisala sporazum o ustanovitvi in pristojnostih skupnih organov za ugotavljanje državne meje. Gre za dokument, ki vladi zavezuje, da bosta imenovali mešano diplomatsko komisijo za ugotovitev in označitev državne meje, sestavljali so jo predstavniki obeh držav, slovensko delegacijo je vodil Tomaž Kunstelj, hrvaško pa dr. Hrvoje Kačić (Večer, 31. 7. 1993 in Celar, 2002: 179).

V tem letu je bilo spet več incidentov, med katerimi so pomembnejši sečnja dreves s strani hrvaškega gozdnega gospodarstva na parceli v snežniškem gozdu, ki leži na spornem ozemlju. RH je tudi začela graditi hrvaške objekte mejne kontrole na spornem ozemlju v Sečovljah, in sicer kljub ostrim protestom Republike Slovenije (Brezinščak 2004: 65).

5.3.4 Leto 1994

Februarja se je na Bledu prvič sestala diplomatska komisija za določitev meje, ki je bila ustanovljena 30. julija 1993. Prvi predsednik slovenske delegacije je bil Tomaž Kunstelj, naslednje leto pa dr. Iztok Simoniti, predsednik hrvaške delegacije pa dr. Hrvoje Kačić. Njena naloga je bila, da vladama obeh držav predlaga osnutek pogodbe ali sporazuma o meji med RS in RH. Diplomatska komisija je imenovala tudi mešano slovensko-hrvaško komisijo za zaznamovanje, vzdrževanje in obnavljanje državne meje. Ukvarjala se je samo s kopensko mejo. Delo je prekinila leta 1997 in se do leta 2002 ni več sestala (Celar 2002: 179).

9. junija je Odbor za mednarodne odnose, natančneje njegova posebna delovna skupina za meje, sprejel dokument z naslovom Predlog stališč in ukrepov odbora DZ za mednarodne odnose oz. DZ glede določanja meje s Hrvaško (Gogala 1996: 229).

8. julija sta se na Brdu pri Kranju sestali delegaciji pod vodstvom Nikice Valentiča in dr. Janeza Drnovška. Pogovarjali sta se o ključnih vprašanjih: meji med državama, Nuklearni elektrarni Krško in dolgu Ljubljanske banke v Zagrebu hrvaškim varčevalcem. Med drugim naj bi se dogovarjala tudi o zamenjavi nekaterih delov ozemlja, in sicer naj bi se Republika Slovenija za nadzor nad Piranskih zalivom in za prosti izhod na odprto morje odrekla Trdinovemu vrhu, Razkrižju in delu snežniških gozdov. Informacija o tem naj bi prišla iz hrvaških virov (Večer, 9. 7. 1994).

Oktobra je Državni zbor RS sprejel Zakon o ustanovitvi občin in o določitvi njihovih območij, v katerem je v piransko občino uvrstil tudi zaselke Škrile, Bužini in Škodelin, Hrvaška pa se je odzvala na sklep o priključitvi teh vasi s sprejetjem deklaracije, v kateri obsoja poseg v hrvaški državni prostor. Zakon zavračajo kot papir brez vrednosti in zahtevajo njegovo razveljavitev (Gogala, 1996: 243).

5.3.5 Leto 1995

24. februarja se je na Otočcu sestala slovensko-hrvaška komisija za določanje meje. Problem meddržavne meje je bil izločen iz paketa vprašanj (dolga Ljubljanske banke hrvaškim varčevalcem, dvojno lastništvo NEK, SOPS), ki bremenijo odnose med državama, saj gre za temo, ki bistveno zadeva suverenost držav (Delo, 25. 2. 1995).

Junija sta bili imenovani slovenska in hrvaška delegacija v Mešani skupini za zaznamovanje, vzdrževanje in obnavljanje državne meje kot izvršilni del diplomatske komisije za določitev meje. Mešana skupina je bila pristojna za natančno označevanje državne meje in njeno zaznamovanje, vendar do teh dejanj še ni prišlo. Prvo zasedanje je bilo septembra, po letu 1997 pa se ni več sestala. Za lažje delo in večjo preglednost je imenovala Mešano strokovno skupino za geodetsko osnovo. Mešana skupina je imenovala tudi Mešano strokovno komisijo za primerjavo neusklajenih mej katastrskih občin, ki je izdelala elaborat o primerjavi mej katastrskih občin na neusklajenih območjih. Pripravila je tudi osnove za dokončno uskladitev meje na kopnem (Celar 2002: 181–182).

21. julija sta se takratna predsednika slovenske in hrvaške vlade dr. Janez Drnovšek in Nikica Valentič srečala na neformalnem sestanku na Reki. Pogovarjala sta se o odprtih vprašanjih med državama, med drugim tudi o državni meji. Strinjala sta se, da so problemi preveč zapleteni, da bi se lahko rešili samo na enem ali dveh sestankih. Tako sta se 20. septembra spet sešla, tokrat v Mariboru (Večer, 22. 7. 1995).

5.3.6 Leto 1996

Mešana strokovna skupina za geodetsko osnovo je izdelala osnutek navodil za geodetsko osnovo in osnutek idejnega projekta določitve točk geodetske osnove na slovensko-hrvaški državni meji. Slednji je bil toliko pripravljen, da bi ga po potrditvi mešane komisije lahko začeli izvajati na terenu. Slovensko-hrvaška meja, ki je dolga 670 kilometrov, naj bi bila razdeljena na 36 sektorjev (Celar 2002: 181–182).

5.3.7 Leto 1997

28. julija je bil v Ljubljani podpisan Sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško o obmejnem prometu in sodelovanju (SOPS). Sporazum sta obe državi podpisali v Ljubljani, hrvaški državni sabor ga je ratificiral 19. septembra 1997, slovenski državni zbor pa šele štiri leta pozneje, 19. julija 2001. Sporazum ne prejudicira državne meje, ampak samo izboljšuje življenje prebivalcev ob meji in omogoča ureditev prometa oseb med obmejnima območjema, ureja pa tudi vprašanje ribolovnih pravic (Brezinščak 2004: 65).

5.3.8 Leto 1998

Jeseni naj bi se po neuradnih virih v Ljubljani sestali takratni člani slovenske in hrvaške komisije za določitev državne meje. O kopni naj ne bi bilo težav, ker so problemi tehnične narave, odprta naj bi ostala še štiri vprašanja: ozemlje ob tromeji Slovenija-Madžarska-Hrvaška, Bela krajina, meja ob Dragonji in prehod s kopnega na morje. RH naj bi predlagala, da bi RS dobila 68 % Piranskega zaliva in nesporen prehod na odprto morje (Dnevnik, 13. 11. 1998).

Novembra se je sestal tedanji slovenski zunanji minister dr. Boris Frlec s hrvaškim kolegom dr. Matejem Granićem in se pogovarjal le o kopenski meji. Sporazumela sta se o tehničnem predlogu možnega poteka mejne črte. Dr. Granić je poudaril, da obstaja sporazum o 99,1 % kopenske meje oziroma, da je od 18 odprtih vprašanj pred

sestankom ostalo odprto samo še eno. Tako naj bi bil položen trden temelj za bodoči meddržavni sporazum o mejah (Večer, 1. 12. 1998).

5.3.9 Leto 1999

V začetku leta so se nadaljevala pogajanja o slovensko-hrvaški meji na Strmolu. Takratni hrvaški zunanji minister dr. Mate Granić je dejal, da – če v nadaljevanju pogajanj sosednji državi ne bosta približali stališč o trajni rešitvi –, razmišlja, da bi za svetovanje prosili mednarodno sodišče za morsko pravo v Hamburgu. Takratni slovenski minister za zunanje zadeve dr. Boris Frlec je poudaril, da je največji problem določitev meje na morju, ker meja tam nikoli ni bila načrtana. Minister Granić je opozoril na dejstvo, da niti Hrvaška niti Slovenija nimata ozemeljskih zahtev ena do druge in da je temelj določitve meje med državama na kopnem stanje 25. junija 1991 ter še, da meja na morju ni bila nikoli določena. K temu je minister Frlec dodal, da zunanja ministra ne odločata o tem, kako bodo načrtane meje – pripravljata le predloge za rešitev spornih delov, o katerih bosta dokončno odločila parlamenta Hrvaške in Slovenije. (Večer, 13. 1. 1999).

Marca sta se zunanja ministra dr. Boris Frlec in dr. Mate Granić spet sestala. Osredotočila sta se na izogibanje incidentov v Piranskem zalivu. V tem času je dr. Janez Drnovšek dejal, da bi bilo možno, da državi sprejmeta začasno rešitev (začasno določitev meje in upravljanje Piranskega zaliva) za preprečevanje incidentov v Piranskem zalivu in počakata na mirnejše politično obdobje za dokončni dogovor. Že čez nekaj dni je Hrvaška zavrnila tak predlog, saj vsaka začasna rešitev vsebuje klico trajne rešitve, kakor se je izrazil minister Granić. So pa predlagali posredovanje tretje strani v vlogi svetovalca, in sicer Mednarodno sodišče za pomorsko pravo v Hamburgu, če se obe strani ne bosta mogli sporazumeti, kdo naj opravi svetovanje pri sporu pri določanju mejne črte na morju (Večer, 18. 3. 1999).

27. marca je hrvaški sabor sprejel Deklaracijo o stanju meddržavnih odnosov RH in RS, v kateri v zvezi z razmejevanjem z RS poudarja pomembnost Sporazuma o obmejnem prometu in sodelovanju. Poleg tega Deklaracija poudarja sredinsko črto kot metodo razmejitve, dokler pa o tem ni dosežen sporazum, naj prav tako velja sredinska črta (Turkalj 2002: 91).

V diplomatskih krogih obeh držav je vse bolj prevladovalo prepričanje, da naj bi dosegli rešitev s pomočjo nevtralnega mednarodnega telesa, bodisi sodišča ali arbitraže. Med več omenjenimi možnostmi (posredovanje, arbitraža, Meddržavno

sodišče v Haagu, Mednarodno sodišče za pomorsko pravo v Hamburgu) sta se državi sporazumno odločili za nekdanjega obrambnega ministra ZDA Williama Perryja, ki naj bi obema državam prijateljsko pomagal, saj bi nastopal kot posameznik z neformalno podporo ameriškega zunanjega ministrstva. Njegova funkcija naj bi bila zgolj posvetovalno-posredniška pri reševanju mejnih vprašanj in približevanju stališč (Brezinščak 2004: 66).

15. maja sta imeli obe državi prvi sestanek v Washingtonu z W. Perryjem. Obiskal je Piranski zaliv, Ljubljano in Zagreb in zahteval od obeh strani pripravljenost na kompromise (Turkalj 2000: 91).

14. junija je posrednik pri določanju morske meje William Perry obiskal Ljubljano. Dejal je, da mora, preden oblikuje svoj nasvet, slišati še argumente hrvaške strani. Takratni zunanji minister dr. Boris Frlec je poudaril, da bo odločitev vsekakor politična, »saj so strokovni argumenti izčrpani« (Večer, 15. 6. 1999).

Jeseni je bil v Večeru (30. 10. 1999) objavljen intervju z Lovrom Šturmom, takratnim novim vodjem slovenskega dela mešane slovensko-hrvaške komisije za meje. Izjavil je, da mora Republika Slovenija zavarovati pridobljene pravice, in dodal, da se ne sme odreči neposrednemu dostopu do odprtega morja, saj le tako zagotavlja svobodo gibanja in svobodo podjetniške pobude slovenskim državljanom in podjetjem.

Po hrvaških predsedniških in saborskih volitvah so v dnevnem časopisju poročali »o svežem političnem vetru iz Zagreba«. Vlado je sestavila socialnodemokratska opcija, ki naj bi zagotovila več možnosti za dialog o medsebojnih odnosih med RS in RH ter njunih nerešenih vprašanjih.

5.3.10. Leto 2000

To je bilo leto političnih sprememb v Sloveniji. Spomladi je bila vladi izglasovana nezaupnica in tako je od junija do decembra delo nastopila nova vlada, ki jo je vodil dr. Andrej Bajuk. Pogajanja o meji so v tem času zastala, večkrat je bila omenjena pobuda za slovensko ratifikacijo SOPS, do napetosti pa je prihajalo v Prekmurju pri Hotizi (Večer, 3. 3. 2000, Branko Žunec, Po aretaciji domačinov blokada hrvaških policistov). Večer poroča, da se od Mesičevega uradnega obiska v Sloveniji konec marca na operativni ravni ni nič spremenilo, s slovensko krizo pa je puščen prostor za

delovanje neformalnih skupin pritiskov, ki navijajo za svoje interese (Večer 5. 6. 2000).

Predsednik hrvaške državne komisije za meje Hrvoje Kačič je menil, da je glavna ovira dogovora o hrvaško-slovenski meji Memorandum o Piranskem zalivu, ki ga je leta 1993 sprejel slovenski državni zbor (Večer, 23. 3. 2000).

Močan odmev v javnosti in pri sosedih Hrvaški je povzročil sklep Bajukove vlade o nameravani stalni navzočnosti slovenskih policistov na levem bregu Dragonje. Ta je namreč na svoji zadnji seji 29. novembra med drugim sprejela tudi sklep, ki je ministrstvu za notranje zadeve naložil, naj takoj poskrbi za stalno navzočnost policistov na levem bregu Dragonje v katastrski občini Sečovelje. Zunanji minister dr. Rupel je tudi napovedal, da vlada pripravlja nov krog pogajanj s sosedo (Večer, 22. 12. 2000).

5.3.11. Leto 2001

Od koncu leta 2000 in na začetku 2001 so se pogajanja spet nadaljevala. Slovensko diplomatsko komisijo je sprva vodil dr. Lovro Šturm, pozneje je njegovo vlogo prevzel doc. dr. Miha Pogačnik. Hrvaški predsednik Stipe Mesić se je strinjal s slovenskim stališčem, da mora RS ohraniti teritorialni stik z odprtim morjem, Slovenija pa se je strinjala, da bi ob primerni rešitvi Hrvaška lahko ohranila morsko mejo z Italijo. Pogajanja, pogovori in predlogi so potekali predvsem na politični ravni (Brezinščak 2004: 67).

9. junija sta se na Reki sestala oba tedanja predsednika vlad, dr. Drnovšek in Račan. Na Reki naj bi obe strani tudi zblížali stališča o meji, vendar bi morala oba predsednika vlade doma še preveriti, ali bosta za hipotetične rešitve dobila ustrezne mandate (Večer, 11. 6. 2001).

Premierja dr. Janez Drnovšek in Ivica Račan sta 19. julija v Ljubljani in Zagrebu novinarjem sporočila, da je dosežen sporazum o meji in da sta ga obe vladi potrdili (Večer, 20. 7. 2001), naslednji dan pa sta ga parafirala predsednika pogajalskih delegacij, dr. Miha Pogačnik kot pooblaščenec slovenske vlade in Olga Kresović Rogulja kot pooblaščenka hrvaške vlade.

25. julija 2001 je Odbor DZ RS za zunanjo politiko obravnaval pobudo in osnutek pogodbe ter se z njima strinjal. Vlada RH se je s pobudo strinjala, vendar zaradi politične situacije (gospodarske in socialne težave) in splošnega neodobravanja pogodbe, pobuda sploh ni prišla na dnevni red v Odboru Sabora za zunanjo politiko. Ob določanju poteka kopenske meje je po besedah pogajalca mag. Dušana Faturja prišlo do zamenjave od 600 do 700 hektarjev ozemlja, kar bo v prihodnjih tednih med prebivalci zagotovo še odmevalo. Delo pogajalcev je bilo tudi zaradi spremenjenih naravnih okoliščin zelo težavno, njihovo glavno vodilo pa je bilo določiti čim bolj življenjsko mejno črto. Do večjih izmenjav površin je prišlo v Prekmurju, v Sekuličih pod Gorjanci, v snežniških gozdovih in ob Dragonji. Slovenija je po Faturjevih besedah več pridobila na zahodnem delu mejnega območja v Prekmurju, Hrvaška pa na vzhodnem. Ormoško jezero bo v celoti prešlo na hrvaško stran, prav tako se je Slovenija na območju Gruškovja odpovedala delu ozemlja, zanj pa je dobila drugega. Severno pobočje Trdinovega vrha z oddajnikom bo slovensko, del pobočja s karavlo pa hrvaški. Glede zaselkov ob Dragonji je Fatur pojasnil zgodovinsko okoliščino, da se je usoda teh krajev začela določati že leta 1944, ko je znanstveni svet pri SNOSU v Beli krajini dobil nalogo, da razišče, kakšne bodo poveljne slovenske oziroma jugoslovanske meje. Takrat je bilo prvič dogovorjeno, da se meja premakne v dolino reke Dragonje. Dokončno je bila takšna njihova usoda zapečatenata septembra 1947. Slovenski pogajalci so se sicer zavzemali za drugačno rešitev, a jim ni uspelo (Dnevnik, 26. 7. 2001).

5.3.12 Leto 2002

V hrvaškem saboru so se pojavila vprašanja glede sklepov Badinterjeve komisije in meje. Omenjeno je bilo, da ta pomembni dokument, ki je omogočil mednarodno priznanje Hrvaške, rešuje vsa sporna vprašanja v odnosih s sosedi, torej tudi s Slovenijo, temu pa pritrujejo mnenja uglednih hrvaških strokovnjakov (Večer, 22. 2. 2002).

6. marca 2002 je Slovenijo obiskal hrvaški zunanji minister Tonino Picula. Pogovori so se dotaknili tudi meje (Večer, 7. 3. 2002).

Konec avgusta je Hrvaška uradno potrdila govorice, da šteje sporazum o meji, ki sta ga leto prej parafirala pooblaščenca vlad, za neveljavnega. Hrvaški premier Ilica Račan trdi, da vladi nista podpisali sporazuma. RH ponuja RS nova pogajanja na novih izhodiščih. Razlog naj bi bila nezadostna politična podpora za podpis in ratifikacijo sporazuma v RH. Njihov glavni argument je, da razmejitev na morju škoduje hrvaškim nacionalnim interesom, ker se RH odpoveduje delu svojih teritorialnih voda. RH spet omenja mednarodno arbitražo. Takratni zunanji minister dr. Rupel je 20. avgusta dejal, da se Slovenija ne boji arbitraže, vendar samo pod pogojem, da je predmet celotni sporazum o meji in ne samo meja na morju, kakor želi Hrvaška (Večer, 20. 8. 2002).

V začetku septembra je prišlo do uradne spremembe hrvaškega stališča glede meje. V ospredju je bila arbitraža, do končne odločitve, tako Ilica Račan, pa bi se državi morali dogovoriti za začasni režim, kar je nujno za preprečitev konfliktov (Večer, 5. 9. 2002).

5.3.13 Leto 2003

Spomladi je Hrvaška napovedala razglasitev izključne ekonomske cone na Jadranu, 3. oktobra pa je hrvaški sabor razglasil ekološko-ribolovno cono (v nadaljevanju: ERC) v Jadranu z enoletnim odlogom začetka izvajanja hrvaške širitve jurisdikcije na Jadranu, da bi se v tem času dosegel dogovor med sosedama. RS in RH sta si v tem času izmenjali tudi nekaj diplomatskih not zaradi vzpostavitve ERC (Večer, 7. 11. 2003).

Na Hrvaškem so potekale volitve in prišlo je do zamenjave oblasti: dr. Ivo Sanader je postal novi hrvaški mandatar in napovedal, da bodo z dvostranskimi pogovori spet poskušali načeti vse sporne teme med Slovenijo in Hrvaško ter najti rešitve (Večer, 23. 12. 2003).

5.3.14 Leto 2004

Nova hrvaška vlada pod vodstvom dr. Iva Sanaderja je napovedala nov krog pogajanj pod pogojem, da slovenska stran ne vztraja pri sporazumu Drnovšek-Račan, na kar se je slovenska stran odzvala (dr. Rupel), da pogajanj ni mogoče nadaljevati (Večer, 15. 4. 2004).

Zanimivo izjavo si je privoščil hrvaški predsednik Stipe Mesić, ki je izjavil, da je Badinterjeva komisija ugotovila, da so meje nekdanjih republik sedanje meje, da je kopenska meja dejstvo in je dokončno določena. Prav tako je dejstvo, da niso določene meje na morju. Dodal je še, da je treba sesti za mizo in se dogovoriti o meji na morju, če pa to ne uspe, naj se vprašanje reši z arbitražo (Večer, 25. 8. 2004).

Pojavile so se informacije, da je vlada dr. Iva Sanaderja odstopila od pogajanj in se pripravlja na arbitražo, za kar naj bi že ustanovila posebno skupino. V skupini naj bi bili strokovnjaki iz nekaj uprav ministrstev, njena naloga pa je priprava dokumentov za proces priprave in dogovarjanja o arbitraži (Večer, 16. 10. 2004).

5.3.15 Leto 2005

Nekdanji hrvaški zunanji minister dr. Mate Granić je za časnik Večer dal izjavo, da slovenska stran izrablja slab mednarodni položaj Hrvaške, da bi ponovno načela nekatere v preteklosti načeloma dogovorjene rešitve. Hrvaška stran je menila, da je kopenska meja s Slovenijo praktično v celoti dogovorjena, razen nekaj kilometrov pred morjem. Granić zdaj opominja, da so se med njegovim sedemletnim mandatom zunanjega ministra o vsem načeloma sporazumeli, medtem ko sta se tedanja premiera Ivica Račan in dr. Janez Drnovšek o nekaterih manjših odprtih vprašanjih še pogajala. Toda dokler meja ni ratificirana, tudi ni dogovorjena, zato je zdaj nastal položaj, o katerem je lani govoril tedanji zunanji minister Ivo Vajgl, torej da je vprašanje celotne mejne črte še odprto. Kot pravi Granić, je zdaj za slovensko stran ugoden čas, da odpira nova vprašanja, zato je spet postala zanimiva meja na Muri (Večer, 30. 5. 2005).

Hrvaški premier dr. Ivo Sanader je v saboru izjavil, da ima njegova vlada slovenski zakon o epikontinentalnem pasu in ekološki coni, ki ga je razglasila slovenska vlada, za ničen in da vladi v Ljubljani predlaga, naj o hrvaško-slovenski meji na morju in kopnem odloči kako mednarodno pravosodno telo (Mladen Mali v Večer: Zagreb sprejema slovenske predloge, 6. 10. 2005), oglasil pa se je tudi slovenski predsednik dr. Drnovšek in podprl idejo o arbitraži, vsaj naj bi bile vse druge možnosti izčrpane, sporazum pa mrtev (Večer, 20. 10. 2005).

10. 6. 2005 sta se na Brionih sestali delegaciji Slovenije in Hrvaške ter podpisali skupno izjavo o izogibanju incidentom ob meji, ki naj bi zagotovila, da bosta obe državi pri mejnih vprašanjih spoštovali stanje z dne 25. junija leta 1991 (Večer, 11. 6. 2005).

6 SKLEPNE UGOTOVITVE

Obravnavano območje leži v jugovzhodni Sloveniji, med reko Savo in Kolpo, ima nenavadno obliko, ki je posledica prelomljene in vijugaste državne meje (količnik prelomljenosti 3) in se še najbolj približa obliki polne tiskane črke L ter zavzema le 3,1 % ozemlja Republike Slovenije.

Geološko je pokrajina izjemno pestra, saj je mogoče najti kamnine vseh starosti, prevladujeta pa apnenec in dolomit, predvsem na nižjih legah ob rečnih tokovih pa so zastopani aluvialni nanosi prod, glin in ilovice. Geološka sestava tal vpliva na prehodnost terena, ki je na odsekih, kjer prevladujejo apnenec in kraške reliefne oblike slaba ali nična, kar posledično vpliva na obrambne zmožnosti in na varovanje mejne črte. Prehodnost z vozili je boljša na terenu, kjer prevladujejo kvartarne naplavine in terciarne usedline.

Reliefno je območje razgibano, z nakloni do 40 stopinj, povprečje se giblje med 5 do 10 stopinj, absolutna višinska razlika je skoraj 1050 metrov, povprečna nadmorska višina znaša okoli 300 m, kraške reliefne oblike na območju pa še zmanjšujejo njegovo prehodnost, ki je najboljša na dnu ravnin in kotlin (novomeška pokrajina, Krška kotlina, belokranjski ravniki). Na mejni črti, ki večinoma poteka po slemenu Gorjancev, se nakloni hitro spreminjajo zaradi mikroreliefnih značilnosti, kar poslabšuje prehodnost zemljišča in preglednost zunaj dominantnih točk. Relief omogoča nekoliko boljšo prehodnost v smeri V–Z, čeprav je tudi ta na nekaterih krajih omejena zaradi sovpadanja z drugimi dejavniki (poplavni svet Krke, Krakovski gozd).

Rastne značilnosti v povezavi z reliefnimi močno zaznamujejo pokrajino, ki jo praviloma v legah nad 500 m nadmorske višine porašča gozd, zaradi česar je preglednost mejne črte, ki večji del poteka prav na pogozdenem zemljišču, močno omejena, čeprav je z dominantnih točk možno nadzorovati velik del območja, prav tako je omejena tudi prehodnost terena, ki je zunaj prometnic nemogoča.

Hidrološke razmere omejujejo prehodnost med vsakoletnimi poplavami v nižinskem svetu v spodnjem toku Krke, na vzpetinah pa hudourniki in kraški izviri ter estavele na belokranjskem ravniku onemogočajo premik zunaj prometnic.

Vremenski vplivi: po nižinah prikrivata premik megla in nizka oblačnost, na višjih območjih pa otežuje nadzor nad mejno črto sneg, ki obleži dlje časa. Padavine so praviloma obilnejše na višjih območjih ali ob vznožju hribov, količina padavin pa upada proti vzhodu.

Slovensko-hrvaška⁴⁶ meja na območju med reko Savo in reko Kolpo je že stara, saj jo je mogoče slediti že skoraj celo tisočletje. Sama mejna črta se je v letih nekoliko spreminjala, vendar pa na splošno spremembe poteka meje niso velike. Od nekdanje meje oziroma boljše mejnega pasu na spodnji Krki se je premaknila prek slemena Gorjancev na njegova južna pobočja v Žumberak, kjer je ostala nekaj stoletij, nato pa jo je turška nevarnost in nova organiziranost obrambe premaknila na samo sleme, kjer je ostala do danes. Meja je naravna in načeloma sledi najvišjim točkam hribovja in vodotokom od Obrežja do bližine prevala Vahte, kjer spremeni svojo smer proti Kolpi. Slednji odsek meje je tudi najbolj neroden, saj sledi nekdanji razmejitvi med Vojno krajino in Kranjsko v stari Avstriji, njen potek z vsemi nesmiselnimi otočki in okljuki, ki jih je mogoče najti že v franciscejskemu katastru, pa predvsem omejuje in otežuje življenje domačinom, vprašljiv pa je tudi nadzor meje.

Nova slovenska in hrvaška država sta se po osamosvojitvi z lahkoto in optimizmom lotili reševanja mejne problematike, vendar so se kmalu pojavile »stare rane«, ki jih nekoč »bratski« republiki v isti državi nista uspeli dokončno urediti. Pričakovanja so bila velika, resnični dosežki pa borni. Mejna črta in njeni problemi so po skoraj petnajst let pogajanj praktično na izhodiščni točki iz leta 1991, kar potrjuje tudi nedavno sklenjeni brionski sporazum, vmes pa je preteklo kar nekaj Save in Kolpe, sestajale so se delegacije, zasedale so komisije in parlamenti, časopisi so polnili svoje strani, razvemale so se strasti, dokončne rešitve pa ni bilo. Zanimiva je primerjava z nekim drugim časovnim obdobjem, vendar istim ozemljem, s časom nekdanje habsburške monarhije, kjer tedanji akterji tudi nikakor niso bili zmožni postaviti pike na i vse do razpada monarhije.

⁴⁶ O slovensko-hrvaški meji v srednjem veku je težko govoriti, temveč le o kranjsko-hrvaški ali kranjsko/štajersko-hrvaški meji. Pojem slovenska se pojavi šele v 19. stoletju.

Sporazum Drnovšek-Račan iz leta 2001 je, kljub negodovanju obeh strani, edini sporazum, ki celostno rešuje in hkrati zapira naporno poglavje mejne problematike, vendar je žalostno propadel.

7 ZAKLJUČEK

Na podlagi predstavljenih geografskih in zgodovinskih dejstev lahko sklenem, da je preučevano območje geografsko zelo raznoliko in zgodovinsko izjemno pestro.

Svojo prvo hipotezo »*geografski dejavniki omejujejo nadzor mejne črte*« lahko v celoti potrdim, saj splošnageografski dejavniki kažejo, da mejna črta ni ravnolinijska, temveč vbočena, s količnikom prelomljenosti 3, s kopico malih okljukov in celo otokom hrvaškega ozemlja znotraj ozemlja Republike Slovenije.

Fizičnageografski dejavniki hipotezo le potrjujejo. V večji meri na nadzor vplivajo predvsem reliefni dejavniki v povezavi z geološkimi, vegetacijskimi in delno hidrografskimi ter podnebnimi dejavniki. Reliefno je območje razgibano, mejna črta doseže najnižjo točko 137 m nadm. viš. na reki Savi, najvišjo pa na Trdinovem vrhu na 1178 m nadm. viš., torej premosti višinsko razliko 1041 metrov. Mejna linija poteka po slemenu hribovja in po ozkih dolinah malih vodotokov zgornje Bregane, Sklednika, Piroškega potoka, kjer se naklon hitro spreminja in se teren vzpne tudi na 30–40 stopinj.

Poleg reliefa pomembno vplivajo na nadzor tudi vegetacijski dejavniki, saj je mejna črta, ki večinoma poteka po svetu, višjem od 500 m nad. viš., porasla z gozdom, kar močno omejuje vizualno opazovanje in elektronsko opazovanje ter omogoča neopažen prehod mejne črte.

Hidrografski in vremenski dejavniki deloma omejujejo nadzor, prvi predvsem v obliki naraslih vodotokov, ki lahko pomenijo neprehodne ovire, drugi pa z obilnimi padavinami, snežno odejo in ekstremnimi temperaturami.

Od družbenogeografskih dejavnikov je najpomembnejši prometni, ki je pokazal na slabo ali nezadostno prometno infrastrukturo, saj vzporedno z mejno črto večinoma ne potekajo prometnice, ki bi omogočale uporabo motornih vozil, zato je nadzor treba opraviti peš ali opazovati okolico z izbranih točk.

Druga hipoteza »*Gorjanci omejujejo in kanalizirajo prehodnost območja, predvsem v smeri S–J, s čimer predstavljajo pomembno obrambno območje*« se je izkazala za pravilno, saj vzpeti in porasli svet Gorjancev predstavlja precejšno oviro. Zaradi relativno visoke nadmorske višine hribovja na severu nad Krško kotlino in na jugu

nad Belo krajino je bila včasih in je še danes prehodnost območja omejena in kanalizirana skoraj izključno na prevala Brezovica in Vahta, deloma pa na prometno povezavo Uršlja Sela–Semič ter železniško povezavo Novo mesto–Metlika. Zahtevne geološke in reliefne razmere onemogočajo gradnjo večjih sodobnih prometnic brez občutnih posegov v pokrajino, seveda ob gmotnih finančnih sredstvih. Gorjanci deloma omejujejo prehodnost tudi v smeri V–Z v povezavi s Krakovskim gozdom, ki prepolovi Krško kotlino na črti Straža pri Raki–Kostanjevica na Krki. Območje, ki se mu vse glavne prometnice v velikem loku izogibajo, je mokrotno, celo močvirno, izpostavljeno poplavam in poraščeno s hrastovim gozdom.

Tretja hipoteza *“nemško-hrvaška in hrvaško-italijanska meja med drugo svetovno vojno ni v celoti potekala po banovinski meji iz predvojnega obdobja Kraljevine Jugoslavije»* se je v celoti potrdila, saj je iz pričevanja domačinov in kartografskega gradiva takratnega časa razvidno, da se razmejitev ni v celoti naslonila na nekdanjo banovinsko mejo, ampak je od nje na nekaterih odsekih odstopala. Na vzhodu meja ni potekala po vodotoku Bregani, na jugu pa je Italija postavila mejo na reko Kolpo in tako priključila k Ljubljanski pokrajini tudi Marindol.

IV. VIRI IN LITERATURA

1 Samostojne publikacije

- Azarov, Evgenij (1989): Po Žumberku in Gorjancih. Novo mesto: Dolenjska založba.
- Berčič, Katja (2004): Obrambnogeografsko vrednotenje spodnje Ljubljanske kotline : diplomska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bučar, Bojko (2002): Navodila za pisanje : seminarske naloge in diplomske naloge. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bratun, Zvonimir (1997): Geografski dejavniki državnovarnostnega sistema Republike Slovenije: doktorska disertacija. Ljubljana.
- Brezinščak, Sanja (2004): Urejanje vprašanja državne meje med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško: diplomska naloga. Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Burian, Dušan (1999): Schengen v praksi. Ljubljana: MNZ.
- Celar, Branko (2002): Slovenija in njene meje. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Collins, John M (1998): Military Geography for Professionals and the Public. Washington, London: Brassey's.
- Čelik, Pavle (1994): Na južni straži: kronika nastajanja državne meje med Slovenijo in Hrvaško. Ljubljana: Enotnost.
- Enciklopedija Slovenije: (1987 -2002). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Ferenc, Tone (1991): Ljudska oblast na Slovenskem: 1941–1945. 3, Mi volimo. Ljubljana: Mladika.
- Ferenc, Tone (1987): Fašisti brez krinke: dokumenti 1941–1942. Maribor: Obzorja.
- Ferenc, Tone (1968): Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945. Maribor: Obzorja.
- Gams, Ivan (1998): Geografske značilnosti Slovenije. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Geografski atlas Slovenije (1998). Ljubljana: DZS.
- Gogala, Roger (1996): Boj za južno mejo. Ljubljana: Enotnost.
- Granda, Stane (2004): Od držav na Slovenskem do slovenske države. Kočevje: Pokrajinski muzej.
- Kladnik, Drago (2001): Geografija. Tržič: Učila International.

- Klimatografija Slovenije (1995): Temperatura zraka: obdobje 1961-1990. Ljubljana: Hidrometeorološki zavod Republike Slovenije.
- Klimatografija Slovenije (1995): Sončno obsevanje: obdobje 1961-1990. Ljubljana: Hidrometeorološki zavod Republike Slovenije.
- Klimatografija Slovenije (1995): Število dni s snežno odejo: obdobje 1961-1990. Ljubljana: Hidrometeorološki zavod Republike Slovenije.
- Klimatografija Slovenije (1995): Padavine: 1961-1990. Ljubljana: Hidrometeorološki zavod Republike Slovenije.
- Kolbezen, Marko (1998): Površinski vodotoki in vodna bilanca Slovenije. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, Hidrometeorološki zavod Republike Slovenije.
- Krajevni leksikon Dravske banovine (1937): Krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev Dravske banovine. Ljubljana: Uprava Krajevnega leksikona dravske banovine.
- Kunaver, Jurij (1999): Obča geografija za 1. letnik srednjih šol. 5. izdaja, Ljubljana: DZS.
- Lovrenčak, Franc (1994): Pedogeografija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Lah, Avguštin (1998): Voda – vodovje: poglobitni življenjski vir narave in gospodarstva. Ljubljana: Svet za varstvo okolja republike Slovenije.
- Melik, Anton (1959): Posavska Slovenija. Ljubljana: Slovenska matica.
- Marjanović, Radomir (1983): Opšta vojna geografija: sa evropskim ratištem. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Perko, Drago (2001): Analiza površja Slovenije s stometrskim digitalnim modelom reliefa. Ljubljana: SAZU – ZRC.
- Praprotnik, Martina (2004): Obrambnogeografska analiza območja Zgornjesavske doline: diplomska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Rahten Andrej (2005): Zavezništva in delitve: razvoj slovensko-hrvaških političnih odnosov v habsburški monarhiji 1848–1918. Ljubljana: Nova revija.
- Slovenija: Pokrajine in ljudje (1998). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Stritar, Albin (1990): Krajina, krajinski sistemi: raba in varstvo tal v Sloveniji. Ljubljana: Partizanska knjiga.

- Škaler, Stanko (1981): Posavje v letu 1941. Brežice: Posavski muzej.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (1997). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, DZS, 2. ponatis.
- Tolmač za list Črnomelj (1984): L 33–91. Beograd: Zvezni geološki zavod.
- Tolmač za list Novo mesto (1997): L 33–79. Beograd: Zvezni geološki zavod.
- Tolmač za list Zagreb (1979): L 33–80. Beograd: Zvezni geološki zavod.
- Turkalj, Kristian (2002): Piranski zaljev, Razgraničenje teritorijalnog mora između Hrvatske i Slovenije. Zagreb: Organizator.
- Vojaški leksikon (1981): Beograd: Viz.
- Vučić, Petar (1995): Politička sudbina Hrvatske. Zagreb: Mladost.
- Zajc, Marko (2005): Slovensko-hrvaški odnosi s posebnim ozirom na slovensko-hrvaško mejo 1830–1918: doktorska disertacija. Ljubljana.

2. Članki v strokovni literaturi

- Bernot, France (1984): Opis klimatskih razmer občin Trebnje, Novo mesto, Metlika in Črnomelj. V Dušan Plut in Marjan Ravbar (ur.): Dolenjska in Bela krajina, 89-98. Ljubljana: Geografsko društvo Slovenije.
- Bratun, Zvonimir (1999): Razmerje prostor in zemljišče. Vojstvo 6, 19-46.
- Bufon, Milan (2001): Geografija obmejnosti, čezmejne regije in oblike čezmejne povezanosti. Geografski vestnik 73 (2), 9–24.
- Buser, Stanko (1984): Nekaj novosti o geologiji Dolenjske V Dušan Plut in Marjan Ravbar (ur.): Dolenjska in Bela krajina, 26-37. Ljubljana: Geografsko društvo Slovenije.
- Čepič, Zdenko (1999): Oris nastajanja slovensko-hrvaške meje po drugi svetovni vojni. V Zdenko Čepič, Dušan Nećak in Miroslav Stiplovšek, (ur.): Mikužev zbornik, 201-216. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.
- Gams, Ivan (1984): Regionalizacija nizke jugovzhodne Slovenije. V Dušan Plut in Marjan Ravbar (ur.): Dolenjska in Bela krajina, 7-25. Ljubljana: Geografsko društvo Slovenije.
- Gams, Ivan (1996): Termalni pas v Sloveniji. Geografski vestnik 68, 5-38.
- Klemenčič, Vladimir (2001): Slovensko-hrvaška obmejna regija in njene funkcije v povezovanju med Hrvaško in Slovenijo in v luči evropske integracije. Dela 16, 7–16.

- Klemenčič, Vladimir (1999): Geopolitični položaj ter teoretski in metodološki poizkus opredelitve tipov obmejnih območij na primeru Slovenije. Dela 10, 9–20.
- Kranjc, Andrej (1984): Speleološke značilnosti osrednje Dolenjske in Bele krajine, V Dušan Plut in Marjan Ravbar (ur.): Dolenjska in Bela krajina, 67–74. Ljubljana: Geografsko društvo Slovenije.
- Krevs, Marko (2001): Življenjska raven prebivalstva slovenskega obmejnega območja ob meji s hrvaško. Dela 16, 105–117.
- Kosi, Miha (2003): Na meji imperija: Kostanjevica in oblikovanje državne meje na Dolenjskem v srednjem veku. V Smrekar Andrej in Stane Granda (ur.): Vekov tek: Kostanjevica na Krki 1252–2002, 77–96. Kostanjevica na Krki: Organizacijski odbor za praznovanje 750. letnice prve listinske omembe mesta.
- Kolbezen, Marko (1998) : Hidrografija. V Vrišer Igor (ur.): Geografija Slovenije, 139–172. Ljubljana: Slovenska matica.
- Lovrenčak, Franc (1984): Pedogeografske in vegetacijsko-geografske značilnosti Dolenjske, V Dušan Plut in Marjan Ravbar (ur.): Dolenjska in Bela krajina, 146–166. Ljubljana: Geografsko društvo Slovenije.
- Natek, Karel (1997): Naravno-geografske značilnosti Gorjancev. V Marinka Družemerič in Andrej Hudoklin (ur.): Gorjanci, 7 – 13. Novo mesto, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine: Dolenjska založba.
- Ogrin, Darko (1996) : Podnebni tipi v Sloveniji. Geografski vestnik 68, 39–54.
- Orožen Adamič, Milan (1997): Potresna ogroženost občin in naselij v Sloveniji. Ujma, revija za vprašanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami 11, 96–106.
- Orožen Adamič, Milan (2003): Poplavna območja ob Krki, V Smrekar Andrej in Stane Granda (ur.): Vekov tek: Kostanjevica na Krki 1252–2002, 271–280. Kostanjevica na Krki: Organizacijski odbor za praznovanje 750. letnice prve listinske omembe mesta.
- Pak, Mirko (2001) : Regionalno-razvojna problematika območja ob slovensko-hrvaški meji. Dela 16, 29–38.
- Pižorn, Emil (2001): Vojaškogeografska ocena slovensko-hrvaške državne meje v srednjem Posotelju. Geografski vestnik 73 (2), 43–52.

- Podobnikar, Tomaž (2002): Koncept izdelave novega digitalnega modela reliefa Slovenije. *Geografski vestnik* 74 (1), 87-98.
- Ribnikar, Peter (1982): Zemljiški kataster kot vir za zgodovino. *Zgodovinski časopis* 36 (4), 321 – 337.
- Repe, Božo (2003): Od deželana do državljana. *Zgodovinski časopis* 57 (3-4), 269–278.
- Repe, Božo (2004): Problemi slovenske meje v luči osamosvojitve. V Dušan Nećak (ur.): *Meje v jugovzhodni Evropi: kultura in politika od XVIII. do XXI. Stoletja* 41-54. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.
- Šifrer, Milan (1980): Geografske značilnosti poplavnih območij ob Krki pod Otočcem. *Geografski zbornik* 20, 95–208.
- Seliškar, Andrej (1992): Pregled vegetacije in flore Dolenjske. *Dolenjski zbornik*, 86 – 101.
- Zajc, Marko (2004): Slovenski pogled na Žumberk v zadnjih letih habsburške monarhije. *Žumberčan* 16, 8.
- Zajc, Marko (2003): Žumberak kot pozabljena regija: ali kako lahko mejno območje zmede slovenske politike. *Zgodovinski časopis* 57 (3-4), 261–267.
- Wakounig, Marija (2003): Žandarji ali roparji? : integracija Uskokov kot regionalni problem. *Zgodovinski časopis* 57 (3-4), 255–260.

3 Pravni akti

- Zakon o postopku za ustanovitev občin ter za določitev njihovih območij (Ur. l. RS, št. 44/1996 – ZPUODO, 24. 8. 1996)
- Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško o obmejnem prometu in sodelovanju (Ur. l. RS, št. 20/2001, 19.7.2001)
- Zakon o nadzoru državne meje (Ur. l. RS, št. 11/1991-I – ZNDM, 25. 6. 1991)
- Zakon o nadzoru državne meje (Ur. l. RS, št. 87/2002 – ZNDM-1, 15. 1. 2003)
- Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti RS (Ur. l. RS, št. 11/1991– UZITUL, 25. 6. 1991)
- Ustavna odloka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske, 31/1991, 25. 6. 1991.
- Zakon o imenovanju in evidentiranju naselij, ulic in stavb (Ur. l. SRS, št. 5/1980 – ZIENUS, 8. 3. 1980)

- Zakon o evidentiranju nepremičnin, državne meje in prostorskih enot (Ur. l. RS, št. 52/00 – ZENDMPE, 28. 12. 2000)

4 Kartografski viri

- Državna topografska karta Republike Slovenije 1 : 25.000 (1996): L 161, Bušecha vas. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za okolje in prostor: Geodetska uprava Republike Slovenije.
- Državna topografska karta Republike Slovenije 1 : 25.000 (1996): L 160, Kostanjevica. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za okolje in prostor: Geodetska uprava Republike Slovenije.
- Državna topografska karta Republike Slovenije 1 : 25.000 (1996): L 159, Šentjernej. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za okolje in prostor: Geodetska uprava Republike Slovenije.
- Državna topografska karta Republike Slovenije 1 : 25.000 (1996): L 162, Obrežje. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za okolje in prostor: Geodetska uprava Republike Slovenije.
- Državna topografska karta Republike Slovenije 1 : 25.000 (1997): L 175, Metlika. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za okolje in prostor: Geodetska uprava Republike Slovenije.
- Državna topografska karta Republike Slovenije 1 : 25.000 (1998): L 158, Novo mesto. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za okolje in prostor: Geodetska uprava Republike Slovenije.
- Južnovzhodna Slovenija 1944 1: 200.000 (1994). Geodetska sekcija Glavnega štaba NOV in POS.
- Osnovna geološka karta SFRJ (1997): list Novo mesto, L 33–79, merilo 1 : 10.000. Beograd: Zvezni geološki zavod.
- Osnovna geološka karta SFRJ (1979): list Zagreb, L 33–80, merilo 1 : 10.000. Beograd: Zvezni geološki zavod.
- Osnovna geološka karta SFRJ (1984): Črnomelj, L 33–91, merilo 1 : 10000. Beograd: Zvezni geološki zavod.
- Spezialkarte der Alpen–u. Donau-Reichsgaue 1: 75000 (1943): Gurkfeld und Rann. Wien: Militärgeographisches Institut.

5 Časopisni članki

- Delo, 27. 11. 1991, Slovensko-hrvaška meja, Boris Šuligoj
- Delo, 2. 12. 1991, Slovensko-hrvaška meja, Marjan Bauer
- Delo, 3. 12. 1991, Slovensko-hrvaška meja, Franc Milošič
- Delo, 1. 10. 1992, Izčrpna, toda težavna pogajanja, Zoran Baković
- Delo, 1. 7. 1993, Konfederalna pogodba med Slovenijo in Hrvaško?, Marko Jakopec
- Delo, 25. 2. 1995, Pogovori o meji na Otočcu, Saša Vidmajer
- Delo, 12. 11. 2003, Milovan Dimitrič, Sprehod po meji tudi petkratno prehajanje meje
- Dnevnik, 23. 9. 1998, Ivan Krasko, Sporna tabla buri duhove
- Dnevnik, 26. 7. 2001, Vroče "mejno" poletje, Aleš Gaube
- Dnevnik, 9. 8. 2001, Do meje bolj po pameti, Ivan Krasko
- Dnevnik, 9. 10. 2003, Slovenski mejni prehod s Hrvaško na spornem ozemlju, STA
- Dnevnik, 16. 4. 2005, Mejo so zavarovali z žico in postavili mine, Ernest Sečen
- Dnevnik, 17. 11. 2004, Vijugava državna meja, Dragana Stanković
- Dnevnik, 29. 11. 2005, Kostanjevica na Krki po 14 letih znova pod vodo, Ernest Sečen
- Dnevnik, 1. 3. 2006, Ustanovljenih dvanajst novih občin (povzeto po STA)
- Dolenjski list, 1. 7. 1997, Ko mejna črta še ni zarisana, Mirjam Breze Jakše
- Večer, 26. 9. 1992, Bojan Bauman, Kataster: vojašnica ni v Sloveniji
- Večer, 31. 7. 1993, Mejnike bo postavljala mešana komisija
- Večer, 22. 7. 1995, Nerešeni vprašanja meje in Ljubljanske banke
- Večer, 27. 2. 1996, Bojan Bauman, Z denarjem po Italijanih
- Večer, 15. 6. 1997, Williama v Ljubljani, Branko Maksimovič
- Večer, 22. 1. 1998, Le vprašanje trenutka, STA
- Večer, 1. 12. 1998, Pred božičem dokončno o morski meji, Bojan Tomažič
- Večer, 13. 1. 1999, Začasna rešitev za Piranski zaliv, Mladen Mali
- Večer, 30. 10. 1999, Piranski zaliv je slovensko morje, Bojan Tomažič
- Večer, 3. 3. 2000, Po aretaciji domačinov blokada hrvaških policistov, Branko Žunec
- Večer, 23. 3. 2000, Je kritika predsednika upravičena, Mladen Mali

- Večer, 5. 6. 2000, Plečnikova razstava priložnost za srečanje, Vlado Zagorac
- Večer, 22. 12. 2000, Obstajala je nevarnost spopadov, Katja Šeruga
- Večer, 11. 6. 2001, Reka srečen kraj za Krško, Boris Jaušovec
- Večer, 22. 2. 2002, Določitev meje na morju je še daleč, Mladen Mali
- Večer, 20. 8. 2002, Sporazum o državni meji uveljaviti vsaj začasno, Branko Maksimovič
- Večer, 5. 9. 2002, Sporazuma nisem mogel podpisati, Mladen Mali
- Večer, 7. 11. 2003, Slovenski odgovor na hrvaško noto, STA
- Večer, 23.12.2003, Novi sabor, nova vlada, Vojislav Brecko
- Večer, 15. 4. 2004, Ta vlada ne bo naročala razsodb, Bojan Bauman
- Večer, 25. 8. 2004, Predsednik dela tudi na počitnicah, STA
- Večer, 16. 10. 2004, Hrvaška se pripravlja na arbitražo, STA
- Večer, 30. 5. 2005, Analiza bivšega ministra, Mladen Mali
- Večer, 11. 6. 2005, Temelj za izboljšanje odnosov, Mirko Lorenci
- Večer, 20.10.2005, Drnovšek je za arbitražo, Branko Maksimovič

6 Svetovni splet

- Agencija RS za okolje (2005). Dostopno na www.arso.gov.si
- Arhiv Slovenije (2005). Dostopno na www.arhiv.gov.si
- Družba za avtoceste v Republiki Sloveniji (2005). Dostopno na www.dars.si
- Družba za državne ceste (2005). Dostopno na <http://www.dc.gov.si/index.php?id=3444>
- Holding slovenskih elektrarn (2005): Energija – na pravi poti do pravega cilja. Dostopno na http://www.hse.si/files/ENERGIJA_POSEBNA_4K.pdf
- Komunala Novo mesto (2005): Sektor vodooskrbe. Dostopno na www.komunala-nm.si
- Mobitel d. d (2005): Pokritost s signalom GSM. Dostopno na <http://www.mobitel.si/slo/Ponudba/GSMnarocniki/OMobitelGSM/Osnovnipo datki/PokritostSlovenije/zemljevid.asp?x=0,706920692069206&y=0,773896548533358&zoom=3>
- Občina Semič (2005): Strokovne podlage za strategije prostorskega razvoja občin Črnomelj, Metlika in Semič – SPRO, Komunalno-energetska študija. Dostopno na www.semic.si

- Popis kmetijskih gospodarstev 2000 (2000). Dostopno na http://www.stat.si/pub_rr777-02.asp
- Programski paket za pregledovanje usklajenih GERK (2005). Dostopno na <http://rkg.gov.si/GERK/viewer.jsp>
- Radio in televizija Slovenija (2005): Pokritost s signalom. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=static&c_menu=1048034883
- Simobil d. d. (2005), Pokritost s signalom GSM/GPRS/EDGE. Dostopno na <http://www.simobil.si/content.asp?docid=703273818>
- Slovenska policija (2005): Mejni prehodi in število prehodov. Dostopno na <http://www.policija.si/si/organiziranost/uup/meja/prehodi.html>,
http://www.policija.si/si/statistika/new_tab11.php
- Slovenske železnice (2005). Dostopno na http://www.slo-zeleznice.si/sl/infrastruktura/zeleznisko_omrezje/
- Statistični letopis 2005 (2005). Dostopno na www.stat.si
- Popis prebivalstva 2002 (2002). Dostopno na www.stat.si
- Vegetacijska karta gozdnih združb Slovenije (2005). Dostopno na www.zrc-sazu.si

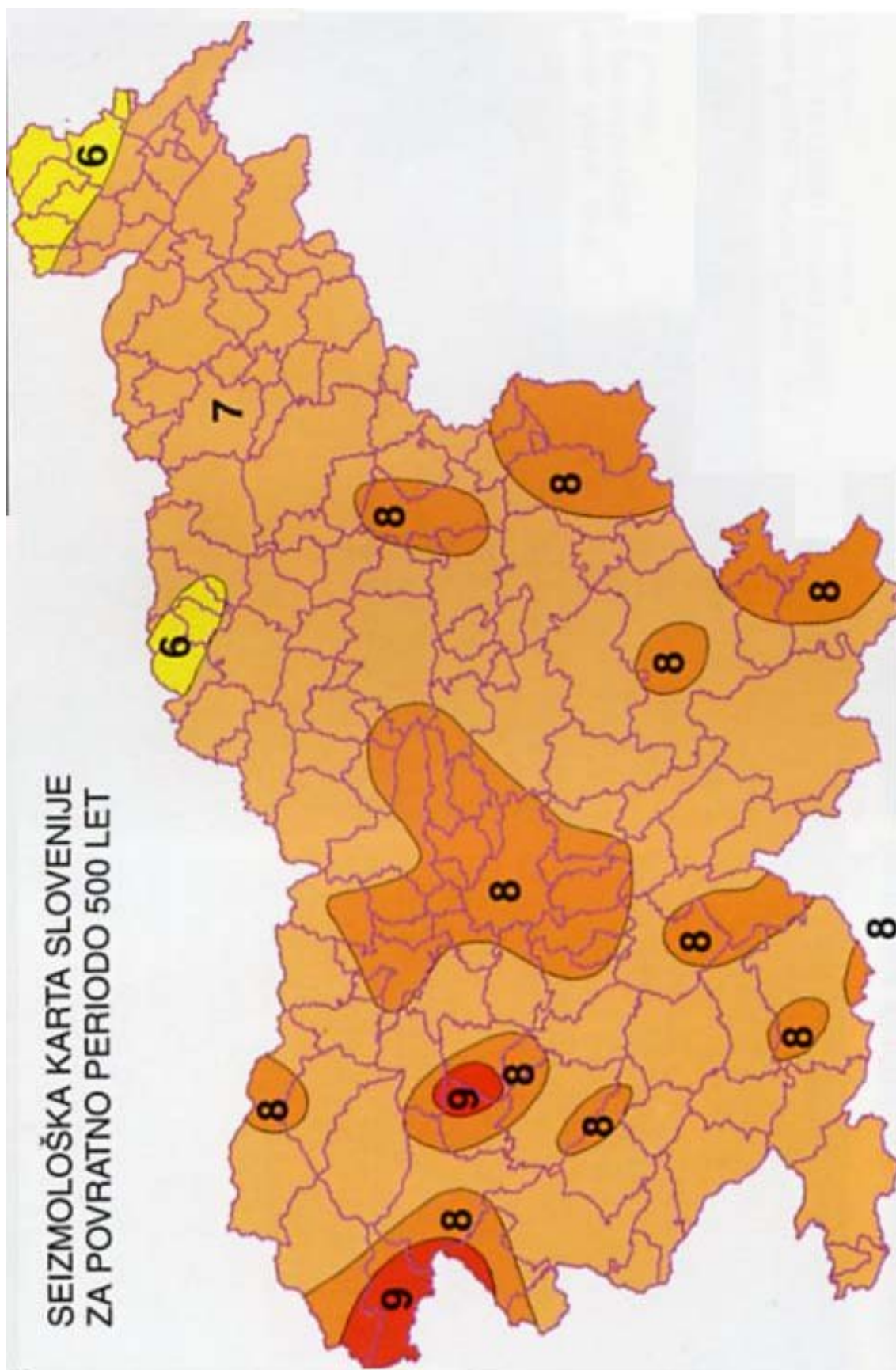
7 Drugo

- Interaktivni atlas Slovenije 3.0 (2003). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- InSAR DMV 100, Inštitut za antropološke in prostorske študije, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

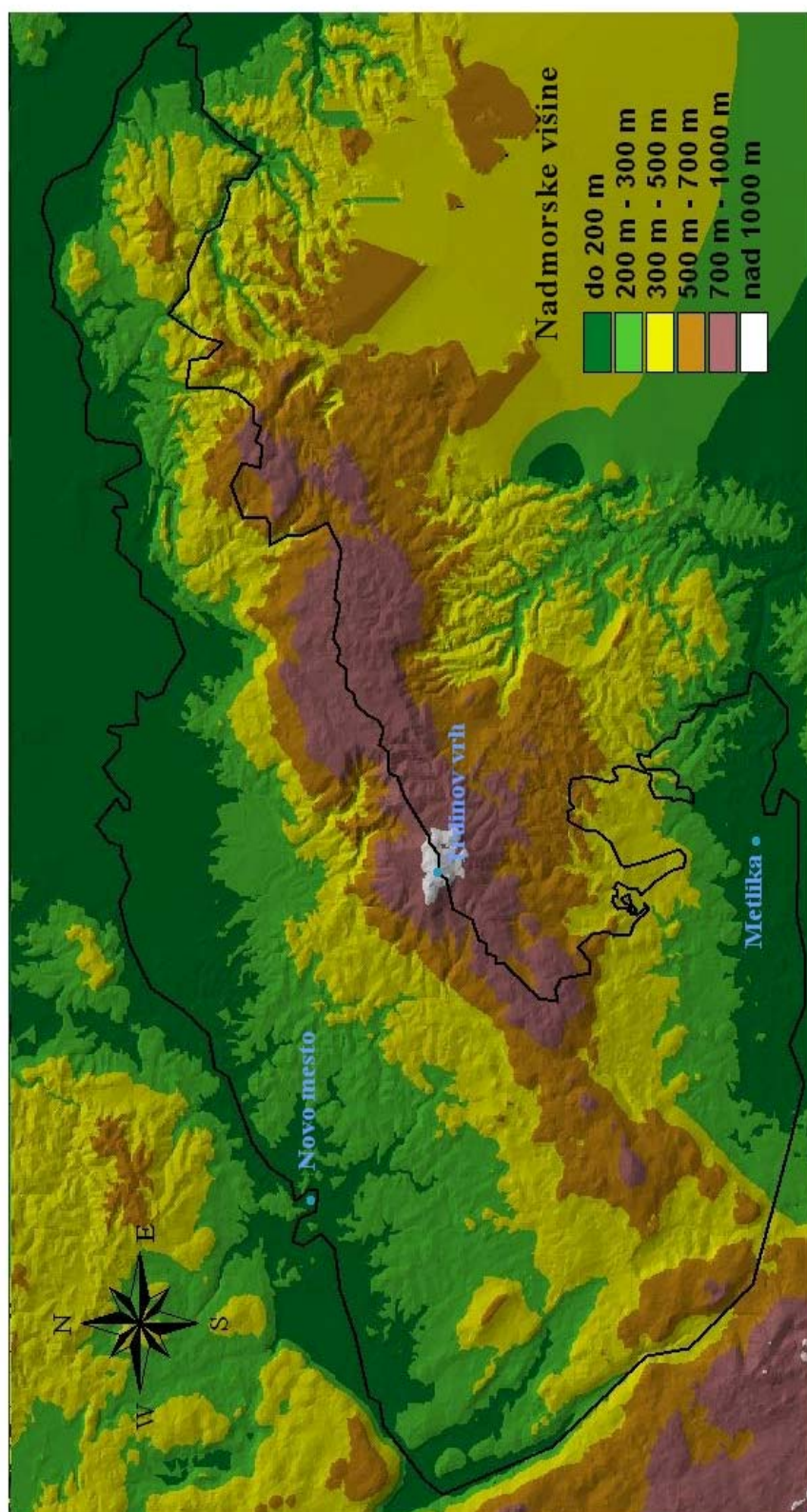
V. PRILOGE

- Priloga A: Karta potresne ogroženosti
- Priloga B: Izoblikovanost površja
- Priloga C: Profili
- Priloga D: Nadmorske višine območja
- Priloga E: Nakloni območja
- Priloga F: Ekspozicije območja
- Priloga G: Vidljivost – Goli Ćirnik
- Priloga H: Vidljivost – Peščenik
- Priloga I: Vidljivost – Planinska gora
- Priloga J: Vidljivost – Trdinov vrh
- Priloga K: Podnebni tipi
- Priloga L: K. o. Sekulići v letu 1898
- Priloga M: Karta sreza Črnomelj v letu 1937

Priloga A

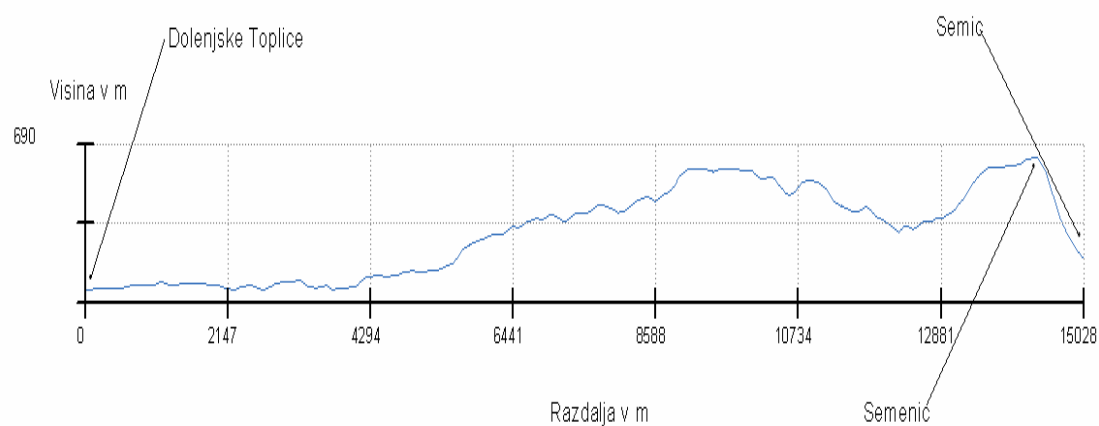

Priloga B

Priloga C

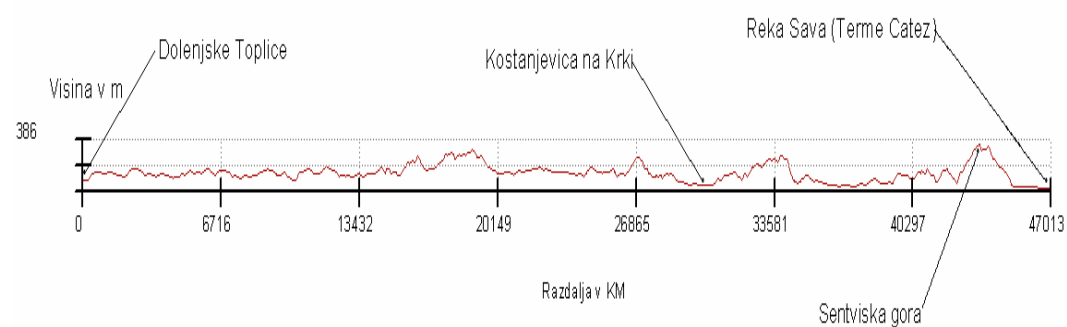
Profil 2: Dolenjske Toplice – Semič

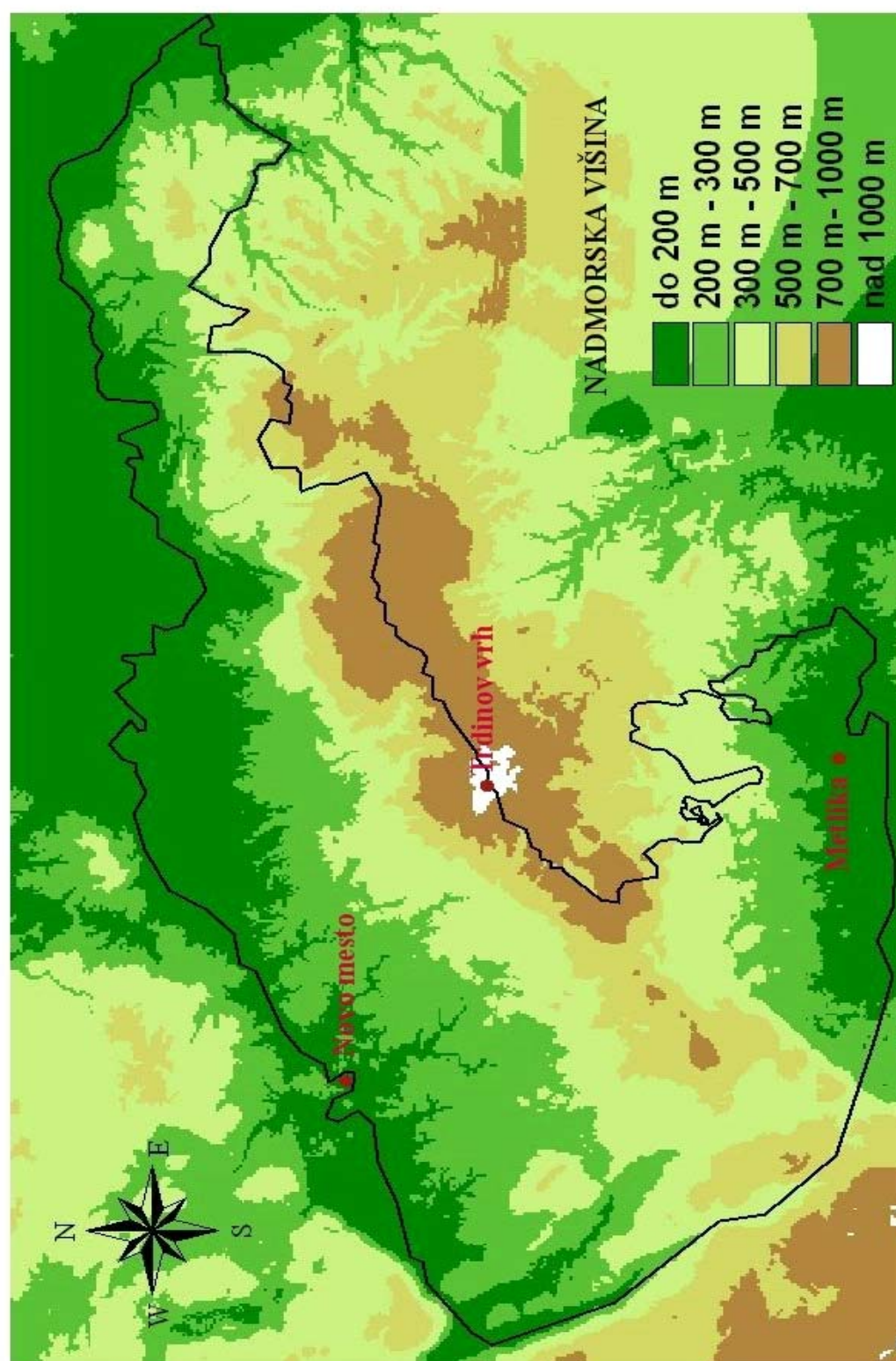
Profil 3: Črmošnjice – reka Sava (Čatež ob Savi)

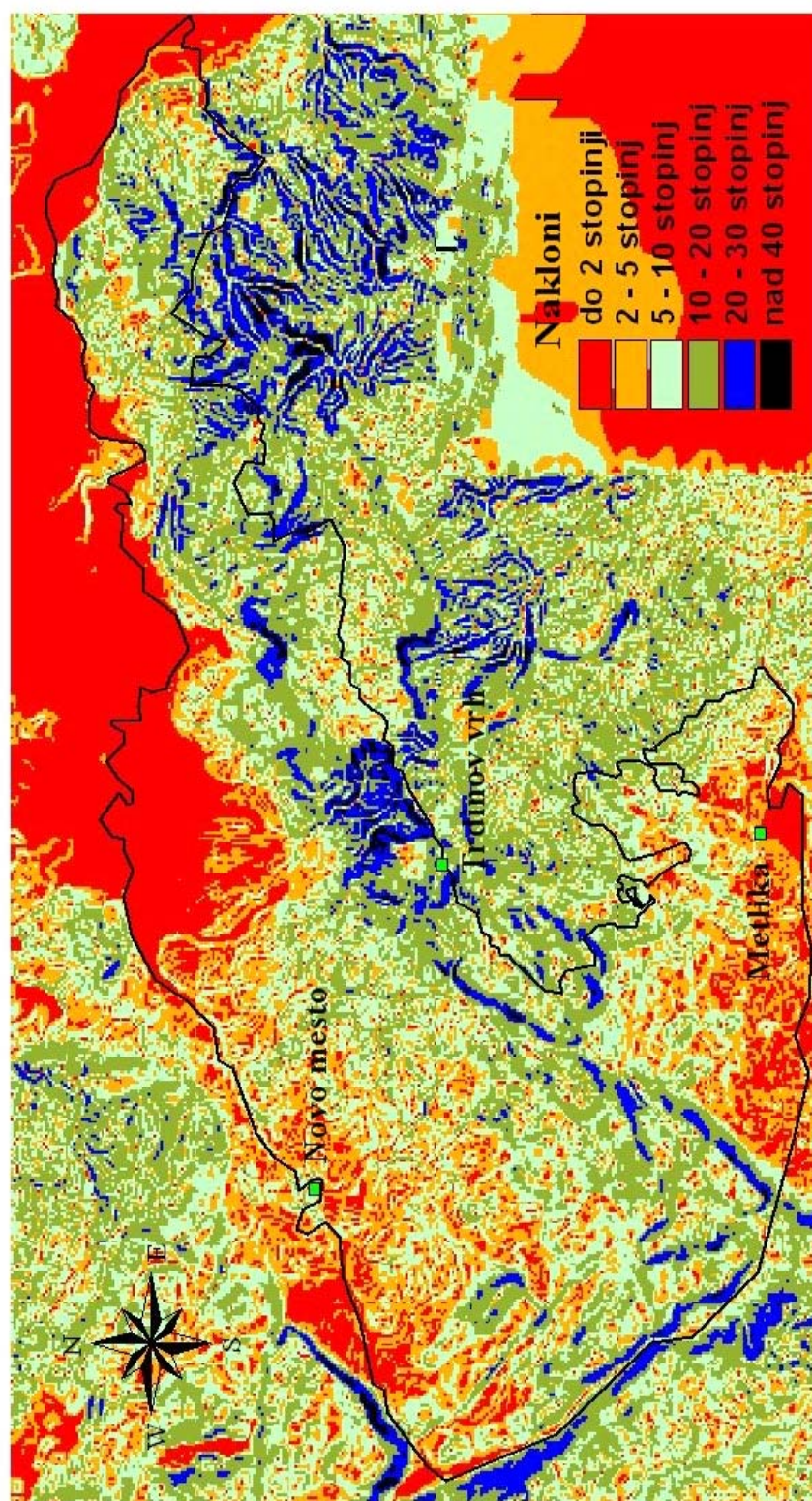
Profil 4: Dolenjske Toplice – reka Sava (Terme Čatež)

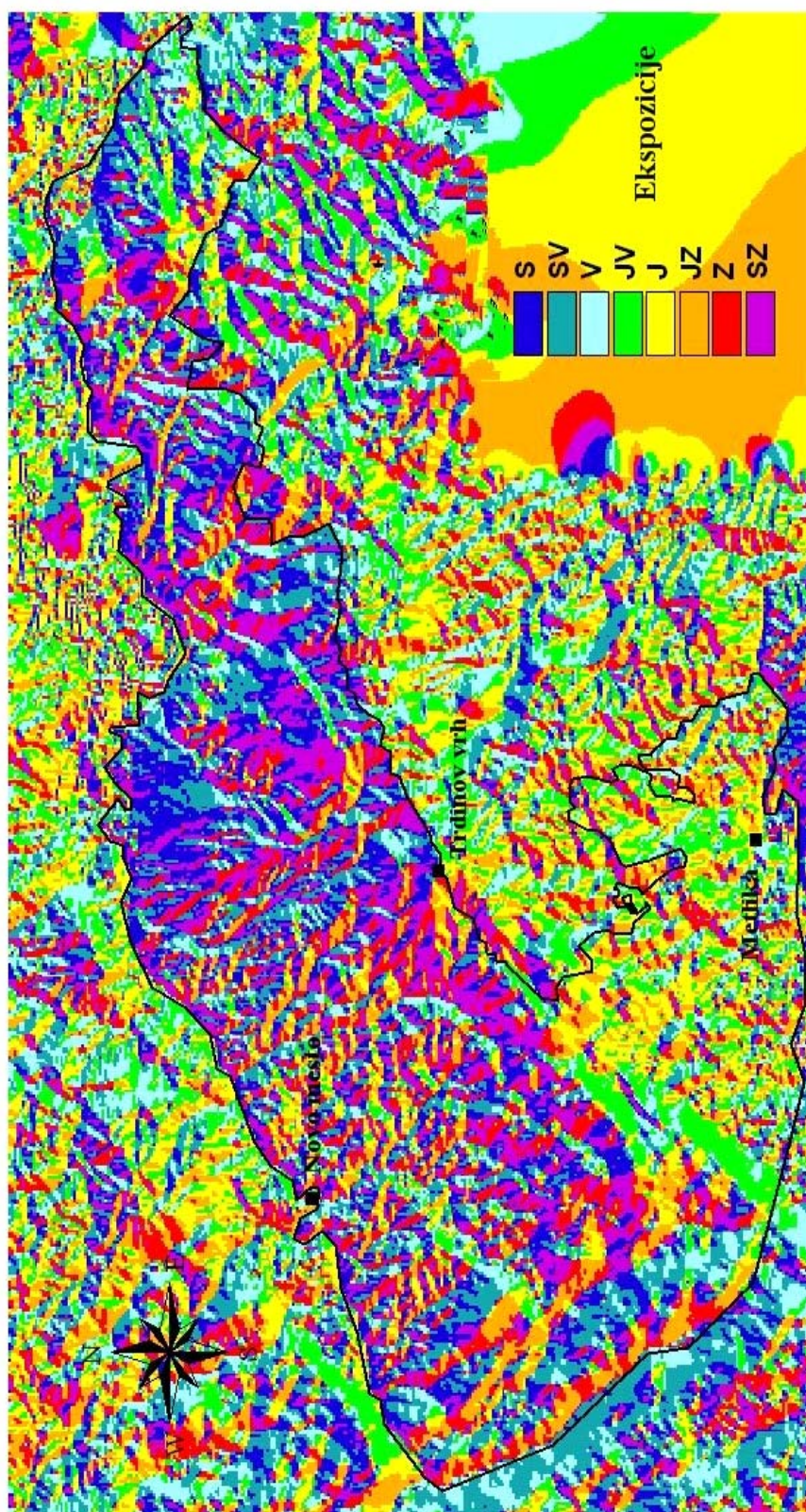
Vir: InSAR DMV 100, Orodje Arcview 3.3

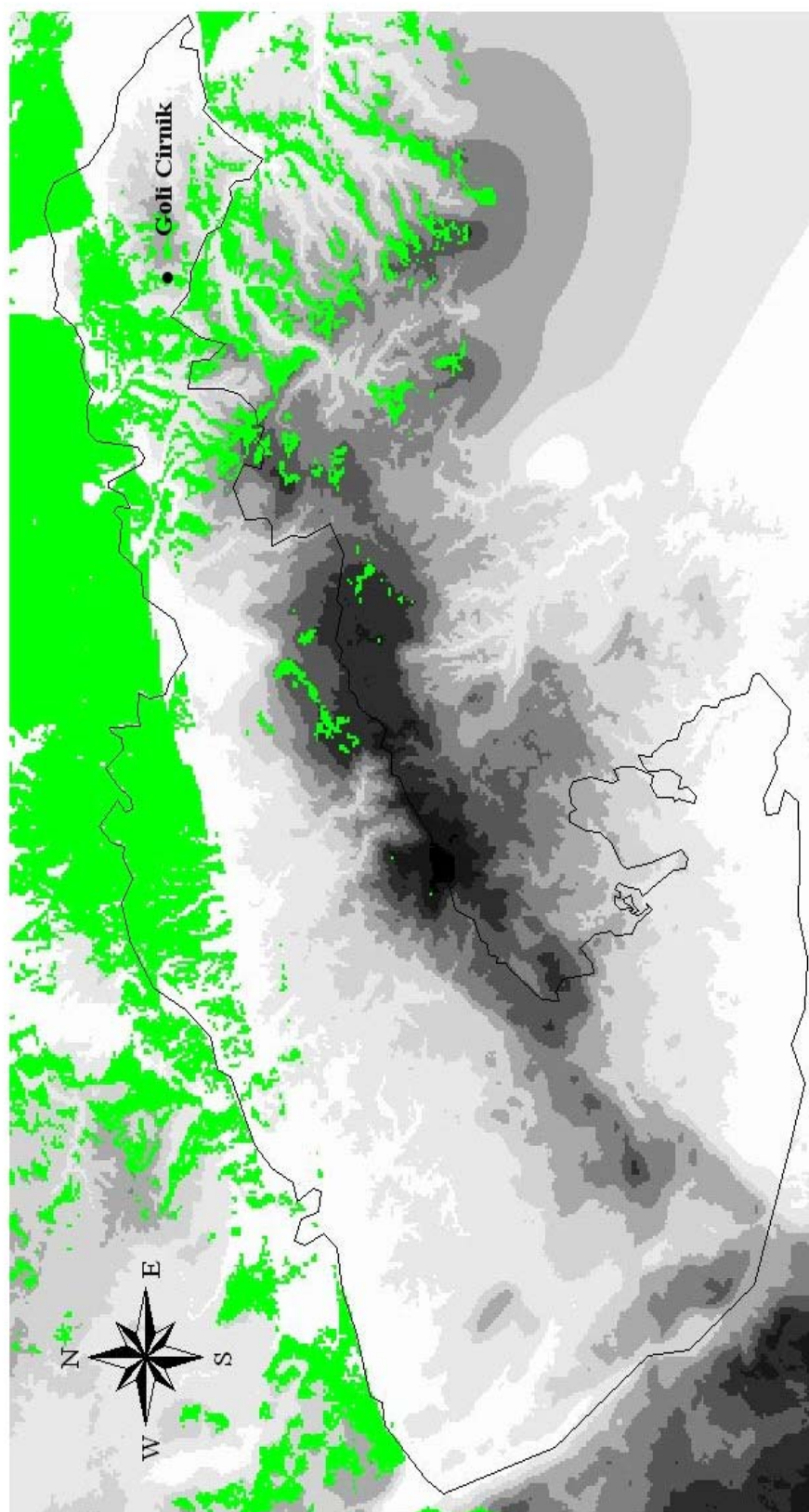
InSAR DMV 100, Orodje ArcView 3.3

InSAR DMV 100, Orodje ArcView 3.3

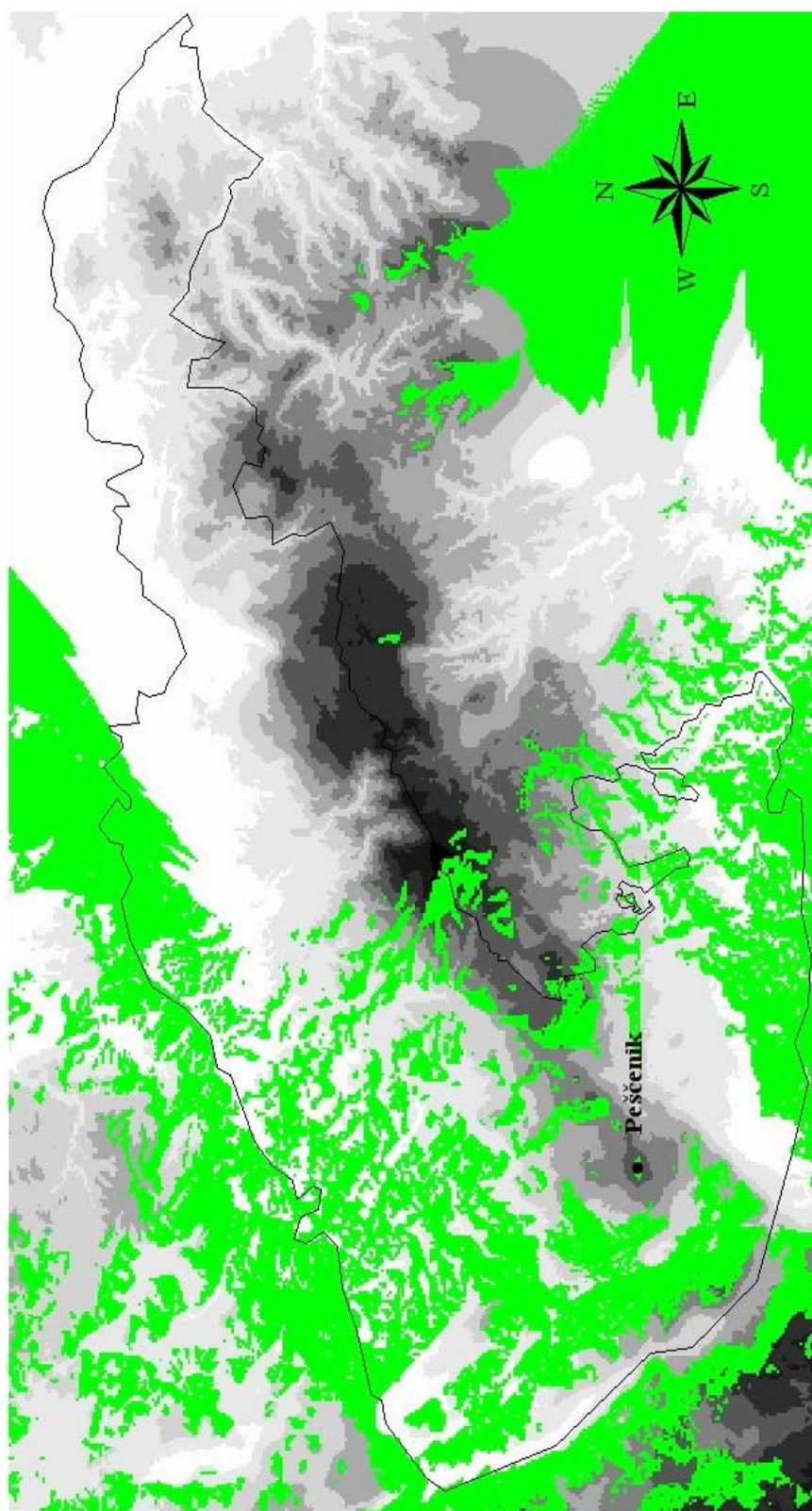

InSAR DMV 100, Orodje ArcView 3.3

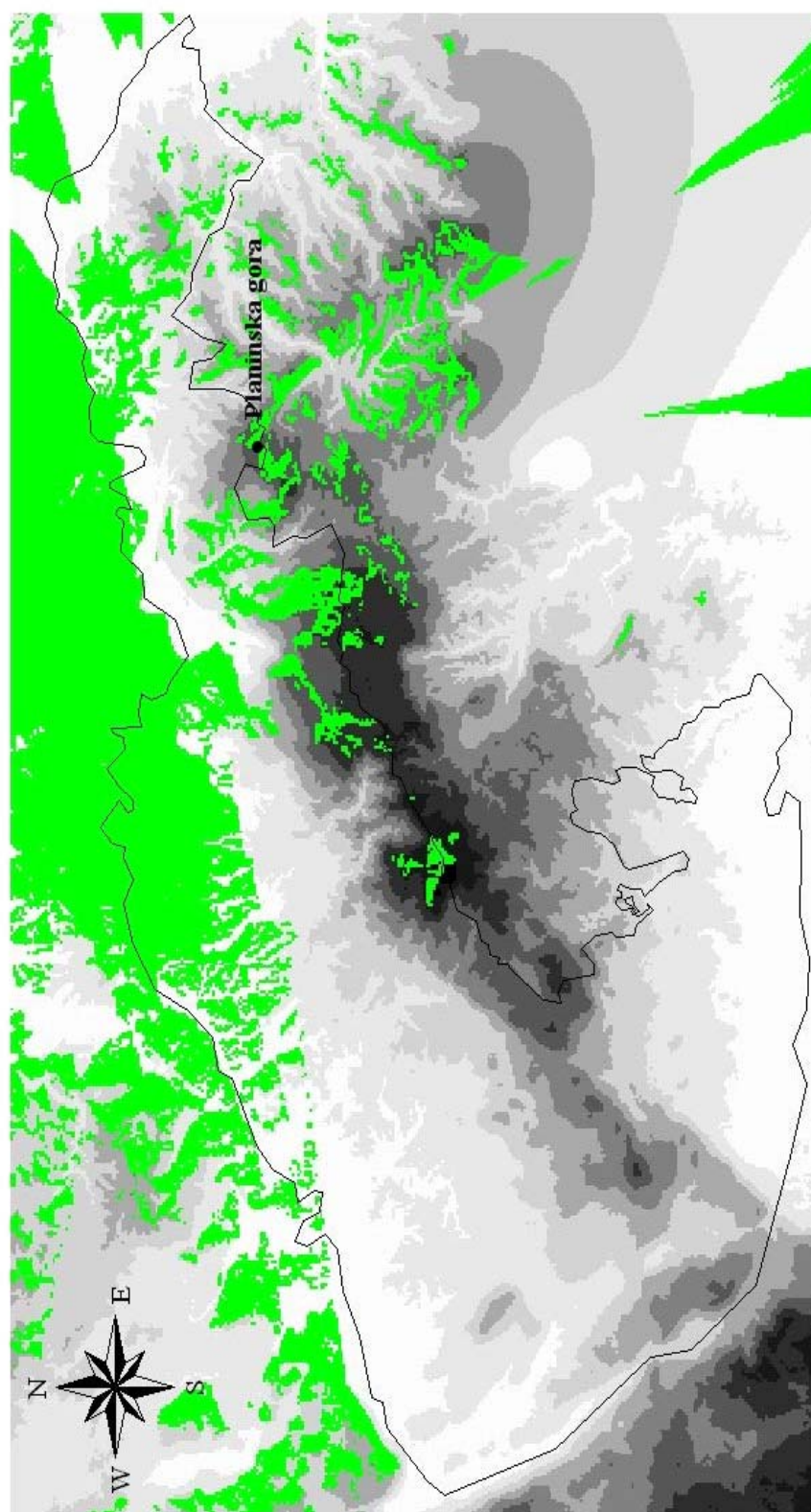
InSAR DMV 100, Orodje ArcView 3.3

Priloga H

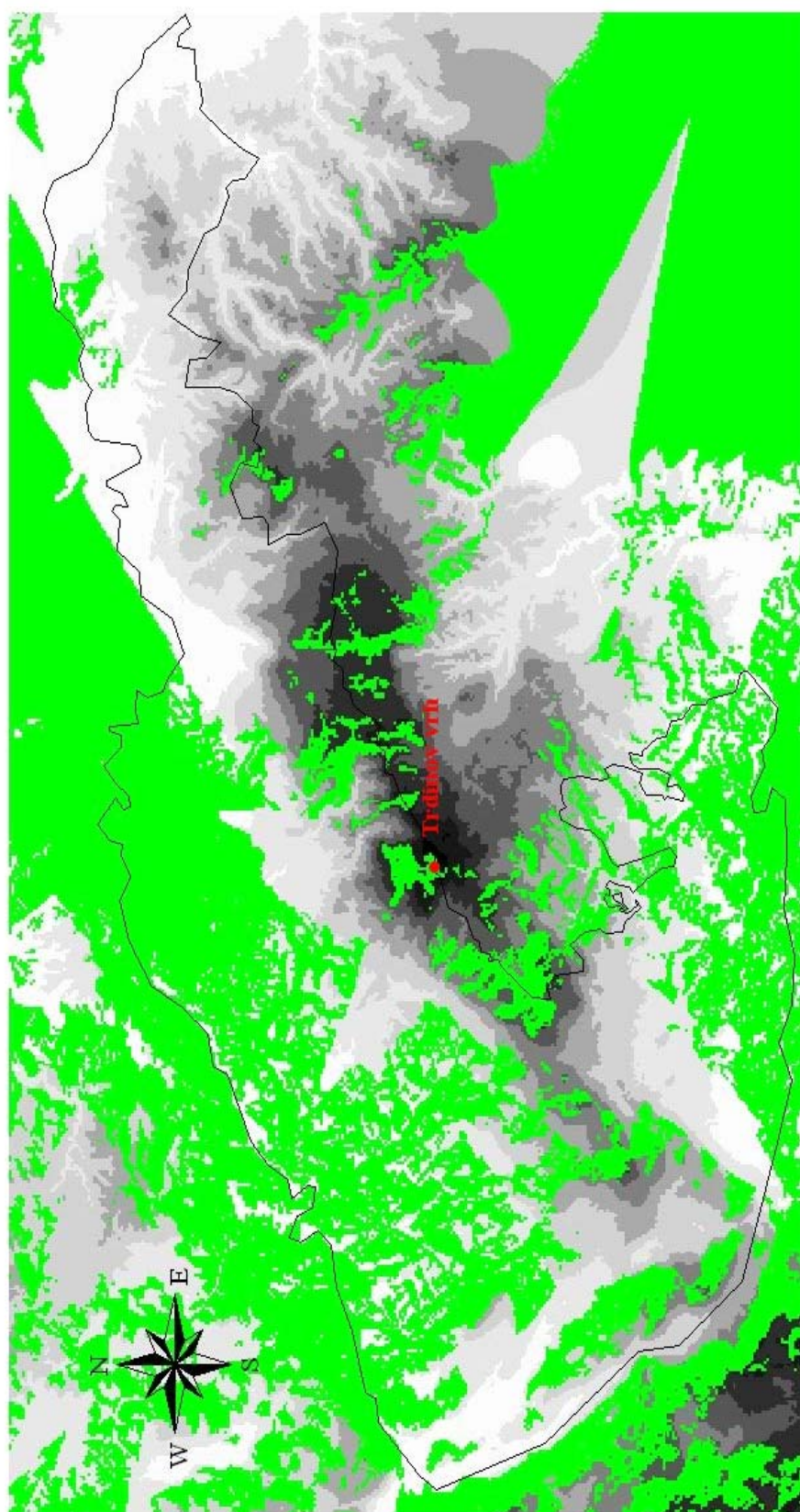

InSAR DMV 100, Orodje ArcView 3.3

Priloga I

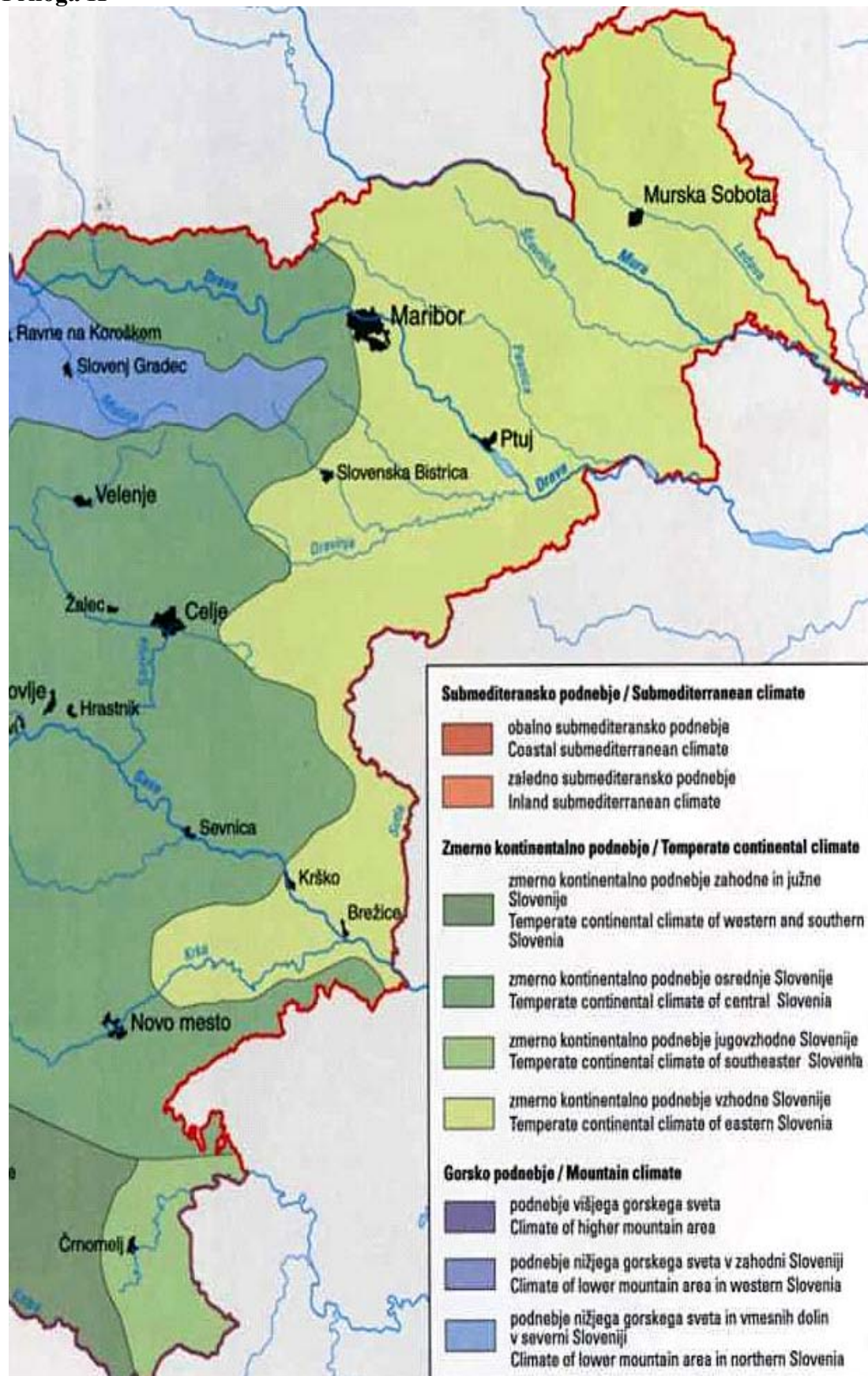

InSAR DMV 100, Orodje ArcView 3.3

InSAR DMV 100, Orodje ArcView 3.3

Priloga K

Vir: ZRC SAZU, www.zrc-sazu.si

Vir: Arhiv Slovenije, AS 181, www.arhiv.gov.si

Priloga M

